

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Martin Piják

**Pod svícnem bývá největší tma. Zapojení zaměstnanců
prezidentské kanceláře do odbojové činnosti během II. světové
války**

*The darkest place is under the candlestick. Involvement of Presidential Office
employees in resistance activities during the Second World War.*

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 15. května 2024

Martin Piják

Abstrakt

Centrální odbojové skupiny se pomocí svých spolupracovníků postupně napojovaly na významné státní úřady tak, aby získávaly co možná nejširší spektrum důležitých informací. Nejinak tomu bylo i v případě prezidentské kanceláře na Pražském hradě.

Hlavním cílem této diplomové práce je představit životy zaměstnanců prezidentské kanceláře, kteří se zapojili do druhého odboje a nezřídka za tuto svou činnost zaplatili životem. Důraz je kladen na analýzu jejich sociálního a ekonomického postavení. Přihlédnuto je také k dalším aspektům, které mohly významnou měrou ovlivnit rozhodnutí jednotlivců o zapojení do odboje (např. vojenská minulost, rodina).

Jména účastníků odboje jsou v současnosti připomínána jen zřídka a mnoho z nich bylo již zapomenuto, a tak je část této práce věnována i otázce tzv. druhého života těchto osob – připomínání zemřelých, případně následným poválečným osudům přeživších. Na základě dnes dostupných archivních (např. depeše exilové vládě) a dalších (např. paměti účastníků odboje) materiálů se práce dále věnuje analýze zapojení zaměstnanců kanceláře do aktivit celostátních odbojových organizací a jejich případné napojení na exilové orgány. Vzhledem k mnohdy nepřehlednému členění archivních materiálů jsou dohromady směřovány dokumenty odbojářů a povstalců z května 1945, kteří se nějakým způsobem podíleli na obraně Hradu, a tak i jim je pro doplnění kontextu věnován určitý prostor.

V případě některých účastníků odboje máme také zprávy o jejich sledování okupačními orgány a jejich špiony, případně nasazenými českými konfidenty. Ve vybraných případech lze některé tyto osoby blíže identifikovat, a tudíž je také zahrnout do obsahu této práce.

klíčová slova: odboj, Kancelář státního prezidenta, II. světová válka, Protektorát Čechy a Morava, připomínání obětí

Abstract

The central resistance groups, with the help of their collaborators, gradually linked up with important state agencies, thus aiming to obtain the widest possible range of important information. This was also the case of the Presidential Office at the Prague Castle.

The main objective of this thesis is to present lives of the employees of the Presidential Office who were involved in the Second Resistance Movement and who often sacrificed their lives when pursuing this activity. The emphasis is placed on analysis of their social and economic status. This thesis considers also other aspects that may have significantly influenced individuals' decisions to join the resistance (such as their military background, family).

The names of the resistance participants are rarely remembered these days, and many of them have been forgotten, hence part of this thesis is also devoted to the question of the so-called second life of these individuals – commemoration of the deceased or the subsequent post-war fate of the survivors. Based on archived documents (such as dispatches to the government-in-exile) and other materials (e.g. memoirs of resistance movement participants) available today, the thesis further analyses involvement of the office staff in activities of the national resistance organizations and their possible connections to the exile authorities. Due to often unclear division of the archival materials, documents of the resistance fighters and those insurgents from May 1945 who participated by some means in the defence of the Prague Castle are mixed, and therefore some space is given to them with the aim to complement the context.

In case of some resistance participants, we also have reports of their surveillance by the occupation authorities and their spies, or by deployed Czech informers. In selected cases, some of these persons can be identified in more detail and thus also included in the content of this thesis.

keywords: resistance, The Office of the State President, The Second World War, Protektorat Böhmen und Mähren

Poděkování

Rád bych následující krátké řádky věnoval těm, kteří mi pomohli při psaní této diplomové práce. Na prvním místě musím s velkou vděčností uvést doc. PhDr. Janu Čechurovou, vedoucí práce. Společně jsme hledali ideální směřování obsahu práce a finální podobu textu.

Velké díky si zaslouží zaměstnanci všech archivů, s nimiž jsem během výzkumu spolupracoval a kteří mi ve většině případů vyšli vstříc ve všech mých požadavcích.

Srdečně děkuji celé své rodině a všem přátelům a kolegům za podporu a motivaci.

Věřím, že se mé poděkování dostane ke všem jmenovaným i nejmenovaným!

Obsah

Úvod.....	8
Metodický rámec.....	11
Vymezení pojmu odboj	12
Prameny a literatura	15
1. Domácí odboj.....	19
2. Prezidentská kancelář v letech 1938–1945	25
3. JUDr. Emil Sobota (1892–1945)	28
3.1 Sobotova literární činnost	31
3.2 Odbojová činnost	35
3.3 Sobotův deník a poznámky	38
3.4 Zatčení, smrt a hrob.....	38
4. JUDr. Karel Strnad (1889–1944)	41
5. František Šafařík (1907–1970)	46
6. Oběti neopatrnosti a předešlých aktivit	50
6.1 Karel Kajpr (1892–1945)	50
6.2 Bohuslav Láska (1883–1944)	53
6.3 JUDr. Josef Patejdl (1878–1940)	55
7. Další možní účastníci odboje v KSP.....	62
7.1 Komunisté – Antonín Cerha, Jaroslav Kynzl, Alois Mazal a František Šmíd	62
7.2 Josef Marek (1894–1942)	63
7.3 Josef Chaloupka (1902–1942).....	64
7.4 Účastníci povstání v květnu 1945 – Jaroslav Vágner, Jaroslav Janotka, František Peřas, Karel Jiříček	64
Závěr	68

Seznam použitých zkratk

Seznam použitých fotografií

Seznam textových příloh

Prameny a literatura

Textová příloha

Úvod

Každoročně si v České republice připomínáme památku tzv. druhého odboje. Mezi nejznámější a největší vzpomínkové akce zcela jistě patří květnové pietní shromáždění v Terezíně a červnová připomínka obětí parašutistů v kryptě pravoslavného kostela svatých Cyrila a Metoděje v pražské Resslově ulici. V celé řadě obcí a měst můžeme nalézt pamětní desky se jmény místních obyvatel, kteří se stali oběťmi nacistických represí. Jména hrdinů i nevinných obětí se promítla i do toponym, neboť v řadě měst nalézáme místa pojmenovaná po účastnících domácího i zahraničního odboje. Politolog František Janáček se ve své studii *Odboj a jeho paměť* zamýšlí nad tím, jak by se mělo k podobným připomínkám přistupovat. Mimo jiné dochází k závěru, že je nutné o paměť odboje dlouhodobě zvláště pečovat, ale zároveň nechat jí určitý prostor pro vlastní vývoj.¹ Druhý odboj (a jeho domácí větve) představuje pro české dějiny a poválečný národní narativ nezastupitelný legitimizační a identitotvorný prvek. To v zásadě uznal i prezident Beneš ve svém asi nejznámějším poválečném projevu, který pronesl na shromáždění na Staroměstském náměstí 16. května 1945. Řekl: „Zdůrazňuji zejména velmi rozhodně – a řekl jsem to hned první rok války – že jsme byli jen částí celého boje, jehož hlavní fronta byla doma; bez odporu národa doma, bez jeho boje, bez jeho utrpení, bez jeho obětí bychom nebyli bývali téměř ničím. My v cizině jsme sami byli jen nositeli našeho národního praporu a symbolem vlády, státu a národa. Vy jste zdvihli prapor odporu a odboje, po celou válku jste odboj nesli a nikdy jste neselhali.“²

Pražský hrad představuje jedno z nejvýznamnějších míst paměti ČR. Není tedy překvapující, že v celém areálu nacházíme hned několik pamětních desek, na nichž jsou uvedena jména desítek osob, které zemřely (padly) mezi lety 1939–1945. V jedné z kaplí Svatovítského chrámu nacházíme desku za zabitě duchovní (např. Antonín Bořek Dohalský), na vnější straně stěny Svatováclavské kaple se nachází nenápadná destička za zavražděné lidické děti, na II. nádvoří je umístěna deska padlého dělníka Jaroslava Vágnera. Dvojiho připomenutí se dočkaly oběti popravy z 8. května 1945.³ Jejich jména připomíná nejen pamětní deska u vstupu do Královské

¹ JANÁČEK, František. *Odboj a jeho paměť*. in: *Dějiny a paměť – odboj a kolaborace za druhé světové války*. Praha: Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách (CEFRES), 1995, str. 35–50.

² *Projev presidenta republiky Dr. Edvarda Beneše na Staroměstském náměstí v Praze 16. května 1945*. Praha: Ministerstvo informací, 1945, str. 4.

³ K událostem na Pražském hradě v květnu 1945 viz např. Archiv Kanceláře presidenta republiky (AKPR), fond KPR-T (tajné) 1945–1963, sign. T14/45, inventární číslo (inv. č.) 9, karton (k.) 1. *Záznam o průběhu dnů 5. až 9. května 1945 na Hradě pražském*. Pavel Zeman vydal v roce 2015 článek na téma květnového povstání na Pražském hradě, kde kombinuje Škarvanovo svědectví s dalšími dostupnými vzpomínkami (např. Otto Rothmayera). Viz ZEMAN, Pavel. *Pražský hrad v květnu 1945. Svědectví o průběhu Pražského povstání*. In: *Paměť a dějiny*, IX/2. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů ČR, 2015, str. 67–76.

zahrady, ale také pomník ze slivenského kamene na pomezí Královské zahrady a Jeleního příkopu, který navrhl Otto Rothmayer, významný architekt Pražského hradu. Toto pietní místo připomíná i Petr Koura ve své práci *Druhý život Protektorátu Čechy a Morava*, v níž se obecněji zamýšlí nad otázkou vzpomínkové kultury v případech obětí nacistických represí.⁴

Ta pravděpodobně nejzásadnější pamětní deska, která inspirovala i vznik této diplomové práce, se nachází na zdi Starého proboštství v bezprostřední blízkosti katedrály. Jedná se o seznam jmen sedmnácti zaměstnanců Hradu (např. Přemysl Šámal, Emil Sobota, Josef Patejdl, Karel Kajpr) s jejich daty úmrtí. Tato deska byla odhalena 4. května 1946 a v osobním spise Aloise Mazala, jednoho z padlých odbojářů, v Archivu Kanceláře prezidenta republiky (AKPR) nalézáme přepis projevu Jaromíra Smutného,⁵ který je v plném znění součástí příloh práce a v němž řečník představil hlavní zásluhy všech na desce uvedených zemřelých zaměstnanců.

obr. 1 Pamětní deska na budově Starého proboštství, archiv autora

⁴⁴ KOURA, Petr. *Druhý život Protektorátu Čechy a Morava. Příspěvek k české vzpomínkové kultuře*. Praha: Pulchra, 2019, str. 66–67.

⁵ AKPR, fond KPR-O, personální spis Aloise Mazala, inv. č. 552–555.

Pro název předkládané diplomové práce bylo použito známé české přísloví o tmě pod svícnem. Kancelář státního prezidenta představovala jeden z nejdůležitějších protektorátních úřadů, jímž procházely důležité dokumenty a informace. Použitý název nechce být nijak patetický, tudíž nepracuje s obrazem prezidentského úřadu jako pomyslného morálního, či jiného světla v pomyslně tmavém prostředí protektorátu. Název odkazuje na fakt, že KSP představovala v zásadě nejvyšší politický orgán a úřad, který mohli odbojáři nějakým způsobem infiltrovat. Jak slibuje druhá část názvu, budou v práci představeni zaměstnanci prezidentské kanceláře, kteří se zapojili do odboje. Součástí paměti nacistických represí na Hradě jsou i jedinci, kteří byli zabiti, aniž by se zapojili do odbojové činnosti, a kteří padli během květnového osvobození Prahy v roce 1945. Přístup k těmto jedincům ještě blíže osvětlí metodologická část práce níže.

Práce si neklade za cíl analyzovat odbojové hnutí v českých zemích v jeho komplexnosti. Základním úkolem je představit osudy jedinců, kteří pracovali na Pražském hradě (resp. v prezidentské kanceláři) a rozhodli se nějakým způsobem podílet na protinacistickém hnutí, a zasadit je do širšího kontextu v souvislosti s napojením na větší a známější odbojové skupiny, s nimiž se na území Protektorátu Čechy a Morava setkáváme. Diplomovou prací do určité míry navazují na téma své bakalářské práce, která představila životopis kancléře Augusta Adolfa Popelky. Tímto pokračováním se snažím o podání komplexnějšího a plastičtějšího obrazu fungování prezidentské kanceláře za prezidenta Háchy. Po úvodní části následují portréty osob, vybraných na základě níže představeného metodického klíče. Vedle sebe tak stojí odborovní radové a dělníci. Z toho logicky vyplývá, že předkládané portréty jsou od sebe velmi odlišné nejen svým obsahem, ale také rozsahem, jak ještě nastíní část o dostupných pramenech. Bohužel nedílnou součástí příběhů některých představených příslušníků odboje jsou i životy těch, kteří je udali nacistickým orgánům a tím zavinili jejich smrt.

Ambicí práce je vypořádat se s pojmem, který představuje naprostý základ celé práce a je uveden již v jejím názvu – odboj. Můžeme tvrdit, že se česká (a československá) historiografie s tímto pojmem již vypořádala, jak ostatně naznačuje výčet některých odborných a populárně-naučných prací níže. Do jisté míry by toto tvrzení bylo pravdivé. V případě této práce ovšem stálo na počátku větší množství osob, jež doboví činitelé označili za příslušníky odboje. Z tohoto důvodu bylo třeba vytvořit již zmíněný metodický klíč, jenž by byl opřen o dosavadní chápání odboje a pomohl tak snadněji vyfiltrovat jeho příslušníky, abychom nějakým způsobem alespoň částečně zjednodušili průběh analýzy v této práci a zúžili okruh představených osob. Bylo by samozřejmě lákavé představit úplně všechny jedince, kteří jsou uvedeni na pamětních

deskách a v seznamech oceněných. To je dnes navíc takřka nemožné, jak ostatně nastíní následující pasáže práce.

Metodický rámec

Na počátku předkládané diplomové práce stály dva impulzy – výše již zmíněná pamětní deska na III. nádvoří a za druhé materiály, které dnes uchovává AKPR pod jednotným označením „Zaměstnanci Kanceláře presidenta republiky – udělení vojenských vyznamenání“.⁶ Pravděpodobně nejdůležitějším dokumentem je rukou psaný seznam celkem 15 osob, které měly obdržet různá vyznamenání za svou činnost během let 1939 až 1945. O něco širší seznam, jenž navíc obsahuje jména účastníků květnového povstání (Josef Fiala, František Hájek, Jaroslav Janotka, Jaroslav Parkán a František Půst) a účastníků zahraničního odboje (Jaroslav Horníček, Július Kordoš, Viktor Kripner, Eduard Táborský) je uložen pod trochu odlišnou signaturou.⁷ V tomto případě jsou u jednotlivých jmen připsány nejrůznější poznámky (adresa, datum narození, jméno manželky, datum a místo úmrtí), které pomohly s přesnější identifikací osob a jejich ilegální činnosti. Součástí celého souboru jsou krátká zdůvodnění (většinou v rozsahu několika krátkých vět) navržené na udělení vyznamenání. Spíše pro zajímavost uvedme, že mezi oceněnými je uveden i Jaroslav Toman, oficiál v KPR, který „uschovával v zámku Lány po dobu okupace zbraně a střelivo, uschovával předměty p. presidenta Osvoboditele a různé předměty historické ceny (pamětní knihy apod), staral se po celou dobu okupace o uschování a o udržování úmrtního pokoje p. presidenta Osvoboditele, staral se o uchování nejcennějších rukopisů z Národního musea, které byly v zámku Lány uschovány a o nejcennější předměty z Hradu, které asi od r. 1942 byly tamtéž uschovány – rozšiřoval ilegální časopisy a letáky.“⁸

Pokud bychom chtěli pojmenovat metody, na nichž je práce vystavěna, můžeme tvrdit, že jde o svým způsobem retrospektivní analýzu v kombinaci s biografickou metodou. Vycházíme totiž z poválečných informací o padlých a vyznamenaných jedincích a snažíme se na základě dostupných pramenů osobní provenience a materiálů spojených s odbojem analyzovat a rekonstruovat události let 1938 až 1945 s tím, že snahou je prokázat, zda můžeme některé

⁶ AKPR, fond KPR-T 1945–1963, inv. č. 364, sign. T1655/46, k. 32. *Zaměstnanci Kanceláře presidenta republiky – udělení vojenských vyznamenání.*

⁷ AKPR, fond KPR 1919–1947, inv. č. 1570, sign. D13494, k. 276. *Zaměstnanci Kanceláře presidenta republiky – udělení vojenských vyznamenání.*

⁸ Jaroslav Toman nebude součástí následujících portrétů, neboť se k němu nepovedlo najít dostatek dalších informací. Tamtéž. *Návrh na udělení Čsl. Medaile za zásluhy oficiálu v KPR p. Jaroslavu Tomanovi.*

jedince pokládat za příslušníky odboje a případně představit, jakými konkrétními činy si toto označení a poválečné vyznamenání zasloužili. Součástí představení jednotlivých účastníků odboje jsou i jejich životopisy, jejichž účelem je do největší možné míry analyzovat sociální postavení jedinců, nejvyšší dosažené vzdělání, rodinnou situaci a předválečné aktivity. Tyto aspekty totiž do velké míry mohly ovlivňovat počínání a motivace v době II. světové války. Nezbytnou součástí celé analýzy je i práce s pamětí přeživších jednotlivců a poválečným narativem. Vzhledem k velkému časovému odstupu nepracujeme s pamětníky přímo pomocí metod oral history, ale pouze s dochovanými svědectvími a memoárovou literaturou. Nesmíme ovšem zapomínat na to, že se v drtivé většině případů jedná o později zaznamenané vzpomínky, které mohly do určité míry utrpět zapomínáním, nebo jinými osobními a společenskými motivacemi, jimiž mohlo dojít k určitému zkreslení výsledného podávaného obrazu.

Vymezení pojmu odboj

Výše bylo zmíněno, že jednou ambicí je přinést nějaký koncept, jak pracovat s pojmem odboj, na němž by bylo možno vystavět celou předkládanou diplomovou práci. Nutnost znovu vymezit tento pojem přináší již samo poválečné vnímání pojmu odboj, kdy byli za odbojáře označeni i jedinci, které bychom mohli spíše označit jako účastníky květnového povstání.⁹ Česká historiografie se většinou spokojí s tvrzením, že odbojář je jakýkoli účastník odboje, a raději se soustředí na specifikaci jednotlivých proudů odboje (domácí x zahraniční, demokratický x komunistický, ozbrojený x neozbrojený). Pro případ této práce je ovšem zcela nezbytné určit, koho je možné za odbojáře považovat, abychom mohli zúžit seznam představených osob.

V Masarykově slovníku je odboj charakterizován slovy: „jedna z forem revoluce, zpravidla přípravná její fáze, vyznačující se všeobecným, masovým odporem proti cizonárodnímu vládnoucímu režimu. [...] nejde o otevřený násilný boj proti tomuto režimu, nýbrž o převážně latentní, avšak spontánní úsilí o jeho svržení a o dobytí národní samostatnosti.“¹⁰ Tato definice tedy předpokládá, že odboj je sice dlouhodobá činnost, ale má být primárně nenásilný a jeho cílem je vést k osvobození národa. Podle staršího pojetí, které mimo jiné používal třeba i Viktorin Kornel ze Všehrd, měl odboj představovat odpor k právu a rozhodnutí úřadu.¹¹

⁹ Osobně se přikláním k tomuto možná příliš dlouhému označení, neboť ve slově povstalec vnímám určitý negativní podtón.

¹⁰ *Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí.* Díl V. (N-Q). Praha: Československý kompas, 1931, str. 298.

¹¹ *Tamtéž.*

Anglická encyklopedie *The New Encyclopaedia Britannica* uvádí pod heslem *resistance* (resp. *underground*), že se jedná o ilegální tajné skupiny, jež se rozšířily napříč Evropou jako reakce na nacistickou vládu. Definice zahrnuje jak ozbrojené guerillové a partyzánské skupiny, tak předpokládá účast civilních obyvatel. I když mělo jít o jednotné národní hnutí, pracuje se zde s rozdělením na komunistický a nekomunistický (nikoli demokratický). Jsou zde uvedeny příklady hnutí ve Francii, Norsku, Jugoslávii, Řecku i v Polsku, avšak české odbojové hnutí zde zmíněno není.¹²

Pod heslem „*Widerstandsbewegung*“ nacházíme v německé třicetisvazkové encyklopedii Brockhaus relativně delší charakteristiku odboje, která se ovšem v základním významu velmi blíží ostatním definicím, neboť odbojové hnutí vnímá jako organizovanou formu vzpoury proti režimu nebo okupačnímu systému, jenž je považován za nezákonný, diktátorský nebo zásadně porušuje lidská práva. Z rozšířené definice vyplývá, že může mít různé formy – ozbrojený i neozbrojený. Podobně jako v *Britannice* jsou zde uvedeny příklady některých evropských odbojových hnutí (norské, dánské, ruské, polské, francouzské, belgické apod.), avšak české a slovenské zde stejně jako v případě anglické encyklopedie nenajdeme.¹³

V roce 1965 byla vydána kniha *Odboj a revoluce 1938–1945*, která představovala spolupráci velkého autorského i institucionálního týmu. Nacházíme zde definici dvou zdánlivě podobných pojmů odboj a odpor. Z definice těchto pojmů vyplývá, že odpor v sobě zahrnuje všechny projevy boje proti okupantům bez ohledu na živelnost. Oproti tomu má odboj představovat organizované hnutí.¹⁴ O této definici ve svém článku píše také Stanislav Kokoška.¹⁵

Pokud bychom se snažili najít vymezení pojmů odboj a odbojář v legislativě, měli bychom pracovat se zákonem č. 255/1946 Sb., o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození. V tomto zákoně vymezili členové Ústavodárného Národního shromáždění účastníky odboje jako příslušníky československých vojenských jednotek v zahraničí, příslušníky spojeneckých armád, partyzány, padlé (příp. zdravotně postižené) účastníky povstání v květnu 1945, politické vězně a jedince, kteří se po dobu alespoň tří měsíců zúčastnili zahraničního nebo domácího hnutí, případně po kratší dobu,

¹² *The New Encyclopaedia Britannica*. Vol. 9. Chicago: Encyclopaedia Britannica, Inc., 1991, str. 1039.

¹³ *Brockhaus. Enzyklopädie im 30 Bänden*. Band 30 (Wetz – Zz). Leipzig – Mannheim: Brockhaus, 2006, str. 26–34.

¹⁴ *Odboj a revoluce 1938–1945. Nástin dějin československého odboje*. Praha: Naše vojsko, 1965, str. 54.

¹⁵ KOKOŠKA, Stanislav. *Odboj, kolaborace, přizpůsobení... Několik poznámek k výzkumu české protektorátní společnosti*. In: *Soudobé dějiny*, 1–2/2010, str. 9–30. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010.

přičemž jeho aktivita způsobila újmu na životě, zdraví a svobodě přímo jemu nebo jeho rodině.¹⁶

Další inspiraci pro charakteristiku odboje a odbojářů nám může poskytnout mnohem mladší zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu. V tuto chvíli rozhodně není úkolem porovnávat podmínky a činnost tzv. třetího odboje s druhým odbojem. Zákon jasně uvádí, že odboj a odpor mohly mít formu ozbrojeného nebo jiného boje, dále se odboj dal projevit autorstvím petic, vyjádření, organizací vystoupení apod. V tomto zákoně je zejména důležitá formulace „soustavná či dlouhodobá činnost“.¹⁷

Z citovaných charakteristik odboje a odbojářů můžeme celkem jednoduše vyvodit několik základních poznatků, jimiž se bude řídit celá předkládaná práce:

1. Odboj je vnímán jako hnutí, které vedlo k osvobození československého území. V této práci nejsou významněji odlišováni příslušníci demokratického a komunistického odboje. Tato skutečnost v zásadě logicky vyplývá z jednotlivých portrétů a citovaných pramenů.
2. Abychom mohli někoho pokládat za odbojáře, měla by jeho ilegální činnost trvat delší dobu, případně by se mělo jednat o ojedinělý a specifický čin, který jedinec provedl vědomě, i když mohl být trestán on nebo jeho blízcí. I z tohoto důvodu jsou v práci pouze v krátkosti zmíněny oběti událostí května 1945. Zaprvé mnohdy nešlo o přímé zaměstnance KSP/Hradu a za druhé jde v řadě případů o jedince, které považujeme „jen“ za účastníky povstání, neboť do dlouhodobých aktivit odboje nezasáhli.
3. Za jedince, zapojené do odboje v rámci prezidentské kanceláře/Hradu, budou počítáni pouze ti, kteří byli v době mezi lety 1939 až 1945 v aktivní službě. Tento fakt tedy vyřazuje kancléře Přemysla Šámala, jenž odešel do penze ještě na konci roku 1938. Kvůli specifickému postavení exilové Benešovy kanceláře nebudou přímo zahrnuti ani představitelé zahraničního odboje.
4. V případě odboje na Hradě je možné pracovat takřka výlučně s odbojem politickým a zpravodajským (špionáž), nikoli ozbrojeným, ačkoli někteří jedinci měli ukrývat a předávat zbraně a střelivo.

¹⁶ Paragraf 1, zákon č. 255/1946 Sb., o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození.

¹⁷ Zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu.

Prameny a literatura

Předkládaná diplomová práce se opírá o široké spektrum archivních pramenů. Na první místě je nutné zcela určitě uvést již některé zmíněné fondy Archivu Kanceláře prezidenta republiky, resp. Archivu Pražského hradu (APH), v nichž nacházíme osobní spisy jednotlivých zaměstnanců prezidentské kanceláře a doprovodné materiály (např. k odhalení pamětní desky a předávání vyznamenání). Z těchto pramenů jsme schopni zejména zjistit základní osobní údaje jednotlivých osob (data narození a úmrtí, vzdělání, kariérní růst, rodinná situace). V některých případech zde nalézáme materiály, které se pojí s uvězněním a vyšetřováním během válečných let a pro poválečná léta materiály spojené např. s finančními náhradami a případným služebním povyšováním in memoriam.

Na základě informací, zjištěných ve fondech AKPR a APH byla provedena široká lustrace celkem 25 jmen ve fondech Archivu bezpečnostních složek ČR (ABS), Vojenského ústředního archivu – Vojenského historického archivu (VÚA – VHA) a Národního archivu ČR (NAČR). Pokud bychom výsledky zobecnili, můžeme říci, že materiály Národního archivu souvisí ve většině případů s předválečnými aktivitami, prameny z ABS mohou poskytnout informace o případném vyšetřování během války a materiály VÚA se pojí zejména s předáváním informací zahraničnímu odboji, v některých případech se pak jedná o informace spojené s vojenskou (resp. legionářskou) službou.

Velmi cenným zdrojem je relativně široký osobní fond Emila Soboty, jenž se nachází v Archivu Národního muzea (ANM). Nacházíme zde totiž materiály spjaté nejen s jeho veřejnou činností, ale i materiály ryze osobního charakteru (např. dětské a mládežnické básničky). Vedle Sobotova fondu nacházíme v ANM i další dílčí materiály, např. ve fondu Emila Háchy.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR (MÚA) uchovává rozsáhlý fond Edvarda Beneše. Pro zkoumané téma a období jsou důležité zejména dokumenty z jeho částí II (1938–1945) a III (1945–1948), kde se například nachází několik kartonů se zprávami z domova do Londýna, poznámky některých účastníků odboje a podobně. Pro jednotlivé osobnosti nacházíme materiály i v dalších českých (zejména pražských) archivech, např. ve Státním oblastním archivu v Praze (SOA Praha) a Archivu Poslanecké sněmovny ČR (APS). Jednotlivé fondy a použité prameny jsou vždy přesně citovány na příslušných místech v poznámkách pod čarou. Vzhledem k tomu, že účastníci odboje měli zůstat v utajení, aby byli uchráněni před nacistickými represemi, je logické, že většinou nejsou dostupné dobové materiály samotných odbojových skupin, které by obsahovaly např. seznamy jejich členů a další materiály, které by usnadnily rekonstrukci příběhů odbojářů.

Jak je již nastíněno výše, práce kromě archivních materiálů pracuje s prameny tištěnými, mezi nimiž dominují zejména vzpomínky přeživších příslušníků odboje a dalších politických představitelů. Jako příklady můžeme uvést knihy Vladimíra Krajiny *Vysoká hra*,¹⁸ svědectví Vlastimila Klímy, která vyšla pod názvem *Druhý odboj (1939–1945)*¹⁹ a vzpomínky ministra Jiřího Havelky.²⁰

Specifickým druhem dobové literatury se zvláštním postavením v rámci této diplomové práce jsou práce Emila Soboty. Příslušná kapitola představí Sobotovu literární a publicistickou činnost blíže, ale na tomto místě uvedme mezi důležitými prameny jeho dvě posmrtně vydané práce se zajímavými okolnostmi vzniku: *Glossy 1939–1945*²¹ a *Co to byl protektorát*.²² Tyto texty nepatří mezi paměti, ale jedná se o reálná dobová svědectví, která mají charakter publicistických textů s velmi přesnými autorovými postřehy.

Jen zběžným zadáním hesla druhý odboj do jakéhokoli vyhledavače nebo knihovního systému získáme celou řadu výsledků. Mezi prvními se určitě objeví kniha německého historika Detlefa Brandese *Češi pod německým protektorátem*, která představuje relativně čtivý základní přehled.²³ Dvojice historiků Jan Gebhart a Jan Kuklík je podepsána pod svazky XV./a²⁴ a XV./b²⁵ z knižní řady *Velké dějiny zemí Koruny české*, kde mohou zájemci nalézt velmi přehledné chronologické shrnutí vývoje českého odbojového hnutí. Od stejných autorů můžeme pro doplnění kontextu práce použít práce *Dramatické i všední dny protektorátu*²⁶ a *Na frontách tajné války*,²⁷ na níž se podílel ještě Jaroslav Koutek.

Slovníková příručka *Český antifašismus a odboj*, kterou editorsky vedl Vlastislav Kroupa, představuje základní pojmy českého odbojového hnutí, avšak je zásadně poplatná době svého vzniku nejen užitým slovníkem, ale také zdůrazněním role komunistických odbojových organizací vůči těm, které bychom mohli považovat za demokratické a prozápadní.²⁸ Již jednou

¹⁸ KRAJINA, Vladimír. *Vysoká hra. Vzpomínky*. Praha: Nakladatelství Eva, 1994.

¹⁹ KVAČEK, Robert – TOMEŠ, Josef (eds) – KLÍMA, Vlastimil. *Druhý odboj (1939–1945). Svědectví a úvahy*. Praha: MÚA – Nakladatelství Lidové noviny (NLN), 2017.

²⁰ KVAČEK, Robert – TOMEŠ, Josef (eds) – HAVELKA, Jiří. *Dvojitý život. Vzpomínky protektorátního ministra*. Praha: MÚA – NLN, 2015.

²¹ SOBOTA, Emil. *Glossy 1939–1945*. Praha: Jan Laichter, 1946.

²² SOBOTA, Emil. *Co to byl protektorát*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1946.

²³ BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Praha: Prostor, 1999.

²⁴ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XV./a*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2006.

²⁵ Titíž. *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XV./b*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2007.

²⁶ Titíž. *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha: Themis, 1996.

²⁷ GEBHART, Jan – KOUTEK, Jaroslav – KUKLÍK, Jan. *Na frontách tajné války. Kapitoly z boje československého zpravodajství proti nacismu v letech 1938–1941*. Praha: Panorama, 1989.

²⁸ KROUPA, Vlastislav (ed). *Český antifašismus a odboj*. Praha: Naše vojsko, 1988.

byla výše zmíněna publikace *Odboj a revoluce 1938–1945*,²⁹ která vyšla u příležitosti 20. výročí ukončení II. světové války. V ní jsou zahrnuty studie Jana Křena, Václava Kurala, Gustava Bareše, Lubomíra Liptáka a dalších, které představují nejen možné teoretické přístupy k tématu odboje, ale také se věnují analýze některých významných událostí (např. Heydrichiádě, Slovenskému národnímu povstání atd.). Podobně jako Kroupova slovníková příručka je i tento sborník ovlivněn dobovým narativem. Tím, že jsou tyto dvě knihy uvedeny společně jako příklady odborné literatury o odboji z období mezi lety 1948–1989, není rozhodně myšleno, že je nutné obě zmíněné knihy (a řadu dalších) zavrhnout jako dobově poplatné, dnes již neplatné a překonané.

Pavel Kopeček v roce 2019 vydal svou práci *Evropa v plamenech o odbojových hnutích v Evropě se zaměřením na středoevropský prostor*.³⁰ Kopečkovi můžeme také připisat jednu z nejnovějších monografií o odboji – *Odbojové hnutí na střední Moravě v letech 1939–1945*, v níž autor analyzuje postavení odboje v tomto regionu a zasazuje jej do celostátního (a částečně i středoevropského) kontextu.³¹

Podobně jako se Kopeček věnoval odboji na střední Moravě, nalézáme řadu autorů regionálně orientovaných monografií a studií, které vycházejí v odborných periodících a jejichž seznam by zabral jistě několik stránek. Další práce se věnují pouze určité části odbojového hnutí, např. jedné organizaci. Zde jako příklad jmenujme třeba knihu Václava Kurala o Ústředním vedení odboje domácího³² nebo práce Jana Borise Uhlíře, který se věnoval úloze sokolstva v odboji.³³ Vedle prací o odbojových organizacích jsou dostupné tituly i o některých významných představitelích odboje. Zde uveďme třeba práci Jana Drábka o již zmíněném Vladimíru Krajínovi,³⁴ nově vydanou publikaci o Přemyslu Šámalovi z pera autorské trojice Jana Čechurová, Václav Ledvinka a Jan Hálek³⁵ nebo biografie Aloise Eliáše.³⁶

²⁹ *Odboj a revoluce 1938–1945. Nástin dějin československého odboje*. Praha: Naše vojsko, 1965.

³⁰ KOPEČEK, Pavel. *Evropa v plamenech. Protifašistický odboj v období druhé světové války se zaměřením na region střední Evropy*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2019.

³¹ KOPEČEK, Pavel. *Odbojové hnutí na střední Moravě v letech 1939–1945. V kontextu protifašistické rezistence v Protektorátu Čechy a Morava a v Evropě ovládané nacistickým Německem*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2023.

³² KURAL, Václav. *Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940–1943*. Praha: Univerzita Karlova – Ústav mezinárodních vztahů, 1997.

³³ Například práce UHLÍŘ, Jan Boris – WAIC, Marek. *Sokol proti totalitě 1938–1952*. Praha: Univerzita Karlova. Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2001. Případně UHLÍŘ, Jan Boris. *Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan, 2002.

³⁴ DRÁBEK, Jan. *Dva životy Vladimíra Krajiny*. Praha: Toužimský a Moravec, 2016.

³⁵ ČECHUROVÁ, Jana – LEDVINKA, Václav – HÁLEK, Jan. *Přemysl Šámal. Nenápadný muž v pozadí velkých dějin*. Praha: Nadace „Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových“, 2024.

³⁶ Např. PASÁK, Tomáš. *Generál Alois Eliáš a odboj*. Praha: Melantrich, 1991. Dále TOMÁŠEK, Dušan – KVÁČEK, Robert. *Generál Alois Eliáš. Jeden český osud*. Praha: Nakladatelství Epoque, 1996.

Širší soubor prací existuje k osvobození Československa a událostem května 1945. Velmi zdařilým počinem širšího autorského kolektivu je dvousvazková publikace *Draze zaplacená svoboda*, kde nacházíme i studie věnované situaci odboje v závěru II. světové války.³⁷

Na závěr části o literatuře dodejme, že vedle ryze odborných prací najdeme mezi výsledky vyhledávání knih řadu populárně-naučných publikací, které se často těší oblibě čtenářů, snad i díky mnohdy bohatému obrazovému doprovodu. Za všechny se sluší uvést práce Jaroslava Čvančary, který se věnoval Reinhardu Heydrichovi a operaci Anthropoid. Jeho významným počinem je série tří rozsáhlých fotografických souborů *Někomu život, někomu smrt*.³⁸ Druhým populárním autorem je Jiří Padevět, který například spolu s Pavlem Šmejkalem vydal v roce 2016 čtenářsky oblíbeného průvodce po stopách účastníků operace Anthropoid.³⁹ Z těchto publikací předkládaná diplomová práce nevychází, jen je zde uvádíme jako součást komplexnějšího pohledu na dostupnou literaturu k tématu odboje mezi lety 1939–1945.

³⁷ HRBEK, Jaroslav – SMETANA, Vít – KOKOŠKA, Stanislav – PILÁT, Vladimír – HOFMAN, Petr. *Draze zaplacená svoboda. Osvobození Československa 1944–1945 I – II*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2009

³⁸ ČVANČARA, Jaroslav. *Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc I – III*. Praha: Laguna (Proxima), 2002, 2003 a 2007.

³⁹ PADEVĚT, Jiří – ŠMEJKAL, Pavel. *Anthropoid. Průvodce*. Praha: Academia, 2016.

1. Domácí odboj

V práci byl již citován projev prezidenta Beneše, který pronesl na Staroměstském náměstí po svém návratu do Československa 16. května 1945. Během svého pobytu v londýnském exilu odvíšlal prezident hned několik rozhlasových projevů, jejichž účelem bylo zejména povzbudit obyvatele protektorátu v jejich protiokupačních aktivitách a které po válce vyšly v souhrnné edici. Ve svém projevu z 15. září 1939 například řekl: „Celý kulturní svět je v pohybu, aby zničil navždy toto nebezpečí. Tvoje místo, československý občane, musí být v dnes v řadách nejpřednějších. Celý svět se dívá s uznáním na tvůj odhodlaný odpor a čeká, že denně a stále budeš zadávat nové těžké rány svému odpůrci. Nesmí být žádné překážky pro tebe, nepovoluj, vytrvej, pamatuj, že svobod se rodí vždycky jen ve stálém, denním, neústupném a často krvavém boji. [...] Tož všichni společně do boje za svobodné Československo ve svobodné Evropě.“⁴⁰ Výzvy k odboji poté prezident opakoval již takřka v každém svém projevu, čímž cílil na aktivizaci obyvatel protektorátu.

Nejen, že v době, kdy Beneš tato slova pronášel, již 14 dní probíhala německá invaze do Polska, ale členové československého domácího odboje již aktivně rozbíhali své aktivity a upevňovali fungování celého hnutí. Účelem této kapitoly zcela jistě není postihnout dějiny odboje jako celku, což udělali někteří v úvodní části zmínění autoři, ale spíše představit jeho základní obrysy a strukturu tak, abychom mohli předkládanou práci zařadit do celkového kontextu.

V období mezi abdikací a odletem do Londýna se Beneš v Sezimově Ústí scházel se svými spolupracovníky, aby je seznámil se svým pohledem na budoucí vývoj a nastínil předpokládané úkoly.⁴¹ Ještě před 15. březnem se začínaly formovat komunikační kanály mezi Prahou a Benešem a jeho spolupracovníky v zahraničí. Vlastimil Klíma⁴² vzpomíná, že se prostřednictvím advokáta dr. Drábka⁴³ povedlo již v listopadu 1938 navázat spojení s Benešem

⁴⁰ BENEŠ, Edvard. *Šest let exilu a druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty z roku 1938–1945*. Praha: Orbis, 1946, str. 59–61.

⁴¹ Viz např. GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha: Themis, 1996, str. 55. Srov. DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud*. Svazek 1, kniha 1. Praha: Melantrich, 1991, str. 259–277.

⁴² JUDr. Vlastimil Klíma (1898–1987) vystudoval pražskou právnickou fakultu a dlouhá léta se živil jako advokát. Byl členem Československé národní demokracie. Od roku 1937 byl poslancem Národního shromáždění. Mandát mu zanikl rozpuštěním parlamentu v roce 1939. Stal se předním představitelem Politického ústředí. Pro svou aktivitu byl zatčen gestapem. Po roce 1948 byl odsouzen na doživotí, avšak v roce 1960 byl amnestován a v roce 1967 rehabilitován.

⁴³ JUDr. Jaroslav Drábek (1901–1996) byl český právník a blízký přítel Prokopa Drtiny. Byl prvním, komu se povedlo navázat kontakt s prezidentem Benešem v jeho londýnském exilu. Aktivně se zapojil do odbojového hnutí, za což byl v roce 1943 zatčen a vězněn v Osvětimi. Část svého věznění strávil se svým přítelem Zdeňkem Bořek Dohalským. Po válce se stal veřejným žalobcem Mimořádného lidového soudu v Praze, jenž obžaloval mimo jiné Josefa Pfitznera, K. H. Franka a Kurta Dalugeho.

a na počátku roku 1939 i skrze oficiální post vyslance Jaromíra Smutného⁴⁴ v Cařihradu.⁴⁵ Klíma popisuje počáteční roztržičnost jednotlivých odbojové organizace – mluví o počátečním ustanovení politické trojky ve složení Ladislav Rašín (národní demokracie),⁴⁶ František Hála (lidovci)⁴⁷ a Jaromír Nečas (sociální demokracie),⁴⁸ dále o tzv. Benešově skupině, do níž řadí např. Prokopa Drtinu,⁴⁹ Jana Jínu⁵⁰ a Vladimíra Krajínu,⁵¹ a konečně o Šámalově skupině, která si získala dominantní postavení, u níž však neuvádí žádná jména jejích členů.⁵²

Přemysl Šámal, kancléř prezidentů Masaryka a Beneše a jeden z nejvýznamnějších představitelů prvního odboje, odešel den po zvolení Emila Háchy do penze. Na přelomu července a srpna 1939 se ve svých 72 letech rozhodl přijmout výzvu a postavil se do čela

⁴⁴ Jaromír Smutný (1892–1964) po návratu z ruských legií vstoupil do služeb ministerstva zahraničí. Stal se Benešovým spolupracovníkem, jemuž pomáhal v roce 1938 odejít do exilu, kam jej záhy následoval. V Londýně fungoval jako jakýsi kancléř prezidenta, jímž se po návratu do poválečného Československa skutečně stal. Po krátkém angažmá v Gottwaldově prezidentské kanceláři odešel ilegálně zpět do Londýna, kde se snažil propagovat Masarykův a Benešův odkaz.

⁴⁵ KLÍMA, str. 198.

⁴⁶ JUDr. Ladislav Rašín (1900–1945) byl prvním synem prvorepublikového ministra financí Aloise Rašína. Po studiu práv s věnoval advokacii. K vydání připravil paměti svého otce, které vyšly v roce 1929. Po vzoru svého otce byl členem Československé národní demokracie. Za Národní jednocení byl v roce 1935 zvolen poslancem Národního shromáždění. V říjnu 1938 patřil mezi hlavní odpůrce Mnichovské dohody. Ačkoli dlouhodobě nesouhlasil s politikou prezidenta Beneše, v roce 1938 se do jisté míry snažil mírnit kampaň proti němu. Za svou odbojovou činnost byl v prosinci 1939 zatčen a dlouhou dobu vězněn. Odsouzen byl v roce 1941 k trestu smrti, což bylo později změněno na 15 let žaláře. Zemřel krátce před koncem války ve Frankfurtu nad Mohanem.

⁴⁷ František Hála (1893–1952) vystudoval Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži a později se stal knězem. Byl členem Československé strany lidové, v níž zastával vysoké posty zejména na Moravě. Před II. světovou válkou nebyl členem Národního shromáždění, ale patřil mezi nejbližší spolupracovníky Jana Šrámka. Ačkoli jej uvádíme mezi představiteli formujícího se odboje, byl jím jen velmi krátce, neboť ještě v roce 1939 emigroval do Velké Británie. Po roce 1945 se stal poslancem a ministrem pošt ve Fierlingerově i Gottwaldově vládě. V březnu 1948 byl spolu se Šrámkem chycen při pokusu o útěk, za což byli dlouhodobě internováni.

⁴⁸ Ing. Jaromír Nečas (1888–1945) působil několik let na Podkarpatské Rusi na úřadu guvernéra. Od roku 1924 byl poslancem Národního shromáždění za sociální demokracii. Mandát držel až do rozpuštění parlamentu v roce 1939. V Malypetrově a Hodžově vládě mu byl svěřen úřad ministra sociální péče. V roce 1940 se mu podařilo uprchnout do Francie a později do Londýna, kde mezi lety 1940 a 1941 zasedal v exilové vládě.

⁴⁹ JUDr. Prokop Drtina (1900–1980) se již od studií na pražské právnické fakultě angažoval ve veřejném životě. Pro prezidenta Beneše, který si jej vybral za svého osobního tajemníka, pracoval i po jeho abdikaci v roce 1938. I když patřil mezi zakládající členy odboje, již v prosinci 1939 emigroval do Londýna, odkud mimo jiné vysílal pod pseudonymem Pavel Svatý. Jako člen národních socialistů se stal po návratu do vlasti ministrem spravedlnosti a poslancem. Proti Drtinovi, Janu Masarykovi a Petru Zenklovi byl namířen neúspěšný pokus o atentát prostřednictvím výbušniny v balíčcích (tzv. Krčmaňská aféra). V roce 1953 byl odsouzen k 15 letům vězení, avšak již v roce 1960 byl amnestován.

⁵⁰ JUDr. Jan Jína (1890–1962) spojil svou profesní dráhu s ministerstvem zahraničí a diplomatickými službami. Působil v Berlíně, Bělehradě a od roku 1934 přímo na ministerstvu v Praze jako vedoucí Kroftova úřadu. V roce 1940 byl zatčen a vězněn až do konce války. Po válce vstoupil do služeb prezidentské kanceláře jako vedoucí politického odboru. Na počátku 50. let byl vězněn a souzen s dalšími zaměstnanci Hradu ve vykonstruovaném procesu, ale již v roce 1952 byl propuštěn ze zdravotních důvodů.

⁵¹ Prof. RNDr. Vladimíra Krajínu (1905–1993) známe zejména jako významného představitele PÚ, jenž vysílal tajné zprávy prezidentu Benešovi do Londýna. Profesí byl botanikem a působil na Přírodovědecké fakultě UK. Dlouhodobě se skrýval před zatčením, avšak v roce 1943 jej dostihlo gestapo a až do konce války byl vězněn v Terezíně. V roce 1945 vstoupil k národním socialistům a stal se jejich generálním sekretářem. Po převratu v roce 1948 se mu povedlo emigrovat, čímž se vyhnul procesu a věznění. Spolupracoval s třetím odbojem v zahraničí.

⁵² KLÍMA, str. 201–203.

rodícího se odboje.⁵³ Jaroslav Jelínek, novinář a Šámalův přítel, poněkud emotivně vzpomíná, že jednal s představitelem odboje (jmenuje zejména Jaromíra Nečase) o kancléřově angažmá v čele odboje, což mělo být přijato bez odporu. Mimo jiné uvádí, že Šámal tuto nabídku s nadšením uvítal a dokonce měl hned na první společné schůzce v jeho bytě představit nástin plánu organizace odboje.⁵⁴ Spojením již zmíněných představitelů tří politických stran první republiky Rašína, Nečase, Hály s národním socialistou Ferdinandem Richterem⁵⁵ za národní socialisty a Ladislavem Feierabendem⁵⁶ za agrárníky se podařilo ustanovit Politické ústředí (PÚ), které se mohlo opírat o jakousi legitimitu skrze získané poslanecké mandáty a v němž se sjednotily výše zmíněné prvotní skupiny.⁵⁷ PÚ mělo představovat nejdůležitější centrální složku civilního odboje, která prostřednictvím svých členů udržovala kontakt s vládou, Národním souručenstvím, společenskými organizacemi (např. Sokol) a zástupci vojenské odbojové organizace Obrana národa (ON). Součástí aktivit PÚ bylo formulování budoucích možných právních předpisů tak, aby byly připraveny k okamžitému použití v případě ukončení války.⁵⁸ Členové PÚ se díky svým kontaktům podíleli spolu s členy ON na zpravodajské činnosti, čímž dokázali do Londýna předat řadu velmi cenných a důležitých informací.⁵⁹ V souvislosti se zpravodajskou činností znovu zmiňme jméno takřka legendárního prof. Vladimíra Krajiny.⁶⁰

V metodickém klíči v úvodní části práce jsme stanovili, že se na Pražském hradě setkáváme zejména s politickým (resp. zpravodajským) typem odboje, který pro nás představuje právě PÚ. Nebylo by ovšem správné alespoň v krátkosti nastínit vznik a vývoj dalších důležitých odbojových organizací. Výše již byla zmíněna organizace Obrana národa. Jak do jisté míry napovídá samotný název, jednalo se o vojenskou organizaci (resp. podzemní armádu). Za

⁵³ K roli Přemysla Šámalu v odboji viz LEDVINKA, Václav. *Protinacistický odboj v čele Politického ústředí, konec života*. In: PAVLÍČEK, Václav – ČECHUROVÁ, Jana – LEDVINKA, Václav – HÁLEK, Jan. *Přemysl Šámal, kancléř prezidentů*. Praha: Nadace Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, 2019, str. 57–64.

⁵⁴ JELÍNEK, Jaroslav. *Politické ústředí domácího odboje. Vzpomínky a poznámky novináře*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1947, str. 83–85.

⁵⁵ JUDr. Ferdinand Richter (1885–1950) se zapojil ruských legií a po návratu 1920 byl jmenován soudcem v Boskovicích a Brně. Od roku 1929 zasedal v Národním shromáždění za národní socialisty. V září 1938 spolu s dalšími oficiálně protestoval proti přijetí Mnichovské dohody. V listopadu 1939 byl zatčen a vězněn až do konce války. Po jejím skončení se stal předsedou Nejvyššího soudu a znovu poslancem.

⁵⁶ JUDr. Ladislav Karel Feierabend (1891–1969) patřil mezi významné členy agrární strany. Dlouhá léta pracoval na Plodinové burze. Prezidentem Benešem byl vybrán na post ministra zemědělství v Syrového vládě, jímž zůstal až do svého odchodu do exilu v roce 1940. Následujícího roku si jej Beneš vybral na post exilového ministra financí, který připravoval měnovou politiku budoucího osvobozeného Československa. Po roce 1945 se krátce vrátil do ČSR, aby hned po únoru 1948 emigroval nejdříve do Velké Británie a později do USA, kde se zapojil do fungování Hlasu Ameriky.

⁵⁷ Viz např. KRAJINA, Vladimír. *Vysoká hra. Vzpomínky*. Praha: Nakladatelství Eva, 1994, str. 7.

⁵⁸ BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Praha: Prostor, 1999, str. 74–75.

⁵⁹ *Tamtéž*, str. 82.

⁶⁰ K osobnosti Vladimíra Krajiny viz např. STEGUROVÁ, Karolína. *Úloha profesora Vladimíra Krajiny v poválečné národně socialistické straně*. Bakalářská práce, vedoucí Čechurová, Jana. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2009.

vznikem organizace stála část prvorepublikového důstojnického sboru a generality. Struktura ON byla v zásadě převzata z oficiální československé armády. Čelní postavení ve vojenském odboji zastával generál Alois Eliáš, ústřední velení ON bylo svěřeno generálu Sergeji Ingrovi,⁶¹ gen. Josefu Bílému⁶² a gen. Bedřichu Neumannovi,⁶³ kteří ve spolupráci s plukovníkem Čeněkem Kudláčkem,⁶⁴ zemskými veliteli gen. Hugo Vojtou za Čechy,⁶⁵ gen. Bohuslavem Všetíčkou za Moravu⁶⁶ a pražským velitelem gen. Bedřichem Homolou⁶⁷ upevnili strukturu organizace.⁶⁸ Původním předpokládaným úkolem ON, kterému byly podřízeny i rychlé organizační úkony, nebylo provádět dlouhodobou odbojovou aktivitu, ale připravit podzemní armádu na vypuknutí války, v níž by československé jednotky bojovaly společně s dalšími státy proti Německu.⁶⁹ Struktura ON byla rozsáhlá a kromě již uvedených vedoucích orgánů v sobě zahrnovala i specializované oddíly (např. zpravodajský, špionážní), které odpovídaly hlavním prováděným aktivitám. Pro účely ilegální činnosti byla organizace možná až příliš těžkopádná, což, jak konstatuje Brandes, ulehčilo práci gestapu při stíhání jejích členů.⁷⁰

⁶¹ Divizní generál Sergej Ingr (1894–1956) během první světové války nejprve narukoval do rakousko-uherské armády, později upadl do ruského zajetí, odkud přešel do formujících se legií. V Rusku nezůstal a zapojil se do bojů ve Francii a Itálii. Po vzniku republiky se podílel na bojích proti Polsku v roce 1919. Ačkoli byl zakladatelem ON, ještě v roce 1939 emigroval do Velké Británie, kde se stal ministrem národní obrany exilové vlády. Po skončení války byl vyslán do Haagu jako mimořádný československý velvyslanec. V březnu 1948 se této funkce vzdal a zůstal v exilu. Pomáhal založit Radu svobodného Československa.

⁶² Armádní generál Josef Bílý (1872–1941) zůstal po válečném nasazení na frontách v Haliči a Itálii a návratu do vlasti v aktivní vojenské službě. Zastával nejvyšší vojenské posty, včetně zástupce zemského vojenského velitele Moravy a později i zemského vojenského velitele Čech. V roce 1940 byl zatčen gestapem a 28. září 1941 popraven.

⁶³ Divizní generál Bedřich Neumann (1891–1964) získával první vojenské zkušenosti v řadách legií v Rusku a po návratu do ČSR plynule přešel do služeb nové československé armády. Působil na generálním štábu a velel 5. divizi v Českých Budějovicích. Po emigraci nejprve do Francie a později Velké Británie byl jmenován náčelníkem štábu. Tuto pozici zastával až roku 1945. Druhý odchod do exilu uskutečnil již v létě 1948.

⁶⁴ Plukovník Čeněk Kudláček (1896–1967) se aktivně zapojil do všech tří československých odbojů. Nejprve byl členem legií v Rusku, do nichž se dostal ze zajetí v roce 1917. Po návratu do vlasti zůstal v armádě a působil mimo jiné i na generálním štábu. Pro svou odbojovou činnost po březnu 1939 byl sledován gestapem, avšak povedlo se mu utéct do Londýna. Na konci 40. let emigroval znovu – do Paříže, kde se podílel na protikomunistických aktivitách. Zemřel v USA, kde před tím několik let působil jako profesor bohemistiky.

⁶⁵ Divizní generál Hugo Vojta (1885–1941) byl příslušníkem legií v Rusku. Po roce 1920, kdy se vrátil do Československa, se stal profesionálním vojákem. Od roku 1925 působil na Slovensku, kde ještě v březnu 1939 velel zákrokům proti Hlinkovým gardám a politikům HSĽS. Velmi úzce spolupracoval se Sokolem. Stejně jako generál Bílý byl zastřelen 28. září 1941.

⁶⁶ Divizního generála Bohuslava Všetíčku (1893–1942) můžeme stejně jako další již zmíněné činitele ON zařadit mezi příslušníky legií v Rusku. V období republiky působil na Moravě a na Slovensku jako velitel dělostřelectva. Za podíl na protinacistickém odboji byl zatčen v roce 1940 v Brně. Roku 1942 jej zastřelili ve věznicí v Plötzensee.

⁶⁷ Také divizní generál Bedřich Homola (1887–1943) prošel během I. světové války ruským zajetím, z něž přešel do legií. Do Československa se vrátil v roce 1920 a stal se profesionálním vojákem. V březnu 1939 se stal ústřední postavou tzv. Homolova puče, kdy ve spolupráci s Hugo Vojtou pozatýkali čelní představitele Hlinkových gard a HSĽS. Zatčení se nevyhnulo ani jemu. Od konce roku 1941 byl vězněn na Pankráci. Na přelomu let 1942 a 1943 byl v Berlíně odsouzen k trestu smrti, který byl vykonán hned na počátku ledna 1943.

⁶⁸ KURAL, Václav. *Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940–1943*. Praha: Univerzita Karlova – Ústav mezinárodních vztahů, 1997, str. 19.

⁶⁹ KOPEČEK, Pavel. *Odbojové hnutí na střední Moravě v letech 1939–1945 v kontextu protifašistické rezistence v Protektorátu Čechy a Morava a v Evropě ovládané nacistickým Německem*. Praha: EPOCHA, 2023, str. 39–41.

⁷⁰ BRANDES, str. 72.

Do pomyslného trojlístku hlavních a od počátku proexilových odbojových organizací musíme zahrnout ještě členy Petičního výboru Věrní zůstaneme (PVVZ), kteří se rekrutovali zejména z řad levicových intelektuálů, představitelů vnitřní stranické opozice v sociální demokracii a členů Společnosti přátel demokratického Španělska v ČSR. Poprvé byl dokument uveřejněn některými médii 15. května 1938 pod plným názvem „Manifest představitelů české inteligence požadující, aby československá vláda v duchu odkazu prezidenta T. G. Masaryka bránila celistvost a svrchovanost republiky – Věrní zůstaneme“ spolu se seznamem tří set signatářů. Text se mimo jiné vrací k manifestu spisovatelů z roku 1917 a říká: „Poslušni výzvy prezidenta Edvarda Beneše nad rakví T. G. Masaryka jdeme za ním, abychom splnili odkaz velikého obnovitele naší samostatnosti. Žádáme vládu republiky, aby vytrvala na cestě, kterou nás vedl prezident Osvoboditel.“⁷¹ Současně se zveřejněním byl spuštěn sběr podpisů, jichž se povedlo sehnat více než jeden milion.⁷² Pro název provolání použili jeho autoři slova prezidenta Beneše, která pronesl ve smutečním projevu u rakve Tomáše G. Masaryka: „Presidente Osvoboditeli, odkazu, který jste vložil do našich rukou, věrní zůstaneme.“⁷³

Václav Vrabec uvádí, že se PVVZ záhy stal nejmasovější odbojovou organizací i díky svému propracovanému programu a dobře vystavěnou strukturou.⁷⁴ Ilegální síť PVVZ se postupně rozšiřovala a opírala se o členstvo Dělnické akademie, učitelských jednot, železničáře, sdružení YMCA a členy dalších odborových organizací.⁷⁵ I z tohoto důvodu je někdy tato skupina označována jako odboráři. PVVZ postupně navázal kontakty jak s ON, tak s PÚ a podílel se na jejich zpravodajských a dalších aktivitách. Brandes upozorňuje, že při jednání o sjednocování odboje byli členové PVVZ odtažitější k některým osobnostem ON, u nichž jim vadila náklonnost k politické pravici, a v případě PÚ se sblížovala skupina profesora Čížka, vedoucího představitele PVVZ, a Šámalovy skupiny v rámci PÚ. Jednání o sblížení překazilo zatýkání a odchody vedoucích činitelů do exilu.⁷⁶

Dosud jsme představili pouze odbojové organizace, které bývají označovány za demokratické. Jednou z hybných sil domácího odboje byla ilegální KSČ. Ve slovníkové příručce Český antifašismus a odboj, která je zmíněna v úvodní části, autoři podrobněji představují aktivity

⁷¹ KOKOŠKA, Stanislav. *Petiční výbor Věrní zůstaneme v dokumentech 1938–1941*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2021, str. 26–27.

⁷² *Tamtéž*, str. 7–9.

⁷³ *Na paměť prezidenta Osvoboditele Tomáše Garrigue Masaryka, který zemřel v úterý čtrnáctého září roku tisícího devítistého třicátého sedmého ve tři hodiny dvacet devět minut po půlnoci, právě když naplnil osmdesát sedm let, šest měsíců a sedm dní svého života*. Praha: Ministerstvo školství a národní osvěty, 1937, str. 16.

⁷⁴ VRABEC, Václav. *Antifašistický odboj. Zmařené naděje*. Praha: Masarykova dělnická akademie, 1992, str. 31.

⁷⁵ KOKOŠKA, str. 11.

⁷⁶ BRANDES, str. 74.

celkem čtyř ústředních vedeních KSČ. Jsou zde představeni členové těchto výborů a jejich hlavní aktivity. Struktura komunistického odboje spočívala v rozdělení na krajské a okresní organizace, pod nimiž ještě existovala síť dílčích lokálních a dalších (např. podnikových) organizací s tzv. trojkami. Činnost KSČ se soustředila zejména na vydávání ilegálních tiskovin včetně Rudého práva a zpravodajské spojení s Moskvou.⁷⁷

Představené organizace bývají v literatuře označovány jako první garnitura. Vzhledem k zatýkání a odchodu některých členů do ilegality a exilu bylo nutno celou organizaci odboje vystavět v zásadě znovu. Již na začátku roku 1940 se poprvé setkáváme s názvem Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD), jenž nejprve pouze nahradil původní název Politické ústředí.⁷⁸ Kural ve své již citované práci uvádí, že v zahraničí mělo dojít k utvoření rovnocenné partnerské organizace Ústřední vedení odboje zahraničního (ÚVOZ), čímž by byla manifestována rovnost obou složek československého odboje.⁷⁹ Po dosažení dohody mezi představiteli jednotlivých organizací, k níž došlo na přelomu dubna a květnu 1940, se označení ÚVOD začalo užívat pro sjednocený odbojový výbor.⁸⁰ Pro úplnost dodejme, že ilegální KSČ se do aktivit ÚVODu nezapojila.

Domácí odboj se soustředil zejména na zpravodajskou činnost, kdy někteří členové dokázali díky svým kontaktům a infiltraci některých míst dodávat zahraničnímu odboji velké množství informací. Zmiňovaný Vladimír Krajina měl ve spolupráci s dalšími odbojáři odeslat až 25 tisíc zpráv.⁸¹ Asi nejvýznamnější akcí, na níž spolupracoval domácí demokratický a zahraniční odboj, je beze sporu atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha 27. května 1942. Neměli bychom ovšem zapomínat ani na aktivity Tří králů (Balabán, Mašín, Morávek), chlebičkovou aféru, díky níž se povedlo zbavit se předního kolaborantského novináře Karla Lažnovského, a další větší i menší sabotážní aktivity obyvatel protektorátu. Některé akce budou ještě zmíněny v příslušných medailoncích účastníků odboje z řad zaměstnanců Hradu.

⁷⁷ KROUPA, Vlastislav (ed). *Český antifašismus a odboj*. Praha: Naše vojsko, 1988, str. 157 – 161. Srov. KURAL, str. 19.

⁷⁸ BRANDES, str. 206.

⁷⁹ KURAL, str. 53.

⁸⁰ *Tamtéž*, str. 57.

⁸¹ KRAJINA, str. 5.

2. Prezidentská kancelář v letech 1938–1945

Počátky prezidentské kanceláře můžeme nalézt na přelomu let 1918 a 1919, kdy první prezident T. G. Masaryk spolu se svým blízkým spolupracovníkem, pražským primátorem a vůdčí osobností Maffie Přemyslem Šámalem utvářeli tým vhodných spolupracovníků, které lze považovat za jakousi zakladatelskou skupinu tohoto úřadu. Zákonem č. 654/1919 Sb. z 5. prosince 1919 byla existence Kanceláře prezidenta republiky (KPR) ukotvena v rodící se legislativě nového státu.⁸² Postupným vývojem došlo k vytvoření vnitřní struktury, která umožňovala ideální fungování úřadu jako prezidentova pomocného aparátu. První přesnější rozvržení vnitřní organizace KPR pochází z roku 1921. Jedná se o jednoduché schéma, z něhož vyplývá, že kancelář byla členěna na tři odbory, které se dále dělily na referáty s bližším určením zpracovávané agendy (např. osobní, právní, sociální, pro Slovensko a pro Podkarpatskou Rus).⁸³

Po nástupu Edvarda Beneše došlo k úpravám KPR tak, aby se více přiblížila fungování prezidentova dosavadního působiště – ministerstvu zahraničí. Utvořený kabinet nadále vedl Přemysl Šámal a kromě tří již existujících odborů byla zřízena dvě nová oddělení – A (pro zahraniční politiku, soukromé finance prezidenta a soukromou korespondenci) a B (obřadnictví, audience, správa domu prezidenta).⁸⁴ Další zásadnější změny vnitřní organizace KPR přinesly události přelomu října a listopadu 1938. Je nutné si uvědomit, že prezident Beneš abdikoval již 5. října 1938, jak jsme již zmínili. Prezidentská kancelář tím do jisté míry ztratila svou podstatu, protože nemohla sloužit přímo prezidentu republiky, ale fungovat nepřestala, neboť spolupracovala s jinými orgány a úřady (např. s vládou, na kterou měl podle §60 ústavy z roku 1920 přejít výkon prezidentových pravomocí)⁸⁵ při zajištění chodu pomnichovského státu. Přemysl Šámal se v závěru své kariéry rozhodl ke zjednodušení struktury úřadu s platností od 1. listopadu 1938, kdy zánikem dvou oddělení a přerozdělením některých referátů vznikly nově čtyři odbory.⁸⁶ Mělo se jednat o provizorní překlenutí období do zvolení nového prezidenta, jenž si měl svou kancelář přizpůsobit vlastním potřebám a požadavkům na personální složení.

Novým prezidentem byl 30. listopadu 1938 zvolen Emil Hácha, která se ve stejný den chopil úřadu. Kancelář Šámal Háchu ještě uvítal na Hradě, představil mu jeho zaměstnance a hned

⁸² Zákon č. 654/1919 Sb., kterým se zřizuje kancelář prezidenta republiky.

⁸³ AKPR, fond KPR, sign. D13494, inv. č. 1570, k. 276 *Organisace kanceláře prezidenta republiky 1921 (O409/21)*.

⁸⁴ Tamtéž. *Organisace kanceláře prezidenta republiky, 1936 (O469/36)*.

⁸⁵ Paragraf 60, zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky.

⁸⁶ Tamtéž. *Přehled prozatímní organizace civilního oddělení kanceláře prezidenta republiky (O955/38)*.

druhý den odešel na dovolenou a po ní rovnou do penze.⁸⁷ Ačkoli se předpokládalo, že vedení KPR po Šámalovi převezme jeho blízký spolupracovník August Adolf Popelka,⁸⁸ Hácha vedením úřadu pověřil Jiřího Havelku, s nímž dlouhá léta spolupracoval na Nejvyšším správním soudu a který zároveň zůstal ministrem bez portfeje v Beranově vládě. Havelka ve svých vzpomínkách uvádí, že jeho setrvání ve vládě považoval Hácha za velmi účelné vzhledem ke komplikované vnitrostátní i zahraniční situaci, která si vyžadovala úzké propojení obou exekutivních orgánů.⁸⁹ V těchto vzpomínkách Havelka mimo jiné uvádí, že se po dohodě s Háchou a vládou rozhodl provést jakousi personální rošádu, v jejímž rámci přešel z KPR k Nejvyššímu správnímu soudu Prokop Drtina, který již v této době organizoval formování druhého odboje, jak již uvádíme výše, a z řad zaměstnanců soudu přešel do prezidentské kanceláře Josef Kliment.⁹⁰ Uvedme několik úryvků, v nichž se Havelka věnoval personální situaci v KPR: „Kancelář byla rozdělena na několik odborů, jimž v čele stáli zkušení úředníci. Přednostou odboru pro záležitosti legislativní byl dr. Křovák, který byl významným sokolským činitelem. U něho byl přidělen dr. Emil Sobota, jeden z nejinteligentnějších úředníků vůbec. [...] Hospodářskou správu řídil dr. Strnad, který byl oddaným stoupencem dr. Beneše. [...] Přednostou oddělení pro záležitosti trestní (udělování milosti) byl dr. Rigl (švagr tehdejšího zemského prezidenta a pozdějšího ministra Richarda Bienerta). [...] Záležitosti domácnosti prezidentovy obstarával ministerská rada dr. Čihař, který zůstal v kanceláři až do konce protektorátu. Funkci tajemníka prezidentova vykonával zpočátku dr. Remsa, později dr. Škarvan, který již dříve byl v této funkci u prezidenta Masaryka a později, v letech 1945–1948 u prezidenta dr. Beneše. [...] Zbývá ještě podotknout pro úplnost, že mým sekretářem byl dr. Milde, který zastával tuto funkci již u dr. Šámala, a že hospodářské záležitosti Hradu měl na starosti ředitel Hanuš.“⁹¹

Článek 4 Hitlerova výnosu, jímž došlo 16. září 1939 k oficiálnímu zřízení Protektorátu Čechy a Morava, velmi jednoduše předpokládal, že hlava tohoto státu musí pro výkon svého úřadu požívat vůdcovu důvěru.⁹² Nehovoří se zde ovšem o tom, zda mělo jít o funkci prezidenta. Lze se však domnívat, že postavení této funkce v české společnosti bylo natolik zažitě, že se okupanti rozhodli (minimálně pro dobu Háchova působení) pro zachování tohoto úřadu, nově s přívlastkem státní. Od tohoto momentu se proměnil i název úřadu, kterému věnujeme

⁸⁷ Viz např. PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka Publishers, 2007, str. 46.

⁸⁸ Např. DRTINA, str. 300.

⁸⁹ HAVELKA, str. 25.

⁹⁰ *Tamtéž*, str. 134. Možnost komparace nabízí paměti Prokopa Drtiny, který dle svých slov prezidentský úřad opouštět nechtěl. DRTINA, str. 306–308.

⁹¹ HAVELKA, str. 134–135.

⁹² Výnos Vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava.

pozornost – pro období mezi lety 1939–1945 je třeba užívat oficiální název Kancelář státního prezidenta (KSP, v němčině Kanzlei des Staatspräsidenten).

Vnitřní strukturu, rozčleněnou do čtyř odborů, si KSP přenesla z pomnichovského období i do protektorátních poměrů. Ačkoli se fungování úřadu ve své podstatě příliš nezměnilo, společenský význam prezidentské kanceláře oproti předešlému období první republiky značně ochabl i s ohledem na prezidentovu osobu a s postupem času i kvůli jeho horšícímu se zdravotnímu stavu. KSP byla také pod neustálým dohledem nacistických okupačních orgánů, které ovlivňovaly její fungování, o čemž svědčí fakt, že Jiří Havelka, který po březnu 1939 zůstal ve vedení kanceláře, byl prezidentem Háchou 25. dubna 1941 odvolán a nahrazen Augustem Adolfem Popelkou, jenž okupanty neдрáždil svou veřejnou aktivitou a styky s osobami, které by mohly být považovány za Říši nepřátelské.⁹³ Ze své pozice provedl Popelka v lednu 1942 organizační změnu, jejímž výsledkem bylo přeskupení KSP do sedmi referátů – I. sekretariát, II. tiskový (Josef Kliment), III. právní (Emil Sobota), IV. sociální, V. národní osvěty, VI. osobní, VII. správa Hradu a Lán.⁹⁴ V této podobě fungoval úřad de facto až do konce války, nikoli však ve stejném personálním složení, jak ukáží další kapitoly práce u některých již zmíněných zaměstnanců kanceláře.

V úryvku Havelkových pamětí jsme uvedli jméno dr. Jaromíra Čihaře, správce prezidentovy domácnosti a dlouholetého úředníka KPR/KSP. Ten ve svých pamětech, které vyšly v roce 2023, k situaci v kanceláři napsal: „Během doby nastala v Kanceláři diferenciaci podle pevnosti povahy, ale jádro konceptních úředníků zůstalo celých šest let věrno linii Masarykové a Benešově, reagujíc na události podle temperamentu jednotlivců. [...] Číselný stav Kanceláře se během okupace měnil, nejprve neúměrně stoupl přílivem z rozpuštěné československé armády a ministerstva zahraničních věcí, načež poklesl vypuzením legionářů a penzionováním. Ale vždy, i za republiky, byl stav dost vysoký, což vzbuzovalo podiv u neinformovaných. Počet zaměstnanců však úměrně odpovídal rozsáhlosti agendy.“⁹⁵ Citát z Čihařových vzpomínek pomyslně otevírá hlavní část práce – portréty jednotlivých vybraných účastníků odboje z řad zaměstnanců Hradu, kteří splňují předem jasně stanovená pravidla z úvodu této práce.

⁹³ Dochoval se Popelkův jmenovací dekret z 25. dubna 1941. AKPR, fond KPR, osobní fond August Adolf Popelka. *Opis dekretu, jímž byl Popelka jmenován přednostou prezidentské kanceláře*. Srov. HAVELKA, str. 59.

⁹⁴ AKPR, D13494, inv. č. 1570. *Oběžník přednosta Popelky s příloženým schématem organizace KSP, 1. leden 1942*.

⁹⁵ ŽIŽKOVÁ-ČIHAŘOVÁ, Eva (ed) – ČIHAŘ, Jaromír. *Ve službách našich prvních prezidentů a jiné vzpomínky*. Praha: Vladimír Kvasnička – nakladatelství VODNÁŘ, 2023, str. 66–67.

3. JUDr. Emil Sobota (1892–1945)

Mladším dítětem Emila Soboty, úředníka při západní dráze, a jeho ženy Terezie, dcery žebráckého purkmistra Ferdinanda Havlíka, byl významný český právník a úředník JUDr. Emil Sobota, který se narodil 17. května 1892 v Berouně.⁹⁶ Ve starší matriční knize nalézáme ještě jméno jeho sestry Anny, jež se narodila v roce 11. září 1884.⁹⁷

Emil Sobota starší, syn pražského učitele Josefa Soboty z Malé Strany,⁹⁸ sepsal v roce 1894 krátkou publikaci *O dopravě zboží po drahách rakouských*, v níž shrnul platné předpisy a pokyny pro zasílání veškerého zboží po železnici, včetně poplatků za přepravu a náhrad za poškození zboží.⁹⁹ Hned v úvodní pasáži stojí: „S obavou vysílám řádky své do světa, zdaž docílím jimi kýženého výsledku: vzbuditi v našem průmyslnictvu a obchodnictvu pro otázku dopravní tentýž interes, jaký u našich německých krajanů již po delší dobu se jeví? [...] S úmyslem nejlepším chopil jsem se práce. Je látka, již zpracovati dlužno, tak rozsáhlá, že s namáháním nevšedním směstnati se dá do malé knížečky. [...] Končím s tím zbožným přáním, aby řádky mé českým obchodníkům a průmyslníkům v míře co největší prospěly a v kruzích těch hojného ohlasu našly. Dočkám-li se toho, tož – bohdá – péro mé ve službách českého obchodu a průmyslu nepracovalo naposledy.“¹⁰⁰ Autorovo přání se pravděpodobně nevyplnilo, neboť již další jeho studie nenalézáme. Jeho syn Emil Sobota mladší je ovšem přesný opak svého otce, neboť po sobě zanechal celou řadu prací, jak ukážeme níže.

Od školního roku 1902/1903 navštěvoval mladičkový Emil Sobota c. k. České státní gymnázium v Olomouci (dnešní Slovanské gymnázium).¹⁰¹ Jeho jméno nalézáme uvedené v tzv. programech (ročenkách), které škola vydávala mezi lety 1903 až 1910. Nutno podotknout, že musel být pilným studentem, neboť po celou dobu jeho studia se v programech u jeho jména vyskytuje drobná hvězdička, kterou byli označeni pouze studenti s vyznamenáním. V ročence z roku 1911 byl otištěn seznam absolventů, kteří složili maturitu ve školním roce 1909/1910.

⁹⁶ Dle zápisu z farní matriky víme, že křest provedl 29. května 1892 kaplan František Běláč. Novorozenec byl pokřtěn jmény Emil Rudolf Ferdinand. Jeho kmotry byli továrník Rudolf Baumann z Hořovic a Janička Havlíková, manželka Ferdinanda Havlíka z Žebráku a švagrová maminky. SOA Praha, Sběrka matrik, Římskokatolická farnost Beroun, Matrika narozených 1891–1896, fol. 52.

⁹⁷ Sestra byla pokřtěna jako Anna Božena Ludmila a jako její kmotři jsou v knize uvedeni Anna Baumannová, manželka výše zmíněného továrníka a kmotra Emila, a Ferdinand Havlík, bratr maminky Terezie a majitel hospodářství v Žebráku. SOA Praha, Sběrka matrik, Římskokatolická farnost Beroun, Matrika narozených 1887–1891, fol. 85.

⁹⁸ Emil Sobota starší se narodil 20. května 1854 a pokřtěn byl v kostele Panny Marie Vítězné 28. května. Archiv hlavního města Prahy (AHMP), Sběrka matrik, farnost kostela Panny Marie Vítězné, Praha III – Malá Strana, matrika narozených 1850–1857, sign. PMV N6, fol. 162.

⁹⁹ SOBOTA, Emil. *O dopravě zboží po drahách rakouských*. Plzeň: Ignác Schiebl, 1894.

¹⁰⁰ *Tamtéž*, str. 2.

¹⁰¹ *XXXIV. Program c. k. Českého státního gymnasia v Olomouci*. Olomouc: vlastním nákladem, 1903, str. 66.

Mezi nimi je uveden i Emil Sobota, který zkoušku z dospělosti složil s vyznamenáním a spolu s dalšími dvěma studenty (z celkem 26 absolventů) nastoupil na právnickou fakultu.¹⁰² Mezi studenty pražské Právnické fakulty Univerzity Karlovy jej nalézáme od zimního semestru 1910/1911. První státní zkoušku z právních dějin úspěšně složil 14. října 1912 před českou zkušební komisí.¹⁰³ Další dvě státní zkoušky skládal na německé univerzitě – judiciální 23. listopadu 1915¹⁰⁴ a státovědnou 11. prosince 1916.¹⁰⁵ Promován doktorem práv byl 11. ledna 1917.¹⁰⁶

Emil Sobota

obr. 2 *Emil Sobota*, archiv autora

¹⁰² *Čtyřicátý druhý program c. k. Českého státního gymnasia v Olomouci na konci školního roku 1910–1911*. Olomouc: vlastním nákladem, 1911, str. 63.

¹⁰³ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), fond Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Knihy zkušebních protokolů státních zkušebních komisí, inv. č. 3, Právněhistorická státní zkušební komise při Univerzitě Karlově (1911-1913), strana 600.

¹⁰⁴ AUK, fond Právnická fakulta Německé univerzity v Praze, Knihy zkušebních protokolů státních zkušebních komisí, inv. č. 49, Judiciální státní zkušební komise v Praze při německé Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze (1914-1918), strana 14674.

¹⁰⁵ AUK, fond Právnická fakulta Německé univerzity v Praze, Knihy zkušebních protokolů státních zkušebních komisí, inv. č. 89, Státovědecká státní zkušební komise v Praze při německé Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze (1916-1918), strana 12684.

¹⁰⁶ AUK, fond Matriky Univerzity Karlovy, inv. č. 4, Matrika doktorů české Karlo-Ferdinandovy univerzity / Univerzity Karlovy IV. (1917–1921), strana 1500.

Prvním Sobotovým zaměstnáním se stala koncipientská pozice v advokátní kanceláři u JUDr. Richarda Fischera v Olomouci, kde pracoval od prosince 1916 do května 1917. Poté přešel do advokátní kanceláře JUDr. Vladimíra Rozsypala, kde zůstal do konce roku 1918. Od nového roku pracoval tři měsíce ve vinohradské kanceláři JUDr. Eduarda Kalabise. V roce 1918 jej ještě na měsíc nacházíme jako I. tajemníka okresního Národního výboru v Olomouci. Od ledna 1919 působil u Zemského správního výboru v Praze jako koncipista. Ze služeb vystoupil v dubnu 1920, aby mohl nastoupit na post ministerského koncipisty na ministerstvu železnic, kde toto relativně rychlé střídání pracovních pozic završil. Krátce zmiňme, že Sobota se 22. ledna 1921 oženil. V Praze na Smíchově si vzal Ludmilu Machovou (nar. 9. listopadu 1894, Sezemice), profesorku dívčího gymnázia.¹⁰⁷ Sobota byl velmi společensky aktivní. Od mládí byl členem mládeže při České straně pokrokové, později přešel do České státoprávní demokracie. Od roku 1925 byl členem sociální demokracie.¹⁰⁸

Do služeb prezidentské kanceláře (konkrétně politického odboru) byl přijat k 1. listopadu 1921.¹⁰⁹ Zakladatel hradního ceremonálu Jiří S. Guth-Jarkovský ve svých pamětech zmiňuje Sobotu spolu s dr. Ivanem Parkányim jako „mladé úředníky a jistě příští vysoké úředníky.“¹¹⁰ Z již citovaného osobního výkazu, do nějž zapisovali informace i v KPR, je patrný Sobotův relativně rychlý kariérní vzestup. Již v roce 1923 se stal radou a o čtyři roky později dokonce odborovým radou. Ještě za prezidenta Masaryka byl v roce 1933 povýšen do pozice vrchního odborového rady. Ministerským radou se stal k srpnu 1938. Jednalo se o jeho poslední povýšení.¹¹¹ Francouzský historik Alain Soubigou ve své knize o prezidentu Masarykovi Sobotu charakterizoval slovy: „Emil Sobota byl podřízeným, jakých si Masaryk cenil. Nejen že byl inteligentní, ale dokázal také nezávisle myslet, působit i v mimořádně obtížných podmínkách a neochvějně lpěl na hodnotách demokracie.“¹¹²

Pasák ve svém životopise Emila Háchy uvádí, že Sobota spolu s Patejdlem a Drtinou vytvořili po Háchově nástupu do úřadu jakousi probenešovskou a demokratickou úřednickou skupinu.¹¹³ K tomuto dodává Jaromír Čihař ve svých zápiscích informaci, že Jiří Havelka, který se stal vedoucím kanceláře, se chtěl zbavit Benešovi nakloněných zaměstnanců, tedy právě Drtiny a

¹⁰⁷ AHMP, Sbírká matrik, Okresní správa politická Smíchov, matrika oddaných 1920–1921, sign. OSPSM O2, fol. 173.

¹⁰⁸ Viz např. OSTERKAMP, Jana. *Emil Sobota*. In: SKŘEJPKOVÁ, Petra. *Antologie československé právní vědy*. Praha: Linde, 2009, str. 491.

¹⁰⁹ AKPR, fond KPR-O, personální spis Emila Soboty. *Opis osobního výkazu z ministerstva železnic*.

¹¹⁰ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Paměti. Díl III. Na dvoře republikánském 1919–1925*. Praha: Hejda a Tuček, 1929, str. 286.

¹¹¹ AKPR, *tamtéž*.

¹¹² SOUBIGOU, Alain. *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004, str. 266.

¹¹³ PASÁK, str. 46.

Soboty.¹¹⁴ V kapitole o KSP jsme již odcitovali krátký úryvek z Havelkových pamětí, v nichž o Sobotovi mluví s velkým respektem jako o jednom z nejinteligentnějších úředníků vůbec, což ovšem neznamená, že nemohl podnikat pokusy o jeho přesunutí do jiného úřadu. Z osobního výkazu se dozvídáme, že během 40. let musel Sobota absolvovat služební slib, prokázat svůj árijský (nežidovský) původ a složit zkoušku z německého jazyka.¹¹⁵ Sobota v době Havelkova působení v čele prezidentské kanceláře velmi úzce spolupracoval se svým nadřízeným JUDr. Rudolfem Křovákem. Ten krátce po skončení války napsal krátké svědectví o svém působení v Háčově kanceláři a mimochodem uvedl: „Zúčastňoval jsem se horlivě všech meziministerských porad sám – vzhledem ke své dřívější spolupráci s jejich účastníky a také v úmyslu chrániti referenta dr. Sobotu před následky okázalejšího vystupování.“¹¹⁶ Po nástupu přednosty Popelky do čela KSP byl Sobota posunut do čela samostatného třetího (právního) referátu.¹¹⁷

3. 1 Sobotova literární činnost

V úvodní části této kapitoly je naznačeno, že Emil Sobota mladší (na rozdíl od svého otce) zanechal poměrně širokou literární pozůstalost. Velkou část Sobotova osobního fondu, jenž je uložen v Archivu Národního muzea (ANM), tvoří materiály, které si shromáždil při psaní některých svých studií. Jedná se o různé zprávy, výňatky ze zákonů a další poznámky. Toto velké množství podkladů dokládá Sobotovu pečlivou analýzu a snahu o objektivní přístup k danému tématu. Ačkoli se jedná o práce odborné, vyznačují se lehkým a relativně čtivým jazykem, který by spíše odpovídal publicistickému psaní.

Ze Sobotova dětství a dospívání se nám v již zmíněném archivním fondu dochovalo několik básní a epigramů, jejichž výběr je součástí příloh této práce (příloha 2). Některé básně jsou podepsány pseudonymem Egil, případně Emil Berounský. Třetí pseudonym – Emil Havlík – použil Sobota pro své tři práce ze 40. let. První z nich – Humor zdeúřední (1940)¹¹⁸ je sbírkou krátkých komických textů, které pocházejí z prostředí československých úřadů a zachycují některé vtipné povídačky o jejich zaměstnancích a fungování. Uveďme alespoň krátkou část, která se jmenuje Může do pense: „Povídá přesluhující sekční šéf mladším kolegům, kteří slídívě

¹¹⁴ ČIHAŘ, str.63.

¹¹⁵ AKPR, *tamtéž*.

¹¹⁶ MÚA, fond Edvard Beneš (EB – III), sign. P43/2, inv. č. 196, k. 43. *Zpráva dr. Rudolfa Křováka*.

¹¹⁷ AKPR, fond KPR, sign. D13494, inv. č. 1570, k. 276. *Oběžník přednosty Popelky s přiloženým schématem organizace KSP, 1. leden 1942*.

¹¹⁸ HAVLÍK, Emil. *Humor zdeúřední. Z kanceláří i předpokojů vysokých i nižších úřadů podle ústního podání*. Praha: Orbis, 1940.

pasou po systematisovaném místě, které on zaujímá: Prosím vás, páni: nohy mám nejisté, ruce se mně třesou, na oči skorem nevidím, nedoslýchám, paměť mě opouští – copak můžu jít do pense? Co bych v pensi dělal?“¹¹⁹ Další dvě knihy – *Stavíme osadu* (1941)¹²⁰ a *Besedy na Jezerce* (psáno během války, vydáno 1948)¹²¹ – byly určeny dětem, respektive dospívajícím chlapcům. Spojuje je příběh skupiny chlapců z města, kteří se rozhodli postavit si vlastní osadu na louce nad řekou Jezerka, kterou dostal Jenda Babor, hlavní postava knih, od svého tatínka k narozeninám.

Podobně lehce laděná je i Sobotova posmrtně vydaná knížka *Bodry byrokrat o svých zkušenostech*.¹²² Text je koncipovaný jako deset večerních setkání spisovatele s bývalým radou Hromádkou, který žije poklidným venkovským životem se svou ženou, vnoučaty a věnuje se svým zálibám. Hromádka spisovateli líčí svoje zkušenosti z úřadu, s úřednickým jazykem a spolupracovníky. Díky zvolené formě je text velmi čtivý a přitažlivý. Kromě psaní vlastních odborných prací, které budou představeny níže, se Sobota věnoval také překládání. Ve 30. letech představil českým čtenářům dvě politologické práce světových autorů: Úvod do politiky z pera britského politika a ekonoma Harolda J. Laskiho (1934)¹²³ a *Vlády v době krise* od amerického politologa a právníka Lindsay Rogerse (1937).¹²⁴

Hlavní část Sobotovy bibliografie představují odborné práce různého rozsahu, které se věnují zejména právní tematice (zejména ústavní právo a teorie státu) a ukazují autorovu vysokou odbornou erudici. V roce 1924, tedy již v době svého působení v prezidentské kanceláři, napsal krátký spis *O presidentu naší republiky*, jehož vydání financovalo ministerstvo školství.¹²⁵ I když jde jen o dvacetistránkový text, jeho informační hodnota je velmi vysoká. Sobota zde podává výklad o ústavním postavení prezidenta republiky a jeho vztahu k jiným orgánům (vláda, Národní shromáždění). Toto téma rozvinul ještě o deset let později v knize *Československý prezident republiky*, na níž se podílel širší autorský kolektiv.¹²⁶ Na bezmála 500 stranách zde autoři rozebírají nejen všechny prezidentovy pravomoci, ale i ryze praktické aspekty fungování prezidentského úřadu (sídlo, plat, ochrana atd.). Část práce je věnována prezidentské kanceláři a jejímu fungování, včetně pohledu na fungování vojenského oddělení

¹¹⁹ *Tamtéž*, str. 63.

¹²⁰ HAVLÍK, Emil. *Stavíme osadu*. Praha: Družstevní práce, 1941.

¹²¹ HAVLÍK, Emil. *Besedy na Jezerce*. Praha: Družstevní práce, 1948.

¹²² SOBOTA, Emil. *Bodry byrokrat o svých zkušenostech*. Praha: Václav Petr, 1945.

¹²³ Po druhé byla kniha vydána v roce 1946. LASKI, Harold Joseph. *Úvod do politiky*. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví, nakladatelství a antikvariát A. Svěčený, 1934.

¹²⁴ ROGERS, Lindsay. *Vlády v době krise*. Praha: L. Mazáč, 1937.

¹²⁵ SOBOTA, Emil. *O presidentu naší republiky*. Praha: Státní nakladatelství, 1924.

¹²⁶ SOBOTA, Emil – VOREL, Jaroslav – KŘOVÁK, Rudolf – SCHENK, Antonín. *Československý prezident republiky. Státoprávní instituce a její život*. Praha: Orbis, 1934.

a vztahu hlavy státu k armádě. Mezi lety 1926 a 1927 vydalo Nakladatelství J. Otty čtyřsvazkovou publikaci *Ústava republiky československé*, kterou Sobota editorsky vedl.¹²⁷ Jednalo se pravděpodobně o nejrozsáhlejší dílo svého druhu v době první republiky, které kromě odborného výkladu obsahovalo i vydání těchto předpisů. Stejnému tématu se věnoval ještě ve své publikaci *Naše ústava z roku 1936*, jež je ovšem pojata o trochu více edukativně a přístupněji laickému čtenáři.¹²⁸ O této publikaci se zmiňuje i Jan Kuklík ve druhém svazku své práce *Příběh československé ústavy 1920*.¹²⁹

Zajímavou publikací je esej *Čím je vinna opozice z roku 1925*.¹³⁰ Sobota zde pracuje s myšlenkou, že se parlament dostal do jakési podřízené pozice vůči vládě, která si zde prosazuje pouze svůj program. Opozici vyčítá její nekonstruktivní přístup a liknavost v parlamentní práci. Esej končí myšlenkou: „Oposiční podíl viny na dnešní krizi parlamentarismu jest v tom, že opozice nepochopila dosud tohoto svého smyslu, že druhořadé pokládá za prvořadé, že neplní správně své funkce ve státě. Že není ještě opozicí pozitivní.“¹³¹ Podobně provokativní název nese práce z roku 1936 *Jsmé stále ještě demokraté?*, kterou vydal Svaz národního osvobození, jemuž bude věnován prostor ještě v další kapitole.¹³² Sobota se zde snaží o výklad pojmu demokracie a jeho významu pro československou společnost. Znovu se také věnuje otázce parlamentu a ústavy.

Dalším Sobotovým tématem, kterému se podrobně věnoval ve svých esejích a knihách, byl právní pohled na národnostní a jazykové otázky (zejména německé) menšin v Československu. Za všechny jeho práce k tomuto tématu uvedme jen několik prací: *Národnostní právo československé*,¹³³ *Republika národní či národnostní*,¹³⁴ *Národnostní autonomie v Československu?*¹³⁵ a poslední práci vydanou v roce 1939 *Státní příslušnost, národnost a rasa*.¹³⁶ Těmito pracemi Sobota velmi obratně reaguje na jednotlivé vlny debaty o postavení národnostních menšin v Československu. Sobota v pracích působí jako nezúčastněný divák,

¹²⁷ SOBOTA, Emil (ed). *Ústava republiky československé. Sbirka ústavních a s nimi souvisejících norem I – IV*. Praha: Nakladatelství J. Otty, 1926–1927.

¹²⁸ SOBOTA, Emil. *Naše ústava. Jak zní a jak ji máme číst*. Praha: Státní nakladatelství, 1936.

¹²⁹ KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920 II*. Praha: Karolinum, 2022, str. 10.

¹³⁰ SOBOTA, Emil. *Čím je vinna opozice? O příčinách naší nynější politické krise*. Praha: Volná myšlenka, 1925.

¹³¹ *Tamtéž*, str. 29.

¹³² SOBOTA, Emil. *Jsmé stále ještě demokraté?* Praha: Svaz národního osvobození, 1936.

¹³³ SOBOTA, Emil. *Národnostní právo československé*. Brno: Barvič a Novotný, 1927.

¹³⁴ SOBOTA, Emil. *Republika národní či národnostní*. Praha: Čin, 1929.

¹³⁵ SOBOTA, Emil. *Národnostní autonomie v Československu?* Praha: Orbis, 1938.

¹³⁶ SOBOTA, Emil. *Státní příslušnost, národnost a rasa. Nejnovější předpisy vztahující se k úpravě státního občanství s hlediska změn územních, politických, národnostních a rasových*. Praha: Českomoravský kompas, 1939.

který se snaží o podání objektivního obrazu tohoto problému, aniž by texty zbytečně zanášel vlastním postojem.

Asi nejznámějšími Sobotovými pracemi, s nimiž se většinou setkáváme i v odborné literatuře, jsou poněkud paradoxně dvě knihy vydané až po jeho smrti – *Co to byl protektorát* a *Glossy 1939–1945*. Texty obou těchto knih byly nalezeny po skončení války zakopané na zahradě Sobotovy chaty ve Stříbrné Skalici. Kniha *Co to byl protektorát* představuje soubor osmi úvah a esejů o poměrech v českém prostředí po roce 1939.¹³⁷ Kromě toho, že otázka v názvu je velmi těžko zodpověditelná, Sobota ještě navíc řeší velmi palčivý a vracející se problém, zda lze protektorát pokládat za stát. Závěr této práce je věnován poměrně známému textu *Modlitba* z konce roku 1938. Velmi dojemné a niterné vyjádření autorových a národních pocitů po mnichovských událostech je uvozeno oslovením Otče náš a mimo jiné zde stojí: „Před Tebou, pane, se neostýcháme doznati, že nejsme beze strachu. Bojíme se, abychom obstáli. Nejsme nepokorní a nežádáme pro sebe tolik, aby každý z nás byl hrdinou, ačkoli bys k nám byl obzvláště milostiv, kdybys dal mezi námi vyrůstí ne jednomu hrdinovi, kterého bychom mohli ctítí po všechna budoucí pokolení. [...] Jest nám známo, že vcházíme do údolí smrti, a nevíme, jak dlouho nám bude jím procházeti. Snad léta, snad desetiletí; čím kratší bude ta doba, tím zajisté strašnější. [...] Snad budeme mít tisíce Havlíčků. Snad pobělohorská tragédie sedmadvacítí českých pánů ukáže se nevinnou scénou oproti tomu, co nám osud chystá pro nejbližší leta. [...] Budeme-li lháti, abychom ušli záhubě a aby jí ušli naši soudruzi, necht' nikdy neselžeme více, nežli kolik je nezbytno k tomuto účelu; necht' nikdy nezdomácníme ve své lži tak, abychom zapomněli, co je naše pravda. [...] Vstupujeme do oblasti stínů, a Ty, pane, buď při nás. Buď při nás nyní i tehdy, až z ní opět vykročíme a dej, abychom ani potom nebyli nespravedlivější, nežli bude nezbytno.“¹³⁸

Kniha *Glossy 1939–1945* je složena ze 42 Sobotových postřehů,¹³⁹ kterými navázal na své předešlé glosy z *Nové doby*, pro kterou dlouhá léta psal své články. Hned první z textů se jmenuje *Obnovuje se vskutku svatá říše římská?*, kterým zareagoval na nechvalně proslulý text svého kolegy z prezidentské kanceláře JUDr. Josefa Klimenta z března 1939. Sobota s Klimentovou proněmeckou argumentací nesouhlasí a vtípně poznamenává, že „Braniboři jsou opět jednou v Čechách.“¹⁴⁰ Kapitoly knihy jsou věnovány např. Národnímu souručenství, antisemitismu v Čechách, domácí inteligenci, vzpomínce na Karla Čapka a mládeži.

¹³⁷ SOBOTA, Emil. *Co to byl protektorát*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1946.

¹³⁸ *Tamtéž*, str. 162–164.

¹³⁹ SOBOTA, Emil. *Glossy 1939–1945*. Praha: Jan Laichter, 1946.

¹⁴⁰ *Tamtéž*, str. 11.

Představený přehled prací Emila Soboty by mohl být ještě širší, zvláště pokud bychom měli představovat jeho kompletní publicistickou činnost v periodících. Uvedme jen, že kromě zmíněné Naší doby vydal Sobota své články i v Přítomnosti, Službě, Národnostním obzoru, Politické revue, Času, Lidových novinách, Prager Presse a dalších. Jedná se o bezesporu o několik stovek článků, glos a dalších textů, které Sobota během svého života napsal.

3.2 Odbojová činnost

„Byl jsem informován o činnosti doktora Soboty po celou dobu svého pobytu v zahraničí. Pracoval v jedné ze skupin, kterých tu bylo několik, i zde na hradě, s nimiž jsme byli ve styku. Doktor Sobota zůstal po celou dobu německé okupace naprosto věren té demokratické ideologii, kterou jsme tu zastávali před válkou. Tuto věrnost zaplatil životem. Ale svou smrtí svou celou práci posvětil. Buďte hrda na svého muže, máte na to plné právo.“¹⁴¹ Těmito slovy měl vzpomenout na Emila Sobotu prezident Beneš při setkání s Ludmilou Sobotovou na Pražském hradě.

Jak je pravděpodobně patrné z celé kapitoly, Emil Sobota byl opravdovým vlastencem a demokratem, který měl díky svému výjimečnému pracovnímu a společenskému postavení naprosto ideální předpoklady proto, aby se stal platným spolupracovníkem domácího odboje. Ve stejné publikaci, v níž jsou otištěna slova Edvarda Beneše, nalezneme také projev Jaromíra Smutného, nového vedoucího prezidentské kanceláře: „Za války jsme dostávali od Dr. Soboty důležité informace, vyznačující se vždycky přesností postřehu a střízlivostí v závěrech.“

Již několikrát citovaný Vlastimil Klíma uvádí Sobotovo jméno v souvislosti s informační činností Ludmily Drtinové, která kromě Soboty udržovala kontakty i s dalšími politiky a jako spojka předávala jejich zprávy dál.¹⁴² Když zmiňujeme Ludmilu Drtinovou, nesmíme opomenout jejího manžela Prokopa Drtinu, o němž se zmiňujeme již v kapitolách o fungování KSP a formování domácího odboje. Díky jeho poválečným pamětem Československo – můj osud víme, že se Sobota stal v počátcích odboje opravdu významným zprostředkovatelem informací z okolí prezidenta s vysokou přesností. Drtina uvádí: „Emil Sobota, jenž byl významným politickým a právnickým publicistou, byl se mnou v cílevědomém tajném informační styku od mého odchodu z prezidentské kanceláře až do mého odchodu do emigrace a prokázal tím odboji znamenité služby. Protože měl značnou důvěru i Háchovu, jak vyplývá

¹⁴¹ SOBOTOVÁ, Ludmila (ed). *JUDr. Emil Sobota in memoriam*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1945, str. 8.

¹⁴² KLÍMA, str. 251.

z jeho *Glos*, jež vyšly knižně po válce, byl často informován o dění a jednání Háchově, Havelkově a Eliášově lépe a úplněji než leckterý člen Eliášovy vlády. Protože byl právníký myslitel, který uvažoval též politicky, byly jeho reprodukce vědomostí o důvěrných jednáních protektorátních činitelů přesné a spolehlivé.¹⁴³ Jiří Havelka, kterého jsme stejně jako Drtinu již také citovali v předešlých kapitolách, vzpomínal, že jej Sobota několikrát žádal o opisy některých dokumentů. Z toho Havelka dle svých slov vytušil, že je jeho podřízený napojen na odbojové hnutí. Havelka v závěru této pasáže svých vzpomínek uvádí, že později zjistil Sobotovo napojení na redaktora Antonína Pešla¹⁴⁴ a jeho úzkou spolupráci s Karlem Štrupem,¹⁴⁵ avšak nikdy se Sobotou o jeho aktivitách otevřeně nemluvil.¹⁴⁶

Důležitým pramenem, ve kterém nacházíme informace k Sobotovu napojení na odboj, je vzpomínková publikace Jaroslava Jelínka *Politické ústředí domácího odboje*.¹⁴⁷ Na rozdíl od všech již uvedených prací je svědectví tohoto novináře a aktivního organizátora činnosti PÚ a ÚVODu dovedeno až do konce války, tudíž můžeme získat podrobnější informace o Sobotových aktivitách i po roce 1941. Jelínek uvádí, že se Sobotou udržoval pravidelný kontakt a velmi záhy se od něj dozvěděl informace o chystaném zákroku proti Přemyslu Šámalovi a vedoucím představitelům odboje.¹⁴⁸ Sobotovo jméno je spojeno i se schůzkou v pražské Šárce v létě 1940 po zatčení redaktora Pešla, kde se debatovalo o budoucím politickém životě a rozložení sil v rámci ÚVODu.¹⁴⁹ Jelínek uvádí, že PÚ vypracovalo poměrně podrobný plán převratu na konci války, s nímž seznámil i Sobotu, kterého pověřil vytvořením skupiny. Ta měla v případě zatčení představitelů odboje program uskutečnit.¹⁵⁰ Neuvádí však již, zda k utvoření této skupiny došlo. Můžeme se domnívat, že nikoli, neboť v následujících měsících byli zatčeni mnozí příznivci tohoto plánu, včetně Jelínka a samotného Soboty.

Na tomto místě je třeba vypořádat se s problémem, který se vyskytl během archivního výzkumu a shromažďování podkladů pro tuto práci. Ve fondu Edvarda Beneše v MÚA AV ČR je uložen materiál z roku 1940, který nese označení „Spojení s domovem – krycí jména“. Jedná se o

¹⁴³ DRTINA, str. 444.

¹⁴⁴ Český novinář Antonín Pešl (1891–1942) se během okupace zapojil do aktivit Politického ústředí a spolupracoval i s Obranou národa a skupinou Tři králové. Stál u vzniku sloučené odbojové organizace ÚVOD. V roce 1940 byl zatčen gestapem a v roce 1942 popraven v berlínské věznici Plötzensee.

¹⁴⁵ Karel Štrup byl diplomatem, který v meziválečném období působil např. v Portugalsku. V roce 1939 byl ze služeb ministerstva zahraničí převeden do prezidentské kanceláře, kde se v roce 1942 dokonce stal osobním tajemníkem prezidenta. Po skončení války se navrátil zpět na MZV.

¹⁴⁶ HAVELKA, str. 134–135.

¹⁴⁷ JELÍNEK, Jaroslav. *Politické ústředí domácího odboje. Vzpomínky a poznámky novináře*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1947.

¹⁴⁸ *Tamtéž*, str. 104–105.

¹⁴⁹ *Tamtéž*, str. 158.

¹⁵⁰ *Tamtéž*, str. 183.

jednoduchý seznam jmen spolupracovníků odboje a některých pojmů, kde je Emil Sobota na několika místech uveden u krycího jména Čtvrtečka.¹⁵¹ Vladimír Krajina, významný odbojář, který předával radiové depeše do Londýna, ve svých již v úvodu zmíněných vzpomínkách Vysoká hra toto krycí jméno přiřadil Háchovu kancléři Augustu Adolfu Popelkovi.¹⁵² Tato informace se promítla i do mé bakalářské práce, která se věnovala Popelkovým životním osudům.¹⁵³ Vzhledem k tomu, že hlavním tématem práce nebyl odboj a jeho činnost, nebyly tyto materiály z Benešova fondu zahrnuty.

Popelka navíc nebyl spolupracovníkem žádné odbojové organizace. Vezmeme-li v úvahu fakt, že dostupné materiály ze zmíněného archivu jsou reálným dobovým svědectvím (navíc s očividným několikerým potvrzením) a Krajina své paměti sepsal až s větším časovým odstupem, můžeme původní tvrzení bakalářské práce korigovat a přiřadit krycí jméno Čtvrtečka k Sobotovi. Tím by se Sobota stal zdrojem zprávy z prosince 1940 do Londýna: „SUK [Prokop Drtina]. Výsledek hovoru KŘIŠŤANA [Vladimír Hora] s ústavníkem ČTVRTEČKOU [Emil Sobota] /zná MAREŠ [?]/ o NAVRÁTILOVĚ [Edvard Beneš] vzkazu o Němcích: 1/ NAVRÁTIL [Edvard Beneš] řeší něm[eckou] otázku šťastně a státnicky. 2/ Doporučuje zásadu: Co nejvíc Němců ven, se zbylými slušně zacházet. 3/ Tedy všichni něm[ectí] státní příslušníci ven, revise státního občanství u slušných Němců přípustna. 4/ Němci se musí stěhovat do říše, nikoli do žup. V župách a v Rakousku budiž lepší posice Němců mezinárodně než v říši. Při tom však zabránit stěhování Němců z říše do žup. 5/ V župách ochrana české menšiny, nikoli a viceversa. Zaručit náhradu konkrétních škod. 6/ Němci v župách nebyli by jako privilegovaná část něm[eckého] národa postiženi povinnostmi poražených. 7/ Zajistit v českém území něm[ecký] majetek a zřídit z něho odškodňovací fond. V tomto území kolektivní povinnost Němců k náhradě škoda. SK [depeše skončena] ŠÍP [Vladimír Krajina].“¹⁵⁴ Přiřazení tohoto krycího jména Sobotovi může částečně podpořit použité označení ústavník a celkové ladění zprávy, neboť Sobota se otázkou menšin velmi aktivně zabýval, jak již ostatně stojí výše.

¹⁵¹ MÚA, fond Edvard Beneš (EB-II), sign. V 185/3, inv. č. 1321, k. 195. *Spojení s domovem – krycí jména*.

¹⁵² KRAJINA, str. 229.

¹⁵³ PIJÁK, Martin. *JUDr. August Adolf Popelka, kancléř prezidenta Háchy*. Bakalářská práce, vedoucí Čechurová, Jana. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2022.

¹⁵⁴ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, sbírka 37, sign. 37-10-41, inv. č. 14, k. 19. *Zprávy z protektorátu z 6. prosince 1940*.

3.3 Sobotův deník a poznámky

Jak jsme již zmínili, Sobota byl velmi bystrým pozorovatelem a dokázal velmi přesně analyzovat společenské poměry a některé události. Zajímavým a důležitým pramenem, který se nachází ve fondu Edvarda Beneše v MÚA AV ČR, jsou Sobotovy deníkové zápisky a poznámky k některým osobnostem pro léta 1942–1944.¹⁵⁵ Sobota v těchto textech stručně a z pohledu velmi dobře zasvěceného účastníka popisuje stav prezidentské kanceláře a její fungování v této době. Díky tomuto svědectví si můžeme mnohem lépe představit, jak např. Sobota a jistě i další zaměstnanci vnímali vztah vedoucího Popelky k prezidentu Háchovi, některým agendám prezidentské kanceláře a také k okupantům. Vzhledem k tomu o jak významný a zajímavý dokument se jedná, stal se jeho opis součástí textových příloh této práce. Text je zachován v takřka původní podobě. Na místech, kde došlo ke zkrácení slova, je zbytek doplněn v hranatých závorkách (stejně jako případné vpisky a doplnění psaná rukou) Na začátku všech zápisů se vždy nachází datum, které je použito v zápisu. Mnohdy je ovšem poněkud zavádějící, neboť Sobota si tyto poznámky velmi pravděpodobně zapisoval až s určitým časovým odstupem. Může se tak například stát, že v zápise z prosince 1942 nalézáme informaci o Háchově návštěvě u Heydricha, což vůbec nedává smysl. Výslednou podobu zápisků ovlivnilo jejich schování v zemi na zahradě Sobotovy chaty a možné poválečné zásahy Soboty manželky Ludmily, která tyto poznámky předala prezidentu Benešovi. Na několika místech je forma poznámek poněkud nešťastná, protože se jedná o zcela očividný záznam toku myšlenek.

3.4 Zatčení, smrt a hrob

Na jaře 1945 začal Sobota trpět zdravotními problémy. V jeho osobním spise v AKPR nacházíme několik lékařských zpráv, v nichž se mluví o nemocném žlučníku, na základě čehož doporučil jak Sobotův lékař MUDr. Turek, tak i hradní lékař MUDr. Havránek zkrácení pracovní doby a zdravotní dovolenou, čemuž vedoucí kanceláře Popelka vyhověl.¹⁵⁶ Stále více času měl Sobota trávit na své chatě ve Stříbrné Skalici. Právě tam došlo 13. dubna 1945 k jeho zatčení příslušníky gestapa, kteří jej převezli do pankrácké věznice, kde byl 24. dubna 1945 popraven.¹⁵⁷ Způsob smrti se v některých materiálech odlišuje. Na smutečním oznámení je

¹⁵⁵ MÚA, fond Edvard Beneš (EB-II), sign. V140/6, inv. č. 1443, k. 157. *Deník E. Soboty*

¹⁵⁶ AKPR, personální spis Emila Soboty. *Lékařská potvrzení z dubna a května 1945.*

¹⁵⁷ Tamtéž. *Příhláška o odškodění.*

uvedena nic neříkající formulace: „zákeřná ruka Gestapa přervala jeho život.“¹⁵⁸ Jaroslav Jelínek v souvislosti se Sobotovým úmrtím uvádí, že byl nalezen mrtvý v cele.¹⁵⁹ Badatel Jaroslav Čvančara ve třetím díle své populární knihy *Někomu život, někomu smrt* uvádí, že byl Sobota ve vězení zardoušen.¹⁶⁰ Dle rakouského online Biografického lexikonu zemřel na následky mučení.¹⁶¹ S platností od 30. dubna mu byla zastavena výplata mzdy.¹⁶² Poslední rozloučení se konalo již v osvobozeném Československu 6. června 1945 ve strašnickém krematoriu. K 5. listopadu 1946 byl Sobota in memoriam povýšen do pozice odborového přednosty v 1. platové stupnici, což v praxi znamenalo, že mohla být zvýšena vdovská penze manželce.¹⁶³

V již zmíněné drobné publikaci z nakladatelství Kvasničky a Hampla na paměť Emila Soboty nacházíme kromě citovaného výroku prezidenta Beneše a Smutného projevu ještě prepisy proslovů jeho spolupracovníků z uskutečněné tryzny. Josef Schieszl, bývalý sekční šéf prezidentské kanceláře, například řekl: „Loučíme se s mužem, v němž někteří z nás měli oddaného přítele nebo známého, jiní spolupracovníka, spolubojovníka nebo spolutrpitele. Ještě jiní se přišli rozloučit s autorem knih a článků, ve kterých hledali poučení a posilu. Někteří konečně přišli, aby na povel svého srdce vzdali poslední poctu muži, kterého osobně snad ani neznali, ale který svou mučednickou smrtí vzbudil jejich obdiv a úctu.“¹⁶⁴ Alois Brynda, Sobotův blízký spolupracovník, na zemřelého vzpomněl jako na „demokrata klasického ražení, pro něhož pojmy poctivost a slušnost, povinnost a odpovědnost byly samozřejmým předpokladem spořádaného lidského soužití.“¹⁶⁵

Urna se Sobotovým popelem byla uložena do hrobu na strašnickém hřbitově na straně budovy zdejšího krematoria. Hřbitovní správa sice v době zhotovení Sobotova hrobu a uložení urny vedla místo jako uvolněné, ale v období protektorátu byly na tomto místě pohřbeny ostatky kolaborantského novináře Karla Lažnovského, který zemřel po otravě v tzv. chlebičkové aféře. Hrob tohoto prominenta byl ozdoben poměrně rozměrnou skulpturou a jeho odhalení se zúčastnili představitelé státu a okupantů. Ačkoli chybí bližší dokumenty, můžeme se domnívat,

¹⁵⁸ Tamtéž. *Smuteční oznámení*.

¹⁵⁹ JELÍNEK, str. 204.

¹⁶⁰ ČVANČARA, Jaroslav. *Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc, III. 1943–1945*. Praha: Laguna, 2008, str. 295.

¹⁶¹ Österreichisches Biographisches Lexikon und biographische Dokumentation. Band 12. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2005, str. 387. [cit. 2024-05-15]. Dostupné z: https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_S/Sobota_Emil_1892_1945.xml

¹⁶² Tamtéž. *Osobní výkaz E. Soboty*.

¹⁶³ Tamtéž. *Opis jmenovacího dekretu E. Soboty odborovým přednostou a doprovodná dokumentace*.

¹⁶⁴ SOBOTOVÁ, str. 13.

¹⁶⁵ Tamtéž, str. 21.

že Lažnovského hrob byl zničen jako symbol kolaborace a dost pravděpodobně spolu s ním byly zlikvidovány i jeho ostatky (nejspíše urna s popelem), neboť dnešní místo jejich uložení není známo. V roce 2006 vydal server idnes.cz článek, v němž spekuluje o tom, zda nejsou ostatky obou mužů uloženy v jednom hrobě, který je v současné době již několik let čestným hrobem, pro který platí zvláštní pravidla.¹⁶⁶ Jde o velmi zajímavý paradox českých dějin 20. století, kdy by v jednom hrobě měl odpočívat aktivní účastník protinacistického odboje s prominentním kolaborantským novinářem, který byl odbojem zabit.

obr. 3 Hrob Emila Sobotu, stav v květnu 2024, archiv autora

¹⁶⁶IDNES.CZ. *Hrdina odboje leží možná v hrobě s kolaborantem*. Online. 2006. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/hrdina-odboje-lezi-mozna-v-hrobe-s-kolaborantem.a060810_083921_domaci_mr. [cit. 2024-05-15].

4. JUDr. Karel Strnad (1889–1944)

Do rodiny pražského gymnaziálního profesora Josefa Strnada a jeho ženy Matyldy, dcery výrobce hudebních nástrojů Jana Dvořáka, se 21. ledna 1889 narodil syn Karel Boromejský Josef, kterého 2. února pokřtil kaplan František Motys v kostele sv. Vojtěcha ve Vojtěšské ulici na Novém Městě.¹⁶⁷ Ve stejném kostele, kde byl Strnad pokřtěn, si 12. června 1917¹⁶⁸ vzal za svou manželku Annu Marii Černou, dceru Jana Černého, pražského stavebního úředníka, a jeho ženy Marie, dcery pražského sládka Vojtěcha Kozáka.¹⁶⁹

Po složení maturitní zkoušky, k níž bohužel nemáme více informací, nastoupil Strnad od zimního semestru 1907/1908 na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Po čtvrtém semestru, 17. července 1909, složil státní zkoušku z právních dějin na české univerzitě s výsledkem „dostatečná“.¹⁷⁰ Další dvě státní zkoušky – judiciální¹⁷¹ a státovědnou¹⁷² - skládal (stejně jako Sobota) před zkušební komisí univerzity německé. Studia završil promocií 21. července 1913.¹⁷³

Již během studií působil u blíže nespecifikovaného soudu jako praktikant. Odtud ještě v roce 1913 přešel k finanční správě v Pardubicích, později v Plzni a Praze. V červnu 1919 nastoupil na ministerstvo financí, kde zůstal pouze čtyři měsíce, než byl přijat do služeb prezidentské kanceláře. Oficiálně nastoupil na pozici odborového rady k 17. listopadu 1919. Poměrně plynule se mu povedlo povýšit až do pozice ministerského rady a odborového přednosty stavební a hospodářské správy.¹⁷⁴

Ve svých pamětech se o Strnadově působení v prezidentské kanceláři zmiňuje Guth-Jarkovský slovy: „Roztomilým spolupracovníkem při zájezdu do Bělehradu a na Slovensko a také upřímným přítelem byl mi dr. Karel Strnad, výborný finančník, jehož výtečné vlastnosti oceňovala ne tak kancelář, jako sám president, jemuž Strnad byl důvěrníkem. Muž obratný, který si ve všem věděl dobře rady a vůči mně vždy ochotný. I s jeho rodinou byli jsme v dobrém

¹⁶⁷ AHMP, Sběrka matrik, farnost kostela sv. Vojtěcha, Praha II – Nové Město, matrika narozených 1886–1895, sign. VO N24, fol. 78.

¹⁶⁸ *Tamtéž*, matrika oddaných 1913–1921, sign. VO O16, fol. 127.

¹⁶⁹ AHMP, Sběrka matrik, farnost kostela sv. Tomáše, Praha III – Malá Strana, matrika narozených 1886–1893, sign. TO N16, fol. 169.

¹⁷⁰ AUK, fond Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Knihy zkušebních protokolů státních zkušebních komisí, inv. č. 2, Právněhistorická státní zkušební komise při Univerzitě Karlově (1908-1911), strana 409.

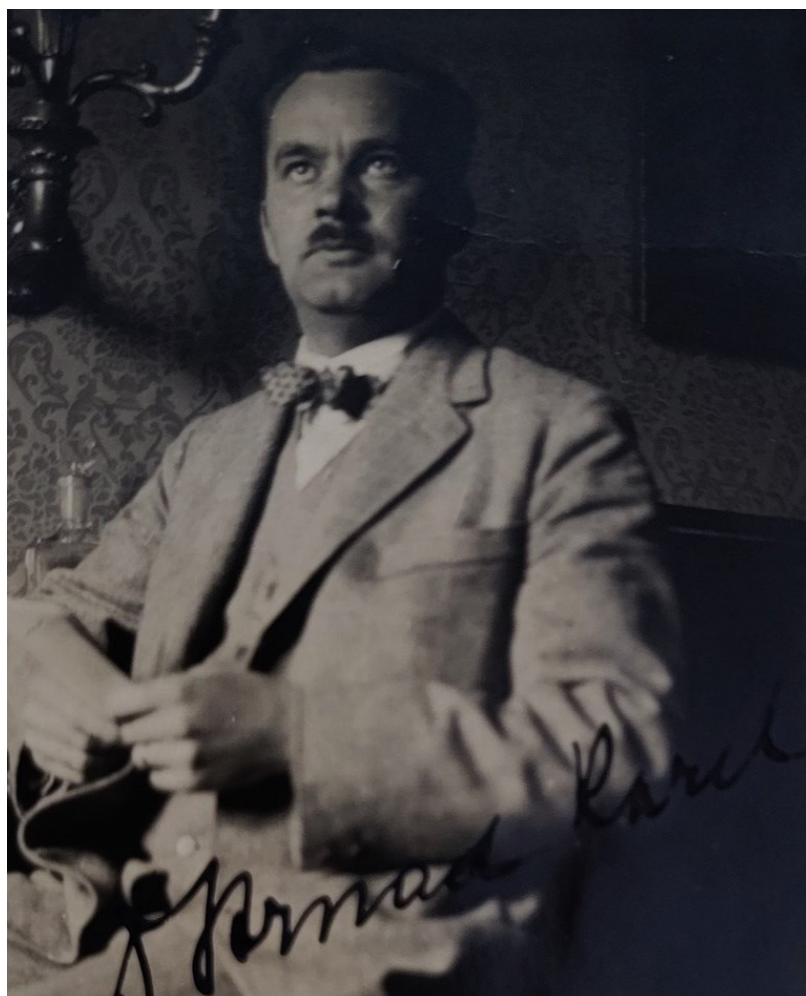
¹⁷¹ AUK, fond Právnická fakulta Německé univerzity v Praze, Knihy zkušebních protokolů státních zkušebních komisí, inv. č. 47, Judiciální státní zkušební komise v Praze při německé Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze (1911-1912), strana 13226.

¹⁷² AUK, *tamtéž*, Knihy zkušebních protokolů státních zkušebních komisí, inv. č. 84, Státovědecká státní zkušební komise v Praze při německé Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze (1912-1912), strana 11299.

¹⁷³ AUK, fond Matriky Univerzity Karlovy, inv. č. 3, Matrika doktorů české Karlo-Ferdinandovy univerzity III. (1908–1916), strana 1295.

¹⁷⁴ Archiv Pražského hradu (APH), personální spis JUDr. Karla Strnada. *Popis služby*.

přátelství.“¹⁷⁵ Pro zajímavost uvedme, že se Strnad měl podle vzpomínky Jaroslava Parkána, archiváře Pražského hradu, v roce 1938 podílet na převozu korunovačních klenotů do Žiliny.¹⁷⁶ Jednalo se o akci s krycím jménem Operace KFC (Klenoty fascinující ceny), kterou skutečně v září 1938 realizoval tým okolo Karla Strnada. Po uložení klenotů do nové bezpečné dubové schrány s několika zámky byl celý soubor odvezen 19. září do žilinské pobočky Národní banky Československé, kam kolona dorazila hned druhý den. Vzhledem k poměrům na Slovensku bylo poměrně záhy (říjen 1938) rozhodnuto, že se klenoty vrátí do Prahy.¹⁷⁷

obr. 4 Portrétní fotografie Karla Strnada, AKPR

¹⁷⁵ GUTH-JARCOVSKÝ, str. 285.

¹⁷⁶ *Obrana lidu*, 21. 12. 1968.

¹⁷⁷ DOLEŽAL, Jakub – VANÍČKOVÁ, Vladimíra. *Koruna bez krále. Příběh českých korunovačních klenotů po roce 1918*. Praha: Správa Pražského hradu, 2016, str. 16–17.

Díky svědectví Karla Strnada máme podrobnější zprávy o tom, jak vypadalo obsazení Pražského hradu v březnu 1939. Dle zápisu se Strnad o možných krocích Německa dozvěděl od úředníků Vojenské kanceláře prezidenta republiky (VKPR) 14. března 1939. Ve Španělském sále byli ubytováni na Hrad převelení četníci a příslušníci finanční stráže, kteří měli v případě problému zakročit v rámci hradního areálu. Strnad musel ze své pozice činit kroky, kterými byly připraveny prostory pro ubytování představitelů okupačních sil, včetně Hitlera. Zároveň se spolu s dalšími zaměstnanci prezidentské kanceláře snažil o zmírnění případných zmatků. Uvádí, že první jednotky přijely na Hrad 15. března v 11 hodin. Pro zajímavost uvedme, že němečtí okupanti sami stanovili cenu, kterou zaplatí za pobyt na Hradě. Mělo se jednat o 1,5 marky na osobu a den, což celkem činilo 9 585 Korun.¹⁷⁸

Jiří Havelka na Strnada vzpomněl slovy: „Hospodářskou správu řídil dr. Strnad, který byl oddaným stoupencem dr. Beneše. Když začala ostrá kampaň Němců proti dr. Benešovi (na začátku roku 1940, svěřil se mně, že opatruje peníze dr. Beneše, které se chystal z vkladní knížky u tehdejší Zemské banky vyzvednout. Vybízeli jsem ho k největší opatrnosti, ježto jsem měl obavu, že by při vyšetřování mohlo vyjít najevo, kam byly peníze vydány. Doktor Strnad byl však přesvědčen, že k jeho prozrazení nedojde. Avšak v roce 1943 byl zatčen a posléze popraven.“¹⁷⁹

V únoru 1943 svolal vedoucí prezidentské kanceláře Popelka kvůli Strnadovu zatčení gestapem pro odbojovou činnost (12. února 1943) disciplinární komisi ve složení: dr. František Rigl, dr. Jaromír Čihař, dr. Alfred Schroubek, dr. Karel Štrup a dr. Emil Sobota, která na svém zasedání 27. února 1943 potvrdila Popelkou nařízené prozatímní suspendování.¹⁸⁰ Tento krok můžeme na jedné straně chápat jako pokus o zachování „dobrého jména“ prezidentské kanceláře a obranu jejích zaměstnanců před případným dalším stíháním ze strany okupačních úřadů, které by se snažily rozplést případnou konspirační síť. Na druhé straně je možné tvrdit, že KSP tímto krokem do jisté míry oslabil Strnadovu pozici, neboť tím v zásadě přišel o pomyslnou ochranu nejdůležitějšího domácího úřadu.

¹⁷⁸ AKPR, fond KPR – protokol T (tajné), 1945–1953, k. 60, sign. T 2473/48. *Obsazení pražského hradu německým vojskem*. Tuto zprávu zveřejnil Pavel Zeman v roce 2014 v časopise *Paměť a dějiny*. ZEMAN, Pavel. *15. březen 1939 a obsazení Pražského hradu*. in: *Paměť a dějiny*, VIII/2. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, str. 58–69. Tématu se věnovala také Věra Malá ve svém článku z roku 2006. MALÁ, Věra. *Okupace Pražského hradu*. in: BROKLOVÁ, Eva (ed). *Věře Olivové ad honorem. Sborník příspěvků k novodobým československým dějinám*. Praha: Společnost Edvarda Beneše – Ústav T. G. Masaryka, 2006, str. 141–160.

¹⁷⁹ HAVELKA, str. 134.

¹⁸⁰ APH, tamtéž. *Suspendování dr. Karla Strnada*.

Joachim Vogel, právník z Drážďan, napsal v dopise z 1. září 1944 svému pražskému kolegovi JUDr. Antonínu Liehmovi, že se Strnadem mluvil o jeho soudním řízení. Uvedl, že Strnada „nepovažuje za nepřítele Německa, jak bylo uváděno.“¹⁸¹ Anna Strnadová se snažila vymoci pro svého muže milost. Obrátila se na státního ministra K. H. Franka s prosbou o zmírnění manželova trestu na „pouhé“ uvěznění.¹⁸² Prezidenta Háchu žádala o podporu této své žádosti.¹⁸³ Na vedoucího prezidentské kanceláře se 12. září 1944 obrátil i prezidentův bratr Theodor Hácha, který získal při návštěvě u prezidenta v Lánech dojem, že Hácha Strnadovo zatčení a odsouzení velmi těžce nese.¹⁸⁴ Popelka předal žádost dr. Giesovi, který mu dopisem sdělil, že ve věci nelze nic učinit.¹⁸⁵ Přímluvy a žádosti nepomohly, a tak byl Karel Strnad na základě rozsudku popraven 25. října 1944 v Drážďanech.¹⁸⁶

Ve svém poválečném projevu u příležitosti odhalení pamětní desky na III. nádvoří Pražského hradu řekl Jaromír Smutný o Karlu Strnadovi: „Zakladatel a duše hradního odboje, byl zapojen do odbojové skupiny Blaník. Vlastenec nejčistšího zrna, věrný Masarykovi a prezidentu republiky do posledního dechu. Zatčen v únoru 1943 a po věznění na Pankráci, v Terezíně a v Budyšíně odsouzen 12. června 1944 k smrti a tamtéž 25. října 1944 zavražděn. Zůstal statečný až do konce a nevyzradil ani jediného ze svých spolupracovníků.“¹⁸⁷ Zmíněná skupina Blaník se soustředila kolem policejního komisaře Jaroslava Ženatého, jehož neuvěřitelnou výhodou byla úřední spolupráce s vyšetřovateli gestapa, kterým byl přidělen jako překladatel. Ženatý stojí na počátku pomyslného řetězce. Velmi dobře se totiž měl znát právě s Karlem Strnadem, s nímž se několikrát měsíčně scházel a předával mu informace, které Strnad obratem dle všeho postoupil svým dnes již neznámým kontaktům v ÚVODu.¹⁸⁸ Ženatý v Pacnerově práci ještě vzpomíná, že v pankrácké věznici dostal od Strnada moták, v němž jej ujišťoval o tom, že nikoho neprozradil.¹⁸⁹ Hledání materiálů k odbojové činnosti Karla Strnada poněkud komplikuje fakt, že pod krycí identitou Strnad měl vystupovat i Josef Kubiš a pseudonym Karel Strnad pro některé své texty používal Julius Fučík. Případné krycí jméno samotného Karla Strnada se nepodařilo dohledat, pokud vůbec existovalo.

¹⁸¹ APH, tamtéž. *Dopis dr. Joachima Vogela dr. Antonínu Liehmovi.*

¹⁸² Tamtéž. *Opis dopisu Anny Strnadové K. H. Frankovi.*

¹⁸³ Tamtéž. *Dopis Anny Strnadové prezidentu Háchovi.*

¹⁸⁴ Tamtéž. *Dopis ing. Theodora Háchy Popelkovi.*

¹⁸⁵ Tamtéž. *Odpověď dr. Giese Popelkovi.*

¹⁸⁶ Tamtéž. *Potvrzení o popravě dr. Karla Strnada.*

¹⁸⁷ Viz příloha č. 1.

¹⁸⁸ PACNER, Karel. *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989. II. díl, 1939–1945.* Praha: Themis, 2002, str. 192.

¹⁸⁹ *Tamtéž*, str. 195.

Po skončení války rozhodl prezident o Strnadově povýšení in memoriam do funkce odborového přednosty za jeho zásluhy, což automaticky vedlo ke zvýšení vdovské penze pro manželku.¹⁹⁰ August Adolf Popelka při poválečném výslechu o Strnadově případu řekl: „V kanceláři mi pak dr. Gies sdělil, že min. rada kanceláře presidenta protektorátu, dr. Karel Strnad byl Gestapem zatčen. Divil jsem se tomu, v řeči jsem se ho dotazoval proč, avšak nedostal jsem od něho kladné odpovědi. V dalším rozhovoru líčil jsem dr. Strnada jako velmi schopného úředníka a snažil jsem se nějakým způsobem ulehčiti jeho postavení, což se mi zřejmě nepodařilo a jak již jsem uvedl, ani se mi nepovedlo zjistiti, z jakého důvodu byl dr. Strnad zatčen. [...] Ve věci Strnadově intervenoval jsem sám osobně ze své vlastní iniciativy v kanceláři říšského protektora u dr. Gieseho a dokonce myslím, že i kancelář presidenta protektorátu psala nějaké podání na říšského protektora, aby docílila buď propuštění, nebo alespoň zmírnění trestu dr. Strnada. [...] Při jedné z těchto intervencí u dr. Gieseho naznačil mi tento, že záležitost dr. Strnada je na dobré cestě, že není vyloučeno, že by snad mohl býti omilostněn. Proto později, když byl nad dr. Strnadem vykonán trest smrti a já jsem se setkal s dr. Giesem, zmínil jsem se mu o této záležitosti a zejména jsem zdůrazňoval, že vzhledem k jeho předchozímu náznaku, očekával jsem omilostnění dr. Strnada.“¹⁹¹ V závěru výpovědi Popelka ještě dodává, že mu Gies měl tvrdit, že ve Strnadově věci měly proběhnout ještě jiné intervence a pokus o Kuhhandel (směnu).¹⁹²

¹⁹⁰ Tamtéž. *Jmenování Karla Strnada odborovým přednostou.*

¹⁹¹ Tamtéž. *Opis výpovědi dr. Augusta Adolfa Popelky.*

¹⁹² *Tamtéž.*

5. František Šafařík (1907–1970)

Pokud bychom hledali asi nejznámějšího představitele protinacistického odboje na Pražském hradě, můžeme bezpochyby vybrat Františka Šafaříka, jehož příběh se objevil i v některých českých médiích,¹⁹³ neboť byl klíčovým aktérem příprav atentátu na zastupujícího říšského protektora Heydricha.

František se narodil 6. března 1907 v Liboci do rodiny dělníka Františka Šafaříka a Marie, rozené Pechové.¹⁹⁴ Po absolvování živnostenské školy se vyučil tesařem u firmy Černý v Košířích, kde byl zaměstnán mezi lety 1921 až 1924, kdy nastoupil na vojnu, aby absolvoval základní vojenskou službu. Od roku 1925 do léta 1933 byl zaměstnán „vesměš jako dělník“ u celkem 16 firem.¹⁹⁵ V kostele sv. Fabiána a Šebestiána v Liboci, v němž byl pokřtěn, si 20. října 1929 vzal za ženu Anežku Pavelkovou, dceru správce cihelny Josefa Pavelky z Veveslavína.¹⁹⁶ Manželům se 13. července 1930 narodila dcera Božena.¹⁹⁷ Do služeb hospodářské správy Pražského hradu nastoupil 3. července 1933 do pozice dočasného dělníka. Dle hodnocení byli nadřízení spokojeni s jeho prací, tudíž v říjnu 1936 navrhovali jeho povýšení na prozatímního dělníka „u nábytku“,¹⁹⁸ což znamenalo, že jeho úkolem bylo opečovávat mobiliář. To mu umožňovalo velmi jednoduchý a v zásadě nenápadný pohyb po všech prostorách Hradu, což se v období okupace mělo ukázat jako zcela klíčová možnost.

Začátek okupace přečkal Šafařík bez jakýchkoli problémů v hradních službách. Zlom nastal v roce 1941, kdy za ním na Hrad přišel příslušník odboje Jan Zelenka.¹⁹⁹ Při výslechu po válce Šafařík uvedl: „Do styku s Parašutisty jsem přišel prostřednictvím mého učitele Jana Zelenky, jehož krycí jméno bylo Hajský, který mne učil na obec[né] škole v Liboci a v té době bydlel na Žižkově, Biskupcova 7. V jarních měsících byl za mnou Zelenka několikrát na Pražském hradě,

¹⁹³ Příběh Františka Šafaříka ukázal divákům České televize v pořadu *Heydrich – konečné řešení* (díl 38/44, *Hledá se zatáčka*) populární český badatel Jaroslav Čvančara. V internetovém pořadu *Temná doba se operací Anthropoid* a zapojením Františka Šafaříka zabývá další český badatel Jiří Padevět, dostupné online: <https://www.reflex.cz/clanek/historie/112807/ukazal-kubisovi-s-gabcikem-heydrichuv-vuz-i-idealni-misto-k-atentatu-hrdina-safarik-prezil-pomstu-nacistu-zazrakem.html> [cit. 2024-05-15]. Dále např.: VLČKOVÁ, Daniela. Operace Anthropoid: Z Hradu nosil zprávy o Heydrichových cestách. Nacisté o něm neměli tušení. Online. Lidové noviny. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/relax/lide/z-hradu-nosil-informace-o-heydrichovych-cestach-naciste-o-safarikovi-nemeli-tuseneni.A170524_152723_lide_gib. [cit. 2024-05-15].

¹⁹⁴ AHMP, Sběrka matrik, farnost kostela sv. Fabiána a Šebestiána, Praha – Dolní Liboc, matrika narozených 1892–1911, sign. LBC N40a, fol. 146.

¹⁹⁵ Spojení „vesměš jako dělník“ je přímo použito v tomto dokumentu. AKPR, KPR – O, personální spis Františka Šafaříka. *Osobní výkaz*.

¹⁹⁶ AHMP, *tamtéž*, matrika oddaných 1923–1932, sign. LBC O38a, fol. 98.

¹⁹⁷ AKPR, *tamtéž*.

¹⁹⁸ *Tamtéž*.

¹⁹⁹ K osudům Jana Zelenky Hajsského a jím organizované skupiny Říjen viz: ČVANČARA, Jaroslav. *Ni zisk, ni slávu. Příběh Jana Zelenky-Hajsského a jeho sokolské ilegální skupiny Říjen*. in: *Paměť a dějiny*, VI/2. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012, str. 16–32.

kde jsem zaměstnán jako smluvní zřízenec u hosp[odářské] správy a většinou se mnou mluvil o křivdách, které se dějí na českém národě a o mnohých zločinech, které Němci páchají Čechům.²⁰⁰ Zvolená přesvědčovací strategie se Zelenkovi vyplatila, neboť když Šafaříka po několika takovýchto rozhovorech vyzval ke spolupráci při plnění úkolu odstranit Heydricha, dostal souhlasnou odpověď a příslib pomoci. Zcela jistě hrál roli i fakt, že Šafařík svému učiteli důvěřoval a jejich vzájemný vztah byl dle všeho „skutečně přátelský“, jak ostatně uvedl při poválečném výslechu.²⁰¹ Z uvedeného již musí být jasné, že Zelenka nabídl Šafaříkovi přímou spolupráci s příslušníky výsadku Anthropoid – s Jozefem Gabčíkem a Janem Kubišem. Atentátu na zastupujícího říšského protektora – bezesporu nejznámější akci protinacistického odboje na našem území, na níž aktivně spolupracovaly obě (domácí i zahraniční) větve odboje – se velmi podrobně věnovala celá řada prací²⁰² a dodnes patří mezi hlavní body komemorace dějin druhého odboje. Uveďme alespoň základní data. Gabčík s Kubišem byli vysazeni 29. prosince 1941 v blízkosti obce Nehvizdy u Prahy, což by znamenalo, že Zelenka musel Šafaříka navštívit ještě před výsádkem. Krátce po Gabčíkovi a Kubišovi následovaly seskoky skupin Silver A a Silver B. Klíčovou roli v zajištění potřeb výsadkářů hráli příslušníci odboje z řady Sokola, z nichž se ostatně rekrutoval i sám Jan Zelenka Hajský.²⁰³ K samotnému atentátu došlo 27. května 1942 ve slavné libeňské zatáčce na ulici V Holešovičkách. Parašutisté padli v boji v kryptě kostela svatých Cyrila a Metoděje v Resslově ulici 16. června 1942.

Šafařík se několikrát sešel přímo s Gabčíkem a Kubišem, například vedle Národního muzea v Čelakovského sadech. O připravované schůzce se zmiňuje i František Wolf, který bydlel v Biskupcově ulici na Žižkově a jehož měl Zelenka požádat, aby v květnu 1942 sjednal schůzku Šafaříka s oběma parašutisty.²⁰⁴ Šafařík při výslechu uvedl: „Jako úkol mě [Hajský] určil, abych je podrobně informoval o programu cest Heydrichových, kterým autem pojede, kdy a kam pojede. Za tímto účelem setkal jsem se s oběma jmenovanými ještě vícekrát. Také u mě na Hradě byl několikrát Kubiš, který si prohlédl auto Heydricha.“²⁰⁵ Šafařík dodává, že spojení

²⁰⁰ VÚA – VHA, fond Sbirka 37, sign. 37-308-3, k. 193. *Protokol výpovědi Františka Šafaříka.*

²⁰¹ *Tamtéž.*

²⁰² Jako příklad jmenujme: BURIAN, Michal – KNÍŽEK, Aleš – RAJLICH, Jiří – STEHLÍK, Eduard. *Atentát. Operace Anthropoid 1941–1942.* Praha: Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských služeb, 2007; SVITÁKOVÁ, Jindra. *Operace Anthropoid. Nejvýznamnější odbojový čin 2. světové války.* Praha: Centrum české historie, 2017; KMOCH, Pavel. *Operace Anthoropoid. Epilog. Atentát na Reinharda Heydricha ve světle dobových pramenů.* Praha: Academia, 2018; KETTNER, Petr. *Konec černého vraha. Operace Anthropoid.* Brno: C-Press, 2016; ŠMEJKAL, Pavel – PADEVĚT, Jiří. *Anthropoid. Průvodce.* Praha: Academia, 2016; ČVANČARA, Jaroslav. *Anthropoid. Příběh československých vlastenců.* Praha: Centrum české historie, 2016; EMMERT, František. *Atentát na Heydricha.* Praha: CPress, 2016.

²⁰³ K roli Sokola v odboji viz např. UHLÍŘ, Jan Boris – WAIC, Marek. *Sokol proti totalitě 1938–1952.* Praha: Univerzita Karlova, 2001.

²⁰⁴ VÚA – VHA, *tamtéž. Výpověď Františka Wolfa.*

²⁰⁵ VÚA – VHA, *tamtéž. Protokol výpovědi Františka Šafaříka.*

zajišťovaly dvě sestry (Ludmila Soukupová a Marie Kovárníková), které bydlely na Klárově. Jejich jména Šafařík ve výpovědi nikde neuvádí, protože se na ně prý nikdy nevyptával. Zelenka se snažil přes Šafaříka zprostředkovat úkryt pro několik dalších parašutistů: „[...] požádal mne, abych pro ně vyhledal na Hradě nějaký úkryt. Říkal, že nejvhodnějším místem by byly katakomby pod Hradem, ale z toho úkrytu sešlo, neboť by bývalo o tom vědělo mnoho lidí a následkem toho jsme od zamýšlených katakomb upustili.“²⁰⁶

obr. 5 Portrétní fotografie Františka Šafaříka, AKPR

²⁰⁶ *Tamtéž.*

Jako zázrakem unikl Šafařík prozrazení. Ze strany německých okupačních orgánů nebyl nijak perzekuován a vyslýchán. Naopak se dokonce dočkal přerázení do vyšší mzdové třídy za svědomitě odváděnou práci.²⁰⁷ Díky tomu mohlo být v rámci výslechu na ministerstvu obrany zaznamenáno jeho již citované svědectví. Po osvobození Československa a návratu prezidenta Beneše do vlasti a úřadu se Šafařík dočkal povýšení. Dekretem z 26. října 1946 byl s retrospektivní platností od 1. května 1945 jmenován zřízencem s možností povýšení. Zvláštní a nepřilíš obvyklou podmínkou přiznání této pozice bylo úspěšné složení podúřednické zkoušky,²⁰⁸ kterou složil, tudíž mohl být od dubna 1947 převeden na odpovídající pracovní pozici. V hradních službách setrval i v 50. a 60. letech. Z této doby se v jinak skromném personálním spise zachovaly dvě blahopřání k jeho kulatinám. V roce 1957, kdy se dožil 50 let, obdržel od vedoucího kanceláře nejen písemné blahopřání, ale i dvě knihy – Rozbřesk od Antonína Zápotockého a O ševci Matoušovi od Antala Staška.²⁰⁹ K šedesátinám dostal jako zasloužilý zaměstnanec další blahopřejný dopis a „knihu v ceně cca 35 Kčs.“²¹⁰ Ve stejném roce odešel do důchodu, avšak byl ještě dočasně zaměstnán, aby mohl dokončit fyzické inventury skladů. Za tuto výpomoc mu měl být vyplácen plat 1700 Kčs.²¹¹ Dle informace v článku Jaroslava Čvančary, který byl v kontaktu s Šafaříkovou vnučkou Ivanou Zobačovou, o Janu Zelenkovi Hajském a jeho odbojové organizaci měl František Šafařík zemřít 12. června 1970 v Liboci. Pohřben je na tamějším hřbitově v rodinném hrobě.²¹²

²⁰⁷ AKPR, tamtéž. *Převedení Františka Šafaříka do vyšší mzdové třídy.*

²⁰⁸ Tamtéž. *Jmenovací dekret Františka Šafaříka ze dne 26. října 1946.*

²⁰⁹ Tamtéž. *Blahopřání Františku Šafaříkovi k 50. narozeninám.*

²¹⁰ Tamtéž. *Blahopřání Františku Šafaříkovi k 60. narozeninám.*

²¹¹ Tamtéž. *Oznámení o odchodu Františka Šafaříka do důchodu.*

²¹² ČVANČARA, str. 26.

6. Oběti neopatrnosti a předešlých aktivit

V předchozí kapitole představená trojice mužů se aktivně zapojila do dlouhodobých odbojových aktivit, čímž bez jakékoli pochybnosti splnili v úvodu stanovená kritéria pro rozpoznávání odbojářů. Následující část práce bude věnována dalším třem kratším životopisům. V těchto případech je ovšem poněkud sporné jejich zařazení mezi odbojáře. Můžeme je spíše považovat za oběti nacistických represí, které na ně byly uvaleny na základě jejich neopatrného chování nebo předešlého politického a veřejného vystupování. Aniž bychom chtěli nějak zastírat tragičnost jejich osudů, můžeme s velmi vysokou mírou jistoty tvrdit, že se nejedná o příslušníky odboje, kteří by se během druhé světové války vyznamenali svými činy, a navíc splňovali podmínky, které jsme stanovili v úvodní kapitole.

6.1 Karel Kajpr (1892–1945)

Ve Zbečně na Rakovnicku se 8. září 1892 narodil Anastázii Kaiprové, dceři tamějšího řezníka Františka Kaipra, nemanželský syn Karel.²¹³ Na dalších stránkách stejné matriky nalézáme i záznamy o narození jeho bratranců a sestřenic. Ačkoli je příjmení původně uváděno v podobě Kaipr, již u dětí Josefa Kajpra (bratr Karlovy matky Anastázie) nalézáme verzi Kajpr, kterou také uvádějí i další Kajprovy osobní materiály.²¹⁴ Z relativně strohých osobních dokumentů se dozvídáme, že navštěvoval pouze obecnou školu.²¹⁵ V citované kronice se nachází ještě drobná později dopsaná poznámka o sňatku s Františkou, rozenou Štěpánkovou, k němuž došlo 16. srpna 1921 v Lánech.²¹⁶

Během první světové války Kajpr nejprve narukoval k 88. pěšímu pluku (Infanterieregiment Nr. 88), jehož doplňovacím okresem byl Beroun, pod nějž spadalo i Kajprovo rodné Rakovnicko. V září 1915 padl do zajetí v Tarnopoli na dnešní západní Ukrajině. K 1. srpnu 1917 se v Astrachani stal příslušníkem 7. střeleckého pluku československých legií na Rusi, v němž setrval až do konce války, kdy byl v roce 1920 demobilizován.²¹⁷

Do služeb prezidentské kanceláře byl přijat v září 1921 jako dělník správy čerstvě nabytého fürstenberského zámku v Lánech, který měl nově sloužit jako letní sídlo prezidenta republiky.

²¹³ Státní oblastní archiv (SOA) Praha, Sběrka matrik, Římskokatolická farnost Zbečno, Matrika narozených 1872–1897, fol. 164.

²¹⁴ *Tamtéž*, fol. 175.

²¹⁵ AKPR, fond KPR-O, personální spis Karla Kajpra, inv. č. 1614.

²¹⁶ SOA, *tamtéž*, fol. 164.

²¹⁷ VÚA – VHÚ. *Databáze legionářů*. Online. Dostupné z: <https://www.vuapraha.cz/legionari/43712> [citováno 2024-05-15]

Stal se tak jedním z prvních zdejších zaměstnanců a na této pozici setrval celkem 9 let a 10 měsíců, než se s platností od června 1931 stal pomocným kancelářským zřízencem KPR v Praze. O tři roky později (v roce 1934) se dočkal povýšení do pozice kancelářského zřízence, v níž setrval až do roku 1940, kdy jej zatkl a začalo vyšetřovat gestapo, což vedlo k jeho propuštění ze služby s účinností od 12. 11. 1940.²¹⁸

Můžeme se domnívat, že Kajpr s žádnou z odbojových organizací přímo nespolupracoval a jeho zatčení a odsouzení bylo spíše důsledkem neopatrnosti a nešťastné souhry náhod. Celý případ Karla Kajpra byl postaven na událostech z února a března 1940. Jak uvádí obžaloba, vyhotovená 5. července 1940, měl Kajpr 16. února 1940 v podnapilém stavu v hostinci Na Růžku na Praze III (Malá Strana) vykřikovat heslo „Ať žije Daladier!“²¹⁹. Přítomni měli být dva později vyslychaní svědci Šnedorf a Hudl, hostinský Kurs, dva vojáci a jeden příslušník SA. Po ústním napomenutí od hostinského Kajpr odešel a tento incident nijak nepokračoval.²¹⁹ Druhého činu se měl Kajpr dopustit 2. března 1940 ve stejném podniku. Údajně zde z tašky vytáhl číslo ilegálního časopisu *V boj*, které měl ukazovat již zmíněnému Šnedorfovi.²²⁰ Díky německému opisu obsahu tohoto čísla v obžalovacím spisu jsme schopni spolehlivě určit, že se jednalo o číslo 8 ze začátku března 1940, které muselo být vydáno mezi 24. únorem (datum nejstarší zmíněné události) a nejpozději 2. březnem, kdy jej již měl Kajpr ukazovat v hospodě Na Růžku. Pro zajímavost uveďme, že hned na první stránce tohoto čísla byla zveřejněna výzva k uctění památky Tomáše G. Masaryka a jeho odkazu tím, že měl být odeslán dopis na adresu lánského úřadu. Následovala výzva k protestním akcím (bojkotu) u příležitosti výročí okupace 15. března.²²¹

V již citovaném obžalovacím spise je obsažen i výňatek z Kajprovy výpovědi při výslechu na Gestapu. Dle svých slov nekřičel heslo „Ať žije Daladier!“, nýbrž přesný opak – „Ať zhyne Daladier!“²²² Později je ve výpovědi dokonce uvedeno, že si Kajpr pouze vzpomíná na to, že při rozhovoru v restauraci měl Daladiera dokonce označit za šupáka.²²³ Mnohem větší důraz kladla obžaloba na druhý případ – držení ilegálního časopisu *V boj*! Výtisk tohoto časopisu měl Kajpr dle své výpovědi objevit v tašce po odchodu z vinárny U Malířů, odkud zamířil do již

²¹⁸ AKPR, *tamtéž*.

²¹⁹ ABS, fond Německé soudy v říši (č. 141), sign. 141-219-14, inv. č. 5, k. 219. *Obžalovací spis proti Karlu Kajprovi*. Druhá kopie tohoto spisu je uložena v Národním archivu. NAČR, fond Okupační vězeňské spisy – AMV 101, sign. 101-389/19, k. 15.

²²⁰ *Tamtéž*.

²²¹ HLUŠIČKOVÁ, Růžena – ŠTOVÍČEK, Ivan – PEKÁREK, Bohumil (eds). *V Boj! Edice ilegálního časopisu*. Díl III. Praha: Historický ústav Armády České republiky, 1995, str. 113–122.

²²² ABS, *tamtéž*, inv. č. 6.

²²³ *Tamtéž*, inv. č. 7.

zmíněného hostince Na Růžku, kde se posadil k Šnedorfovi a dalším dvěma neznámým dělníkům (podle spisu se jednalo o Nováčka a Štěrbu). Uvedl, že si chtěl časopis prohlédnout, tudíž jej vyndal z tašky a přečetl. Dle svých slov po přečtení prvních stránek rozpoznal, že se jedná o protistátní tiskovinu. Po přečtení se prý ještě bavil se spolusedícími hosty o obsahu tohoto časopisu, načež odešel domů, kde zjistil, že jej již v tašce nemá. Z toho usoudil, že si časopis pravděpodobně vzal někdo z hostů restaurace.²²⁴ Jeho verzi více méně potvrzují i všichni svědci.²²⁵ Poněkud komicky a nemístně, zvláště zvážíme-li možnou kapacitu hostince, působí hodnocení obžaloby, že se Kajpr měl zpřístupněním ilegálního časopisu pokoušet ovlivnit masu lidí.²²⁶ V úplném závěru obžaloby stojí, že činy obžalovaného lze hodnotit jako součást dlouhodobé trestné činnosti.²²⁷ První senát lidového soudu pod vedením rady Granzowa rozhodl 12. září 1940 o Kajprově vině a odsoudil jej ke čtyřem letům vězení za přípravu velezrady.²²⁸ V odůvodnění soudci uvedli, že Kajpr se již od svého působení v legiích stavěl jasně za samostatný stát. Jako zaměstnanec protektorátní prezidentské kanceláře se měl navíc protivit zájmům Říše, které měl s ohledem na své zaměstnání nepřímo hájit.²²⁹

Díky fotografiím ohořelých zbytků Kajprova vězeňského spisu víme, že byl v září 1944 převezen z waldheimského vězení do Terezína.²³⁰ Z dochovaného smutečního oznámení se dozvídáme, že Kajpr zemřel 25. května 1945 na tyfus v kladenské nemocnici po „přestálém utrpení v Terezíně“.²³¹ Na tomto oznámení jsou jako pozůstalí uvedeni syn Vladimír a manželka Františka, která po manželově zatčení a odsouzení každoročně žádala prezidentskou kancelář o vyživovací příspěvek, aby uživila sebe a syna, který bydlel s ní a učil se papírníkem. Po válce byla Františce přiznána vdovská penze (zaopatřovací plat).²³² Poslední dokument, který je součástí Kajprova osobního spisu, pochází z roku 1970. Jedná se o odpověď na žádost Františky Kajprové, která žádala o vydání osvědčení o manželově účasti v odboji. V tomto dopise je velmi přehledně shrnuta Kajprova činnost v prezidentské kanceláři. V jeho závěru stojí zmínka: „[...] zatčen Gestapem pro rozšiřování ilegálního protiněmeckého časopisu V boj.“²³³

²²⁴ *Tamtéž.*

²²⁵ *Tamtéž*, inv. č. 8–9.

²²⁶ Soweit er versucht hat, die Flugschrift „V BOJ“ mehreren Personen zugänglich zu machen, ist sein Vorsatz auch auf Beeinflussung eines unbeschränkten Personenkreises und damit der Massen gerichtet gewesen. *Tamtéž*, inv. č. 13.

²²⁷ Ve spise stojí: „Die einzelnen Betätigungen des Angeschuldigten sind rechtlich nicht als selbständige Straftaten sondern als eine einheitliche, in sich fortgesetzte Straftat zu werten.“ *Tamtéž.*

²²⁸ *Tamtéž*, inv. č. 16.

²²⁹ *Tamtéž*, inv. č. 21.

²³⁰ Jedná se o značně poškozené materiály, ze kterých se většinou dochovaly pouze těžko čitelné fragmenty. NAČR, fond Okupační vězeňské spisy – AMV 101, sign. 101-2/10, inv. č. 9, k. 287.

²³¹ AKPR, *tamtéž*. *Smuteční oznámení.*

²³² *Tamtéž*. *Žádosti Františky Kajprové o přiznání vyživovacího příspěvku.*

²³³ *Tamtéž*. *Odpověď prezidentské kanceláře Františce Kajprové, 30. duben 1970.*

Na závěr kapitoly o Karlu Kajprovi odcitujme nápis z jeho náhrobku, jenž se nachází na lánském hřbitově a velmi výstižně shrnuje tragický závěr Kajprova života: „Pět let šel jsem peklem koncentráků a zemřel [jsem] přes práh svobody dělaje prvních pár kroků. Všemi strastmi provázela mě myšlenka na vlast, na rodinu, a pak jsem neviděl žádného syna, ani ženu.“

6. 2 Bohuslav Láska (1883–1944)

Jen několik metrů od křineckého zámku na Nymbursku se v malém domku narodil 1. července 1883 rodičům Josefu a Marii Láskovým syn Bohuslav.²³⁴ V červenci 1903 absolvoval maturitní zkoušku na blíže nespecifikovaném pražském gymnáziu. Mezi říjnem 1904 a zářím 1905 absolvoval vojenskou službu jako jednoroční dobrovolník. Po návratu z vojny nastoupil do služeb úctárny zemského finančního ředitelství v Praze, kde setrval až do roku 1919. Během svého působení v tomto úřadu se také 29. července 1911 oženil se skoro o pět let starší Augustou Fenzlovou, poštovní oficiantkou německé národnosti.²³⁵ Dost možná i díky původu manželky byl mnohdy uváděn jako Gottlieb/Gottlob Liebe, ačkoli se až do své smrti hlásil k české národnosti. Z finančního ředitelství přestoupil na přechodné období osmi měsíců do úctárny předsednictva ministerské rady. Z této pozice putoval již přímo do prezidentské kanceláře, kam nastoupil 22. prosince 1919. Postupně byl povyšován – z pozice praktikanta, přes úřad revidenta do funkce vrchního účetního ředitele Hospodářské správy prezidentské kanceláře.²³⁶ Kromě práce se Láska stal členem a spolupracovníkem několika společenských a charitativních organizací. V červenci 1943 žádal prezidentskou kancelář o povolení výkonu funkcí v Křesťanské Akademii v Praze, Dědictví sv. Prokopa v Praze a Hradčanském ústavě pro slepé děti v Praze.²³⁷

S určitou nadsázkou můžeme Láskovo příjmení označit za nomen omen. Již k říjnu 1922 totiž nacházíme v Láskově osobním spise rukou psaný záznam dr. Popelky, který řešil stížnost paní Láskové na jakousi slečnu Pohlovou, s níž měl Láska udržovat milostný poměr. Popelka nejprve rozmlouval s Pohlovou a společně došli k závěru, že by bylo vhodné, aby vztah přerušili. Láska na schůzce s Popelkou 27. října 1922 slíbil, že styk omezí, minimálně do vyřešení rozvodu, ke kterému ale ovšem nikdy nedošlo.²³⁸ Vztah Lásky s Pohlovou byl na

²³⁴ SOA Praha, Sběrka matrik, Římskokatolická farnost Křinec, matrika narozených 1874–1897, fol. 107.

²³⁵ AHMP, Sběrka matrik, Římskokatolická farnost sv. Mikuláše, Praha III – Malá Strana, matrika oddaných 1904–1913, sign. MIK O16, fol. 160.

²³⁶ AKPR, KPR-O, personální spis Bohuslava Lásky. *Popis služby*.

²³⁷ Tamtéž. *Žádost o povolení mimořádných funkcí*.

²³⁸ Tamtéž. *Záznamy z 26. a 27. října 1922*.

nějaký čas možná utlumen, avšak v srpnu 1928 dorazila do KPR stížnost anonymní ženy. Ta uvedla: „Slovutný pane kancléři! Zajistě, že Vám není známo, jaký režim vládne v kanceláři pana presidenta republiky. To, co se tam děje, je hotový nevěstinec. Ženy, které prodávají svoje tělo, válí se se ženatými muži celé noci, nejsou hodny, aby s námi dýchaly jeden vzduch. Takovou ženou je Amalie Pohlová, která je viděna každý den ve společnosti p[ana] vrch[ního] rady Lásky, vydává se dokonce za jeho ženu, zde v Praze i na dovolené. Způsobila úplný rodinný převrat v manželství paní radové, využívá svého postavení na úkor nás druhých a počíná si vůbec tak, jako by ona byla paní radovou a my ji museli poslouchati.“ V další části dopisu se „spravedlivá žena“, jak se pisatelka podepsala, dožaduje spravedlivého řešení nastalé situace.²³⁹ Manželství Bohuslava a Augustiny Láskových nebylo nikdy rozvedeno ani rozloučeno, což po válce umožnilo vdově požadovat výplatu vdovské penze a náhradu některých ušlých zisků z doby, kdy byl její muž zatčen.

Láska byl 28. července 1944 zatčen gestapem a uvězněn. V reakci na to vydal přednosta kanceláře Popelka rozhodnutí o jeho suspendování k 11. srpnu 1944.²⁴⁰ Podobně jako u Strnada tím kancelář do jisté míry ochránila sama sebe, ale také tím dala najevo svůj distanc, což mohlo oslabit Láskovu už tak nedobrou pozici. Sondergericht v Praze 22. září 1944 rozhodl, že je Láska vinen z porušení nařízení o držení zbraní a poslechu zahraničního rozhlasu. V několikastránkovém odůvodnění soudci uvedli, že Láska v prosinci 1943 převzal od své přítelkyně Lejnarové pistoli Walther 6.35, kterou našli příslušníci gestapa při domovní prohlídce. Dále je zmíněno svědectví Láskova švagra, který jej měl vidět poslouchat zahraniční rozhlasové vysílání.²⁴¹ Z některých útržků se dozvídáme, že se Láskova manželka měla obrátit na některý z německých orgánů s žádostí o milost, avšak tyto dokumenty se s největší pravděpodobností nedochovaly. Z opisu úmrtního listu se dozvídáme, že Bohuslav/Gottlieb Láska byl popraven na Pankráci 20. října 1944.²⁴²

Po skončení války bylo vedeno rozsáhlé vyšetřování bývalých spolupracovníků německé tajné policie. Během toho došlo i na šetření Jany Lejnarové (nar. 28. 12. 1911, bytem Praha XIX). Ve zmíněném rozsudku má totiž velmi specifickou roli. Není ani spoluobviněnou, ani svědkyní. Figuruje pouze jako předávající zmíněné pistole. Výslechem Lejnarové bylo zjištěno, že byla placenou spolupracovnicí gestapa, která byla na Lásku nasazena. Při poválečném výslechu uvedla: „Někdy v roce 1943, když byl můj manžel ve vazbě gestapa, seznámil mě nějaký pán,

²³⁹ Tamtéž. *Dopis spravedlivé ženy.*

²⁴⁰ Tamtéž. *Rozhodnutí o suspendování.*

²⁴¹ NAČR, fond Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu, sign. 110-11/109, inv. č. 1171. *Rozsudek v případě Bohuslava Lásky.*

²⁴² Tamtéž. *Opis úmrtního listu.*

dnes již nevím, kdo to byl, s panem Láskou. [...] Paní Řezáčová tvrdila o panu Láskovi, že píše osobám, jejichž příslušníci jsou ve vazbě gestapa žádosti a že již také svým vlivem docílil nějaké propuštění z vazby. Také na moji prosbu mi napsal žádost za propuštění manžela z vazby gestapa, manžel však propuštěn nebyl. Při té příležitosti jsem navázala s panem Láskou bližší styk a stýkala jsem se s ním až někdy do léta 1944.“²⁴³ Lejnarová dále tvrdila, že se od ní agenti gestapa Schmidt a Kröger snažili získat informace o Láskovi a hlavně o fungování prezidentské kanceláře. Láška se jí měl dokonce zmínit o tom, že po dr. Strnadovi spravuje majetek dr. Beneše a dr. Popelky. Agenti Schmidt a Kröger měli Lejnarové předat zmíněnou pistoli, kterou předala Láskovi a požádala ho o její uschování. Jednalo se o promyšlenou akci, jejímž cílem bylo Lásku po vytěžení informací zlikvidovat. Informaci o uložení zbraně do psacího stolu a majetkových poměrech předala Lejnarová v krátké době gestapu, které Lásku dle plánu zatkl.²⁴⁴ Opět můžeme s trochou nadsázky tvrdit, že okouzlení ženskými půvaby se stalo Láskovi osudným. Žádnou další činnost, kterou bychom mohli alespoň částečně považovat za odboj, ovšem u Lásky nenacházíme.

6.3 JUDr. Josef Patejdl (1878–1940)

Do avizované trojice musíme ještě doplnit jedno jméno, s nímž se setkal každý student nebo zaměstnanec Univerzity Karlovy, který někdy absolvoval lyžařský, nebo jiný pobyt v krkonošské Patejdlově boudě, jež je od konce II. světové války pojmenována po absolventu Právnické fakulty UK, legionáři, politikovi a dlouholetém úředníkovi prezidentské kanceláře Josefu Patejdlovi. Ten se narodil v obci Hromnice na Plzeňsku 30. prosince 1878 do rodiny půlsedláka (půllánika) Josefa Patejdla a jeho ženy Marie.²⁴⁵

Z Patejdlova personálního spisu zjišťujeme, že absolvoval české státní gymnázium v Plzni. V mezidobí mezi maturitou a studiem práv si Patejdl poněkud nezvykle odsloužil roční vojenskou dobrovolnickou službu.²⁴⁶ S jistotou víme, že od zimního semestru 1900/1901 studoval na české právnické fakultě v Praze. Stejně jako již dříve zmínění právníci musel během svého studia absolvovat tři státní zkoušky, avšak Patejdl je všechny skládal na německé univerzitě, ačkoli byl studentem české části. Zkoušku z právních dějin složil 22. července 1902

²⁴³ SOA Praha, fond Mimořádný lidový soud Praha, sign. Ls0657/46, K. 196.

²⁴⁴ *Tamtéž*.

²⁴⁵ SOA Plzeň, Sbírká matrik, Římskokatolická farnost Planá, matrika narozených 1842–1882, fol. 221.

²⁴⁶ Studenti vysokých škol většinou absolvovali vojnu až po konci studia. AKPR, KPR-O, *personální spis dr. Josefa Patejdla*.

s výborným výsledkem.²⁴⁷ Druhou, judičiální zkoušku, úspěšně absolvoval 13. prosince 1904²⁴⁸ a státovědnou zkoušku 18. července 1905.²⁴⁹ Doktorem práv byl Josef Patejdl promován 18. února 1908.²⁵⁰ Po dostudování práv nejprve působil jako praktikant na Krajském soudu v Plzni. Mezi lety 1906–1909 působil nejprve v advokátní kanceláři dr. Kožíška v Plzni a po složení přeepsané advokátní zkoušky si zřídil vlastní kancelář se svým přítelem dr. Antonínem Jindrou.²⁵¹

Velmi důležitou kapitolou Patejdlova života je jeho působení v legiích. Již 4. srpna 1914 jej nacházíme mezi příslušníky domobraneckého pluku ve Lvově na haličské frontě. Ovšem hned k 27. srpnu je veden jako pohřešovaný (vermisst). V jeho kmenovém listu je zapsáno, že se povedlo získat informaci o jeho zajetí v Rusku. Dle všeho se měl již zde pokoušet organizovat jakési prvotní zajatecké jednotky, které by mohly zasáhnout do boje na ruské straně. Není tak překvapením, že již 1. září 1916 je přijat do československých legií na Rusi, konkrétně k 5. československému střeleckému pražskému pluku T. G. Masaryka.²⁵² Jak ukážeme ještě níže, Patejdl byl nadaným řečníkem, který dokázal svým projevem nadchnout a přesvědčit ostatní. Snad i z tohoto důvodu byl přiřazen ke komisi pro nábor dobrovolníků a do odbočky československé Národní rady v Petrohradě. Působil taktéž jako politický komisař ve Zlatoustu. Na konci roku 1918 jej generál Štefánik jako ministr obrany odeslal do Prahy jako představitele delegace legionářů v Rusku. V srpnu 1919 se dočkal definitivní demobilizace a stal se náměstkem plzeňského starosty.²⁵³

Již v lednu 1920 nastoupil Patejdl do prezidentské služby na pozici odborového rady, v jehož gesci byly mimochodem záležitosti týkající se Podkarpatské Rusi a Slovenska.²⁵⁴ Národní shromáždění přijalo v dubnu 1920 ústavní zákon č. 243, kterým získali „sibiřští legionáři“ čtyři křesla v poslanecké sněmovně, která měla být obsazena na základě volby příslušníků těchto jednotek.²⁵⁵ Díky ustanovení tohoto zákona se Josef Patejdl stal od 10. června 1921 poslancem

²⁴⁷ AUK, Právnická fakulta Německé univerzity v Praze, Knihy zkušebních protokolů státních zkušebních komisí, inv. č. 10, Právněhistorická státní zkušební komise v Praze při německé Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze (1902-1903), strana 12315.

²⁴⁸ *Tamtéž*, Knihy zkušebních protokolů státních zkušebních komisí, inv. č. 43, Judičiální státní zkušební komise v Praze při německé Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze (1903-1905), strana 10216.

²⁴⁹ *Tamtéž*, Knihy zkušebních protokolů státních zkušebních komisí, inv. č. 75, Státovědecká státní zkušební komise v Praze při německé Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze (1905-1906), strana 8351.

²⁵⁰ *Tamtéž*, Matriky Univerzity Karlovy, inv. č. 2, Matrika doktorů české Karlo-Ferdinandovy univerzity II. (1900–1908), strana 968.

²⁵¹ ŘEHÁČEK, Karel. „*Otec*“ *legionářů Josef Patejdl (1878–1940)*. in: *Minulostí Západočeského kraje*, 54/1. Plzeň: Archiv města Plzeň, 2019, str. 32.

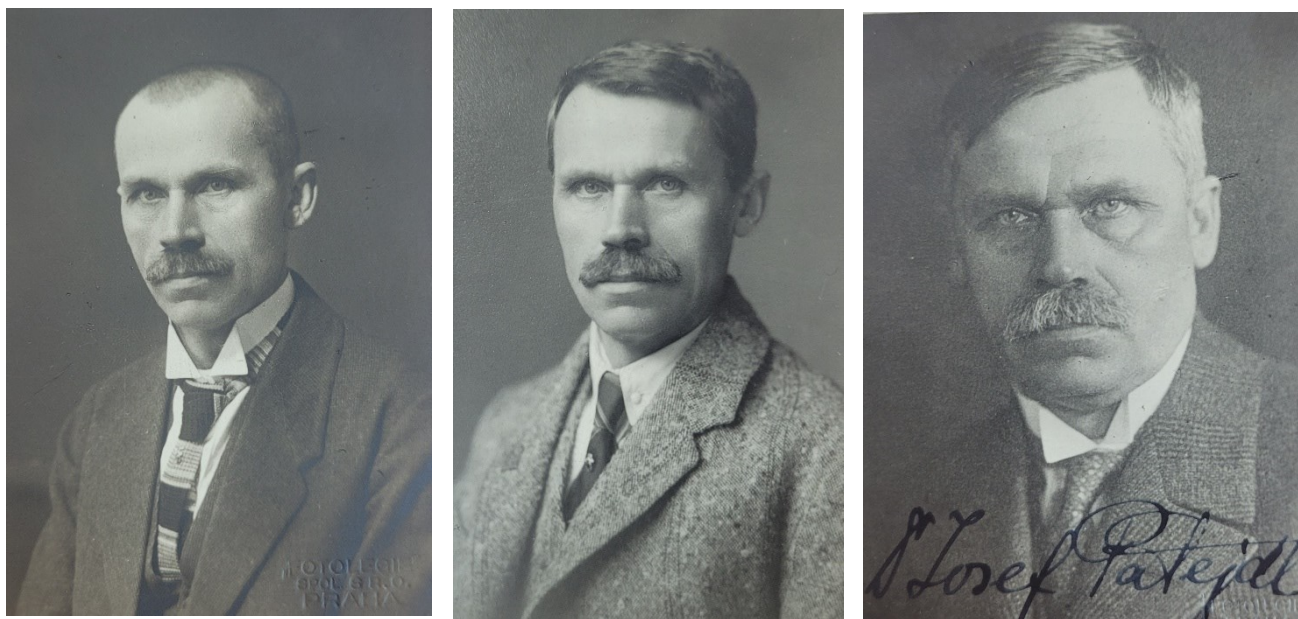
²⁵² Více k dějinám a významu pluku viz VANĚK, Otakar – KRÍŽ, Karel (eds). *Československý střelecký pluk „pražský“ T. G. Masaryka v boji za svobodu vlasti 1917–1920*. Praha: Památník osvobození, 1934.

²⁵³ VÚA – VHÚ, kmenový list č. 722. *Kmenový list dr. Josefa Patejdla*.

²⁵⁴ AKPR, *tamtéž*. *Přehled služby*.

²⁵⁵ Zákon č. 243/1920 Sb., o zastoupení sibiřských legionářů v poslanecké sněmovně.

Národního shromáždění. Slib složil před tajemníkem sněmovny dr. Říhou 17. června téhož roku. Znovu zvolen byl za národní socialisty v letech 1925, 1929 i 1935.²⁵⁶ Byl členem branného, imunitního, ústavního a dalších výborů. V souladu s paragrafem 20 ústavy z roku 1920 byl po svém zvolení (i po opakovaném) do Národního shromáždění dán v rámci KPR na dovolenou, což ovšem znamenalo, že mu nadále plynul plat a mohl dále postupovat ve služební hierarchii.²⁵⁷

obr. 6–8 Portrétní fotografie poslance dr. Josefa Patejdla, APS

Polední list přišel v roce 1931 s několika články, v nichž řešil kauzu dr. Patejdla, který se měl neoprávněně domáhat některých požitků (např. volné jízdenky na městskou dopravu pro dceru, příspěvky na výchovu) i přesto, že jeho příjem měl činit čtvrt milion korun ročně. Novináři v tomto spatřovali projev „hradní korupce“, proti níž se rozhodli bojovat. Tento první článek, jenž byl uveden titulkem Synové a dcery poslanců neprávem používají traťové lístky elektrických drah, mimo jiné zmiňuje, že se povedlo zjistit neoprávněné chování Patejdla a dalších sedmi nejmenovaných poslanců, což svědčí o tom, že Patejdl zde posloužil jako jakási figurka, kterou si novináři pro její známost postavili do čela jakési takřka zločinecké skupiny.²⁵⁸ Hned 25. listopadu zveřejnil stejný list odpověď Josefa Patejdla, který všechny body vyvracel a rozhodl se podat žalobu. K té se nepovedlo nalézt bližší informace, neboť pravděpodobně

²⁵⁶ Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, fond Archiv poslanecké sněmovny, osobní spis Josefa Patejdla. *Přísahy a osvědčení Josefa Patejdla.*

²⁵⁷ Paragraf 20, zákon č. 121/1920. *Ústavní listina Československé republiky.*

²⁵⁸ *Polední list*, 21. listopadu 1931.

došlo k jednání o mimosoudním vyrovnání a zveřejnění opravy článku.²⁵⁹ Z dnešního pohledu působí oprava velmi komicky, protože se fakticky o žádné úpravy a změny nejednalo, pouze zde byla znovu zopakována obvinění, která byla tentokrát uvedena slovy: „Není pravda, že...“²⁶⁰

Kromě politických a úřednických aktivit se Patejdl významně podílel na fungování dvou organizací – Československé obce legionářské a Svazu národního osvobození. Během první republiky byl jediným předsedou hlavní a největší legionářské organizace, která vznikla po všelegionářském sjezdu roku 1921.²⁶¹ Svaz národního osvobození vznikl v roce 1923 a Patejdl se znovu postavil do jeho čela. SNO vydal jako svou první publikaci drobnou knížku *Co je a co chce Svaz národního osvobození*. Zde se mimo jiné uvádí: „SNO je sdružení pro pokrokovou práci národní, jež vzniklo dohodou výkonného výboru ČSOL s přáteli legionářů z řad pokrokového občanstva (dělnictva, učitelstva, studentstva, Volné myšlenky a Československého Červeného Kříže). Účelem SNO jest: sdružovati účastníky čsl. odboje z doby světové války s jinými přesvědčenými stoupenci národního, kulturního a sociálního pokroku bez rozdílu stavu a stranického příslušenství ke společné práci; uskutečňovati demokratické zásady svobody, spravedlnosti a bratrství v politickém, hospodářském, sociálním i kulturním životě čsl. národa i republiky v duchu washingtonské deklarace [...] a programového prohlášení I. sjezdu všech legionářů.“²⁶² Svaz začal velmi aktivně vydávat některé publikace, které odpovídaly stanovenému programu a úkolům. Ještě v roce 1923 vydal Památník odboje přepis Patejdlovy přednášky *Sibiřská anabase*, kterou přednesl 5. dubna 1923.²⁶³ Odcitujme ještě krátkou pasáž Patejdlova životopisu, jenž je uložen v Národním archivu: „Jméno dr. Patejdla má ve veřejnosti krásný zvuk. Děkuje za něj své skromnosti, vědomostem a klidu. Tyto vlastnosti přeurlčili ho za předsedu Svazu národního osvobození, korporace to, která bez politického nátěru spojuje všechny lidi dobré vůle, kteří upevnili základy naší samostatnosti.“²⁶⁴

V říjnu 1938 se Patejdl odhodlal k poněkud nezvyklému kroku. Ještě před dovršením 60 let požádal vedoucího KPR o převedení do penze. Šámál rozhodl o jeho uvolnění ze služby k 31. lednu 1939. Vzhledem ke 41 letům odvedené služby mu bylo vyměřeno výslužné ve výši 78 000 Kč a nezaopatřeným dětem přiděleno výchovné 1800 Kč ročně. Zajímavé svědectví

²⁵⁹ *Polední list*, 25. listopadu 1931.

²⁶⁰ *Polední list*, 2. prosince 1931.

²⁶¹ ŘEHÁČEK, str. 37.

²⁶² *Co je a co chce Svaz národního osvobození*. Praha: Svaz národního osvobození, 1923.

²⁶³ PATEJDL, Josef. *Sibiřská anabase*. Praha: Památník národního odboje v Praze, 1923.

²⁶⁴ NAČR, fond Archiv České strany národně sociální, Političtí pracovníci IV., k. 503. *Životopis Josefa Patejdla*.

k této věci podal v roce 1945 Patejdlův přítel JUDr. Otakar Krouský: „V té době jsem byl s dr. Patejdlem stále ve styku, byl jsem jím do vnitropolitických tehdejších událostí důvěrně zasvěcován a spolupracoval jsem s ním nejen při jeho činnosti v parlamentě, jako jeho poradce ve věcech legislativních (například na přípravách volebního řádu do obcí), ale měl jsem také účast na jeho politických úvahách, uveřejňovaných tehdy v Národním osvobození. Zním proto Patejdlůvy názory na politické události za tzv. druhé republiky a vím též, jaký vliv měly tyto události na politické chování dr. Patejdl. [...] Při této rozmluvě se Dr. Patejdl vyjádřil, že se rozhodl nevyčkávat věku 60 let, nýbrž podati ihned žádost za pensionování, aby tím dal najevo, že po odchodu pana presidenta Beneše jinému režimu sloužiti nechce. Dr. Patejdl poznamenal, že k tomuto kroku jej nutí jeho politická minulost a jeho stanovisko k současným politickým událostem. Mluvil také dr. Patejdl o tom, že po zabrání Sudet lze očekávat obsazení celé republiky Hitlerem. Podal-li krátce na to dr. Patejdl žádost, aby byl přeložen do výslužby, pak jsem o tom přesvědčen, že tento jeho krok měl ráz demonstrace a že jeho výhradním účelem bylo, aby dr. Patejdl nemusel sloužiti režimu, za něhož se republika ocitla v úplné závislosti na Německu, aby se konečně, jak dr. Patejdl správně předvídal, stala obětí německé okupace.“²⁶⁵

V prosinci 1938 byla vytvořena Národní strana práce, která měla představovat levicovou protiváhu vládní Straně národní jednoty. Patejdl přešel do této strany a velmi aktivně za ní agitoval na různých setkáních jejích členů v některých českých městech. Patejdl zde opět využíval svůj nesporný řečnický talent a byl zván jako hlavní řečník. Dochovala se nám například jeho řeč z poděbradského hotelu Záložna z 13. ledna 1939. Zde mimo jiné zaznělo: „Ke vzniku Národní strany práce žene nás strach, strach a strach. Velmi často se namítalo, že máme mnoho politických stran. Lid sám domáhal se zjednodušení. K tomuto nutí nás moment zahraniční i vnitropolitický. Původně se uvažovalo o 3 stranách, později o 2. Vytvořila se tedy jako strana vládnoucí strana Národní jednoty a vedle ní strana Národní práce.“²⁶⁶

V poválečném dopise se Karel Malý zmínil, že Patejdl byl jistě odhodlán k „nejrozhodnějšímu odporu“.²⁶⁷ Tuto informaci dnes nejsme stoprocentně schopni potvrdit. Můžeme se domnívat, že Patejdl již v období druhé republiky nějakým způsobem komunikoval s představiteli rodícího se odboje, do něž se již sám nezapojoval. Vojtěch Beneš na panychidě za Josefa Patejdl, která se konala v USA ještě v období války, řekl: „Po okupaci Československa se Josef Patejdl stranil veřejného života. Ostatně veřejného života nebylo. Ale zapadl, jako by se ztratil. [...] Dal se do stavby malého domku kdesi u Záběhlic mezi poli. Těšil se, že tam najde trochu klidu.“

²⁶⁵ AKPR, tamtéž. *Záznam výpovědi JUDr. Otakara Krouského z 15. července 1946.*

²⁶⁶ NAČR, fond Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu (207), sign. 207-1354-7, k. 1354.

²⁶⁷ AKPR, tamtéž. *Dopis Karla Malého z 22. července 1946.*

Ale věděl, že ho hlídají. „Snad mi dají pokoj. Ale přijdou-li, jsem připraven.“ [...] Umřel bratr Pešl, zatčen byl gen. dr. Raše, dr. Zdeněk Foustka, muž těžce nemocný, byl brán do žaláře, plukovník Bauml, Ivan Markovič, sto, tisíc jiných. Proto i Josef Patejdl musel na smrt.“²⁶⁸

Patejdl byl zatčen 1. září 1939. Dochovalo se několik dopisů, jejichž pisatelé (manželka Vlasta, dr. Hubert Masařík) žádali o jeho propuštění kvůli špatnému zdravotnímu stavu. Až děsivě chladně působí odpověď: „Dr. Patejdl je obzvláště nebezpečným odpůrcem Říše, který v době války nesmí být propuštěn.“²⁶⁹ Josef Patejdl zemřel v nelidských podmínkách koncentračního tábora Dachau 7. října 1940. Urna s jeho popelem byla uložena na Vinohradském hřbitově v listopadu 1940.²⁷⁰

obr. 9 Hrob Josefa Patejdla a jeho rodiny na Vinohradském hřbitově, archiv autora

Beneš v projevu na tryzně v závěru svého projevu uvedl: „Otce Patejdla museli Němci zabít, aby zabili nesmrtelnou víru legií i národa v nový den zmrtvýchvstání. Nic nebylo platno, že

²⁶⁸ *Osud legionáře. Za padlým bratrem JUDr. Josefem Patejdlem. Pronesl senátor Vojta Beneš na panychidě Čes. Nár. Sdružení v USA v době války.* in: SUM, Antonín (ed). *Otec a syn. Tomáš Garrigue a Jan Masarykové ve vzpomínkách přátel a pamětníků.* Praha: Pragma, 2000, str. 83–84.

²⁶⁹ NAČR, fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, sign. 109-4/960, inv. č 1206. *Odpověď Hubertu Masaříkovi z 8. března 1940.*

²⁷⁰ AKPR, tamtéž. *Smuteční oznámení o uložení urny Josefa Patejdla.*

zapadl do svého domku kdesi za Prahou. Dravčí oči ho našly. Jednoho dne ho vyrvali rodině. Zavlékli ho na Pankrác, odtamtud pak do zkrvavených táborů Německa. Tam ho jako ostatní a hůře než ostatní mučili hladem, bitím a hanobením a novými ranami. [...] Tak jako řada jiných vstupuje Josef Patejdl, předseda Československé obce legionářské, do Slavína nesmrtelných. Nad čtyřmi tisíci ubitých, umučených, postřílených a zhanobených dcer a synů našeho národa, kteří umřeli za svůj lid, tyčí se vysoká postava Josefa Patejdla a jeho modré oči hovoří, jak hovořila jeho ústa: Tu jsem. Tu stojím! Jinak nemohu“! Otče Patejdle, kamaráde můj, selský chlapče z Obory: Umřel jsi pro svůj národ. Tvůj národ bude pro Tebe věčně žít!“²⁷¹

²⁷¹ SUM, str. 86–87.

7. Další možní účastníci odboje v KSP

Představili jsme již šest osob, které byly profesně spojeny s prezidentskou kanceláří a u nichž se buď podařilo s jistotou prokázat odbojovou činnost (Sobota, Strnad, Šafařík), nebo byly v průběhu II. světové války zavražděny nacistickými orgány pro podezření z účasti na ilegálním hnutí (Kajpr, Láska, Patejdl). Poslední část předkládané práce se bude věnovat krátkým medailonkům dalších jedinců, jejichž jména jsou uvedena na některých již zmíněných pamětních deskách v areálu Hradu, případně v některých poválečných projevech. Jedná se o osoby, v jejichž případě se bohužel nepodařilo prokázat odbojovou činnost, případně se je nepodařilo ztotožnit s archivními materiály, které by tuto aktivitu mohly prokázat.

7.1 Komunisté – Antonín Cerha, Jaroslav Kynzl, Alois Mazal a František Šmíd

Jednou z odbojových skupin, jejímž působištěm byla prezidentská kancelář, měla být skupina čtyř členů ilegální KSČ. Dle článku v Rudém právu z 28. března 1946 měl Alois Mazal na Hradě připravit relativně širokou síť spolupracovníků, díky nimž se do prezidentské kanceláře dostávala ilegální vydání Rudého práva, která měl dostávat na stůl i prezident Hácha.²⁷² Tato tvrzení působí až příliš silně. Článek dokonce uvádí, že se komunisté měli prostřednictvím Františka Šafaříka podílet na atentátu na Heydricha. Šafařík do KSČ oficiálně vstoupil až po válce a v jiných materiálech nenacházíme informaci o tom, že by spolupracoval s právě zde zmíněnými kolegy z prezidentské kanceláře. Navíc ani u zmíněné čtveřice, kterou nyní představíme, nemáme informace o jejich předválečné politické příslušnosti.

Alois Mazal (1898–1943) pocházel z obce Vrbátky na Prostějovsku. Vychodil obecnou školu a pracoval jako krejčí. V roce 1918 padl do zajetí a vstoupil do francouzských legií. Od 15. května 1921 nastoupil na pozici zahradnického dělníka na Pražském hradě. Mazal byl zatčen 19. června 1942 za činnost proti Říši. V souvislosti se zatčením bylo proti němu vedeno disciplinární řízení, které vedlo k jeho suspendování. Dle zprávy zemřel v Osvětimi 26. února 1943.²⁷³

Rodák z Kropáčovy Vrutice na Mladoboleslavsku **Antonín Cerha** (1897–1943) absolvoval obecnou školu a dvě třídy měšťanky. Od srpna 1916 sloužil jako desátník v ruských legiích. Do prezidentské kanceláře nastoupil v lednu 1921 na pozici výpomocného sluhy.²⁷⁴ V této pozici

²⁷² *Rudé právo*, 28. 3. 1946.

²⁷³ AKPR, KPR-O, personální spis Aloise Mazala. *Dopis KSP o Aloisovi Mazalovi*.

²⁷⁴ AKPR, tamtéž, personální spis Antonína Cerhy. *Přehled služby*.

spolupracoval s jednotlivými úředníky na plnění jejich úkolů. Ve 30. letech byl povýšen do podúřednické pozice, v níž vydržel až do svého zatčení. Po zatčení 20. června 1942 byl vedoucím prezidentské kanceláře Popelkou suspendován.²⁷⁵ Byl obviněn z toho, že po atentátu na Heydricha měl několik dní schovávat nejmenovaného uprchlého činovníka ilegální komunistické strany. Zemřel ve vazbě 8. dubna 1942.²⁷⁶

Velmi málo informací máme k pomocnému zřízení **Jaroslavu Kynzlovi** (1903–1943), který se narodil v Pečkách na Poděbradsku a který oproti ostatním zaměstnancům, jimž je věnován prostor v této práci, nastoupil do služeb hospodářské správy Hradu až ve 40. letech. Po obecné škole začal pracovat jako stavební pomocný dělník a mimo jiné se podílel i na přestavbě východního traktu Pražského hradu. Stejně jako ostatní byl po svém zatčení v roce 1942 suspendován a propuštěn ze zaměstnání. Zahynul 19. února 1943.²⁷⁷

Čtveřici doplníme rodákem z Kamenného Újezdu **Františkem Šmídem** (1893–1943). Po vojenské službě v ruských legiích nastoupil v dubnu 1921 do služeb prezidentské kanceláře na pozici zřízence hospodářské správy. Zde pracoval jako řidič a vypomáhal na některých dalších pozicích (např. vrátný u bytu prezidenta).²⁷⁸ Šmídovo jméno zde zmiňujeme spíše jen pro doplnění kontextu, neboť nespĺňuje podmínku aktivní služby v prezidentské kanceláři. V prosinci 1938 byl totiž přeložen k Nejvyššímu správnímu soudu.²⁷⁹

7.2 Josef Marek (1894–1942)

Rodák ze Smíchova 23. července 1917 nastoupil do služeb ruských legií, konkrétně k 7. střeleckému pluku.²⁸⁰ Od ledna 1922 působil u hospodářské správy jako oficiál. V roce 1931 se dočkal povýšení do pozice vrchního hospodářského tajemníka a díky tomu vedl účetnictví a pokladnu. Kancelář Smutný se v již několikrát citovaném projevu zmínil, že Marek se velmi záhy zapojil do Politického ústředí, později do ÚVODU a jeho byt byl místem několika schůzek příslušníků odboje.²⁸¹ Toto tvrzení se bohužel nepodařilo prokázat, ale jako určité potvrzení Markových aktivit můžeme brát jeho zatčení gestapem v roce 1940. Kromě něj měla být zatčena a vyslýchána celá rodina, která byla později propuštěna, avšak po návratu do bytu

²⁷⁵ Tamtéž. *Rozhodnutí Augusta Adolfa Popelky o suspenzi Antonína Cerhy.*

²⁷⁶ Tamtéž. *Potvrzení o úmrtí Antonína Cerhy.*

²⁷⁷ AKPR, tamtéž, personální spis Jaroslava Kynzla.

²⁷⁸ AKPR, tamtéž, personální spis Františka Šmída.

²⁷⁹ Tamtéž. *Převedení Františka Šmída k Nejvyššímu správnímu soudu.*

²⁸⁰ VÚA – VHÚ. *Databáze legionářů.* Online. Dostupné z <https://www.vuapraha.cz/legionari/66703> [citováno 2023-04-20]

²⁸¹ Více viz příloha č. 1.

zjistila, že jej příslušníci gestapa poničili a odnesli veškeré potraviny. Marek zemřel 29. dubna 1942 v koncentračním táboře Mauthausen.²⁸² Po válce byl in memoriam povýšen do hodnosti hospodářského ředitele s platností od 1. května 1940, čímž se zvýšily penze a finanční příspěvky pro rodinu.²⁸³

7.3 Josef Chaloupka (1902–1942)

V tomto případně krátce odhlédneme od Hradu a podíváme se do Lán. Zde totiž působil Josef Chaloupka, který se narodil ve východočeských Dohalicích. Maturitu složil v roce 1920 na střední hospodářské škole v Chrudimi. Před nástupem do služeb prezidentské kanceláře pracoval pro trebišovský cukrovar jako adjunkt a účetní mezi lety 1921 a 1923. K 20. červenci 1945 byl ustanoven smluvním praktikantem Hospodářské správy státního statku v Lánech. V roce 1937 byl povýšen na pojezdného, jímž zůstal až do svého zatčení 1. června 1942.²⁸⁴ Pražský stanný soud 6. června 1942 rozhodl, že Chaloupka se závažně provinil „schvalováním atentátu na SS-Obergruppenführera Heydricha a podporou vrahů“.²⁸⁵ Došlo k zabavení veškerého jeho majetku a ještě v ten samý den byl v Kladně popraven. Po válce rozhodla prezidentská kancelář podobně jako v případě dalších zemřelých zaměstnanců o povýšení in memoriam, v Chaloupkově případě šlo o pozici hospodářského kontrolora.²⁸⁶ Smutný jej ve svém projevu spolu s Janem Valentou označil za spolupracovníka parašutistů v lánských lesích, což se nepodařilo prokázat. Valentův personální spis se v prezidentské kanceláři dokonce nedochoval.

7.4 Účastníci povstání v květnu 1945 – Jaroslav Vágner, Jaroslav Janotka, František Peťas, Karel Jiříček

Poslední část této kapitoly je věnována představitelům skupiny, u níž jsme v úvodu určili, že nás primárně zajímat nebude – účastníci bojů v květnu 1945. Krátce zde uvedeme jen několik krátkých medailonků účastníků tohoto ozbrojeného konfliktu v závěru druhé světové války.

²⁸² AKPR, KPR-O, personální spis Josefa Marka. *Osobní výkaz.*

²⁸³ Tamtéž. *Povýšení Josefa Marka in memoriam do hodnosti hospodářského ředitele.*

²⁸⁴ AKPR, KPR-O, personální spis Josefa Chaloupky. *Osobní výkaz.*

²⁸⁵ Tamtéž. *Opis rozsudku stanného soudu.*

²⁸⁶ Tamtéž. *Povýšení Josefa Chaloupky in memoriam do hodnosti hospodářského kontrolora.*

Velmi zajímavým pramenem pro pochopení a analýzu událostí května 1945 na Pražském hradě je zpráva Františka Škarvana, kterou vydal v časopise *Paměť a dějiny* Pavel Zeman.²⁸⁷

Jaroslav Vágner (1898–1945) se narodil v obci Vehlovice na Mělnicku 21. prosince 1898. Vyučil se obuvníkem a této profesi se věnoval až do první světové války, do níž byl povolán v květnu 1916. Na Hrad nastoupil po několika letech v různých pracovních pozicích (např. obsluha keramické pece, posluha ve stavební firmě a topič ve firmě na kaučukové zboží) až v červnu 1930. Stal se dělníkem a hlídačem půd, jehož úkolem bylo kontrolovat stav půd budov Hradu, aby nedošlo k poškození střechy, případně k dalším nepředvídaným katastrofám (např. požár). Vzhledem k tomu, že se osvědčil, byl mu několikrát zvýšen plat a finanční příspěvky na děti.²⁸⁸ Osudným se mu stal 5. květen 1945, kdy padl během přestřelky v prostorách Hradu a byl dočasně a improvizovaně pohřben v Královské zahradě.²⁸⁹

Jaroslav Janotka se narodil 28. června 1898 v Praze a od roku 1921 působil na Hradě jako kancelářský pomocník a později oficiant u Karla Strnada, s nímž se znal již z doby válečné služby.²⁹⁰ Pro analýzu jeho aktivit před rokem 1945 máme velmi málo pramenů, neboť jeho personální spis, z něhož primárně vycházíme kvůli jeho neztotožnění s dalšími relevantními archivními materiály, pochází až z poválečného období a takřka úplně v něm chybí informace pro meziválečné období. V jeho personálním spisu se nachází krátký životopis, v němž stojí: „Za doby okupace zúčastnil se práce pro dobro české věci, kde mohl a kde měl k tomu příležitost. Pro své chování z doby okupace neměl práno u tehdejších představených v tzv. kanceláři státního presidenta. 5. května 1945, kdy mu bylo jasno, kam věci spějí a jak pokračují, navázal přímé spojení s br. Peřasem a Dr. Bryndou. Začal s vyvěšováním vlajek na Pražském hradě a za pomoci vládních vojáků odzbrojil první dva esesmany na III. hradním nádvoří.“²⁹¹

Od roku 1936 pracoval na Pražském hradě **František Peřas** (1912–1976), jenž se narodil 14. ledna 1912 v Krásné Hoře nad Vltavou v okrese Sedlčany. Původně se vyučil čalouníkem, čemuž se věnoval i na Hradě. Jak stojí výše, spolupracoval s Jaroslavem Janotkou na organizaci povstání v květnu 1945 na Pražském hradě. Během přestřelky 5. května byl vážně zraněn, tudíž do dalších akcí již nezasáhl.²⁹² Rychlého kariéerní vzestupu se dočkal po II. světové válce. Nejprve si v roce 1946 dodělal maturitní vzdělání na Masarykově gymnáziu v Praze a později

²⁸⁷ ZEMAN, Pavel. *Pražský hrad v květnu 1945. Svědectví o průběhu Pražského povstání*. in: *Paměť a dějiny*, IX/2. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015, str. 67–76.

²⁸⁸ AKPR, KPR-O, personální spis Jaroslava Valenty. *Osobní výkaz*.

²⁸⁹ *Tamtéž*.

²⁹⁰ AKPR, *tamtéž*, personální spis Jaroslava Janotky. *Osobní výkaz*.

²⁹¹ *Tamtéž*.

²⁹² AKPR, KPR-O, personální spis Františka Peřase. *Osobní výkaz*.

byl prohlášen doktorem filosofie na Univerzitě Karlově.²⁹³ Jméno Františka Peťase nacházíme na několika publikacích, které vyšly v 50. a 60. letech – Pražský hrad,²⁹⁴ katalog výstavy Klasikové českého malířství ve sbírkách Pražského hradu²⁹⁵ a Památky a památníky revolučního dělnického hnutí v Praze.²⁹⁶ Závěr jeho kariéry poznamenalo kárné řízení, které s ním vedla prezidentská kancelář, neboť se objevilo závažné podezření, že Peťas neoprávněně nechal vydat některé publikace o Hradě, umožňoval fotografování a filmování na Hradě bez povolení a dohody s nadřízenými.²⁹⁷

V roce 1940 nastoupil do hradních služeb dělník **Josef Fiala** (nar. 6. březen 1906), který ve Škarvanově zprávě figuruje mezi účastníky prvních bojů na Hradě. Stejně jako Peťas byl vážně zraněn a do bojů již dál nezasáhl.²⁹⁸ S účinností od 1. května 1945 byl v listopadu 1945 zařazen na služební místo pomocného zřízence prezidentské kanceláře. O dva roky později, v dubnu 1947, byl jmenován hospodářským oficiálem, jímž zůstal až do roku 1966, kdy odešel do penze.²⁹⁹

Jako úplně posledního představíme profesionálního vojáka **Karla Jiříčka**, který se narodil 30. srpna 1895 v Horažďovicích. Po maturitě v roce 1913 krátce studoval techniku v Praze, odkud byl odveden do války. V lednu 1918 se přihlásil do legií v Itálii. V armádě zůstal i po skončení první světové války v pozici majora pěchoty a věnoval se například i topografii východního Slovenska a Podkarpatské Rusi.³⁰⁰ V únoru 1938 nastoupil do Vojenské kanceláře prezidenta republiky na pozici velitele Hradní stráže.³⁰¹ Po vzniku protektorátu došlo k likvidaci armády, tedy i Hradní stráže, jejíž pozice obsadili příslušníci Vládního vojska. Jiříček byl ministerstvem obrany v likvidaci převeden do stavu zaměstnanců prezidentské kanceláře do archivního a knihovního odboru.³⁰² Na vlastní žádost odešel z kanceláře k 31. březnu 1941.³⁰³ V jeho případě nemáme dostatek informací, které by nám potvrdily, že se zúčastnil květnového povstání. Objevuje se mezi osobami navrženými na vyznamenání. Byl mu udělen Československý válečný kříž 1939 za „ilegální činnost v odbojové skupině na Pražském hradě,

²⁹³ Tamtéž.

²⁹⁴ PEŤAS, František. *Pražský hrad. Přehled*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955.

²⁹⁵ MATĚJČEK, Antonín – KADLEC, František – PEŤAS, František. *Klasikové českého malířství ve sbírkách Pražského hradu*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1949.

²⁹⁶ PEŤAS, František. *Památky a památníky revolučního dělnického hnutí v Praze*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1961.

²⁹⁷ AKPR, tamtéž. *Kárné řízení s Františkem Peťasem*.

²⁹⁸ ZEMAN, str. 74.

²⁹⁹ AKPR, tamtéž. *Hlášení nepřítomnosti Josefa Fialy 1966*.

³⁰⁰ AKPR, KPR-O, personální spis Karla Jiříčka. *Osobní výkaz do roku 1938*.

³⁰¹ Tamtéž. *Obsazení pozice velitele Hradní stráže*.

³⁰² Tamtéž. *Převedení do prezidentské kanceláře*.

³⁰³ Tamtéž. *Odchod do výslužby*.

bojovou činnost na barikádách při Pražském povstání.“³⁰⁴ V dubnu 1946 byl do KPR doručen anonymní dopis, v němž se 17 nejmenovaných zaměstnanců Hradu pozastavuje nad tím, proč byl oceněn právě Jiříček. V dopise stojí: „17 zaměstnanců Pražského hradu protestujeme proti udělení jakéhokoli vyznamenání navrženým zaměstnancům na hradě Pražském. Je zde velmi dobře známo, že p. major Jiříček se nezúčastnil té nejmenší debaty, pokud se jednalo o politickou situaci a v době revoluce byl schován ve sklepě až teprve 9. května po osvobození přišel na Hrad v naleštěných žlutých holínkách a vycházkové uniformě. [...] Nebudeme psát o další, jenom upozorňujeme, abyste si nechali činnost řádně ověřit, než nějaké vyznamenání udělíte. Proč nejsou navrženi ti, kteří bojovali na barikádách?“³⁰⁵ Na které straně se nachází pravda, nejsme schopni potvrdit. Ačkoli se jedná o anonymní svědectví, které mohlo sloužit pouze k poškození Jiříčkovy pověsti a nemuseli bychom jej vůbec brát v potaz, zanechává na Jiříčkově obrazu účastníka květnového povstání zásadní skvrnu.

³⁰⁴ AKPR, fond KPR 1919–1947, inv. č. 1570, sign. D13494, k. 276. *Zaměstnanci Kanceláře presidenta republiky – udělení vojenských vyznamenání.*

³⁰⁵ AKPR, fond KPR-T 1945–1963, inv. č. 364, sign. T1655/46, k. 32. *Zaměstnanci Kanceláře presidenta republiky – udělení vojenských vyznamenání. Dopis 17 zaměstnanců Pražského hradu.*

Závěr

V předkládané diplomové práci jsme představili portréty několika osobností z řad zaměstnanců Pražského hradu, které měly nějakým způsobem spojitost s druhým odbojem. Životopisy byly sestaveny na základě odborné literatury a zejména archivních pramenů. Díky rozsáhlé rešerši ve fondech Archivu Kanceláře prezidenta republiky, Národního archivu, Archivu bezpečnostních složek a Vojenského ústředního archivu se povedlo dohledat množství materiálů, které posloužily jako výchozí bod předkládané práce.

V metodologické části úvodní kapitoly jsme si na základě charakteristiky pojmu odboj vytyčili několik bodů, s jejichž pomocí jsme mohli snadněji rozlišit, koho ze zaměstnanců prezidentské kanceláře lze považovat za odbojáře a koho nikoli. Základním kritériem byla dlouhodobost odbojové aktivity a aktivní služba v prezidentské kanceláři mezi lety 1938–1945. Vytvořily se nám tak tři skupiny zaměstnanců: ti, u nichž jsme schopni prokázat odbojovou činnost a možné napojení na hlavní odbojové organizace; oběti svého neopatrného chování a předešlých společenských a politických aktivit a do třetice skupina osob, u nichž nejsme v současné době schopni stoprocentně potvrdit, zda odbojáři byli, či nikoli.

První skupinu představují tři osobnosti: JUDr. Emil Sobota, JUDr. Karel Strnad a František Šafařík. Jak již stojí výše, u všech tří uvedených mužů jsme schopni vysledovat jejich přímé napojení na odbojové organizace. Doktor Sobota působil v prezidentské kanceláři dlouhá léta jako politický a právní referent a vyznačoval se vysokou erudicí, rozhledem, pracovitostí a analytickou přesností. I díky jeho názorům a pevnému pročeskému postoji si jej vážili všichni tři prezidenti a řada jeho spolupracovníků. Své postřehy ze života meziválečného Československa zprostředkovával pravidelně čtenářům některých populárních periodik svými úvodníky, komentáři a krátkými glosami. Jeho doménou bylo ústavní právo. Sám nebo s některými kolegy napsal a vydal několik odborných publikací, které se zabývaly ústavou (Naše ústava. Jak zní a jak ji máme číst, 1936), postavením prezidenta v rámci politického systému (O presidentu republiky, 1924) a právy a postavením jazykových a národnostních menšin v Československu (Národnostní právo československé, 1927). I po bez mála 100 letech jsou jeho práce velmi přínosné a čtenáři jednoduše přístupné díky jejich lehkému jazyku a nenáročnému zpracování mnohdy velmi komplikované a v podstatě velmi nezáživné problematiky. Vedle odborných publikací vydal Emil Sobota i několik lehčích knížek – dvě pro děti (Stavíme osadu a Besedy na Jezerce) a dvě humoristické (Humor zdeůřední a posmrtně vydaná knížka Bodrý byrokrat o svých zkušenostech). Samotná Sobotova literární tvorba by zasloužila rozsáhlejší analýzu, neboť kromě vydaných prací se nám dochovala i řada jeho

dětských a chlapeckých básní a koncepty nevydaných odborných studií. Sobota se stal spolupracovníkem odboje díky svému pronárodním a ryze demokratickému smýšlení. Aktivně se podílel na chodu Politického ústředí a později na formování a rozšíření Ústředního vedení odboje domácího. Díky své pevné pozici v prezidentské kanceláři dokázal velmi jednoduše získat přístup k materiálům pro prezidenta Háchu, vládu a okupační úřady, které tak mohl zprostředkovávat odboji a tím informovat exilové představitele o dění a společenské náladě v protektorátu. Jeho posmrtně vydané knihy *Co to byl protektorát* a *Glossy* jsou dodnes velmi důležitým a zajímavým pramenem pro pochopení protektorátní každodennosti a politické situace. Sobotův život násilně ukončily nacistické orgány až v závěru dubna 1945, tedy jen pár dní před koncem II. světové války. Jistým paradoxem a dost možná i drobným zadostiučiněním může být fakt, že Sobotův hrob nahradil na hřbitově v pražských Strašnicích nevkusný a za státní peníze vystavěný hrob kolaborantského novináře Karla Lažnovského, který byl zabit právě odbojovým hnutím. Smutný je ovšem dnešní velmi neutěšený stav tohoto místa, které je oficiálně již řadu let čestným pohřebištem.

Vedle Emila Soboty působil na Hradě řadu let i Karel Strnad, který měl na starosti fungování stavební a hospodářské správy. Získal si důvěru obou prvorepublikových prezidentů, kterým spravoval osobní majetek, což se také podepsalo na pozdějším obvinění během nacistické okupace. Velmi úzce spolupracoval se slavnými architekty Josipem Plečnikem a Otto Rothmayerem, autory přestavby Pražského hradu pro potřeby prezidentského úřadu. V roce 1938 vedl operaci KFC (Klenoty Fascinující Ceny), jejíž snahou bylo zachránit korunovační klenoty před případným válečným konfliktem a možným odcizením okupantskou německou armádou. I když se nepovedlo tuto akci utajit a po krátké době bylo třeba navrátit klenoty z Žiliny do Prahy, jedná se o unikátní akci. Strnadovi vděčíme za to, že se zachovaly podrobnější informace o průběhu okupace Pražského hradu v březnu 1939. Jedná se o jedinečné svědectví, díky kterému jsme schopni daleko přesněji si představit nejen ryze praktické informace (např. rozmístění prostor pro okupanty, české vojáky a strážníky a stanovenou cenu za pobyt jednoho vojáka), ale i atmosféru této neblahé události našich dějin. Byl to právě Karel Strnad, kdo vedl spory s německými okupačními úřady o pokračování a financování stavebních prací na Hradě dle návrhu Plečnika a Rothmayera. Díky svému přátelství s policejním komisařem a pověřeným úředním překladatelem gestapa Jaroslavem Ženatým, který stál u zrodu policejní odbojové skupiny Blaník, se Strnad již na počátku 40. let spojil s odbojem a sloužil jako další pramen informací z prostředí prezidentské kanceláře. Měl se osvědčit svou odvahou a oddaností českému boji za svobodu. Ani přes násilné a kruté vyslýchání neprozradil nikoho ze své špionážní sítě, což „jen“ oddálilo její rozprášení.

Kdyby se Jan Zelenka Hajský nestal oblíbeným učitelem Františka Šafaříka na libocké obecné škole, dost možná by se atentát na zastupujícího říšského protektora SS-Obergruppenführera Reinharda Heydricha odehrál zcela jinak. Toto tvrzení může znít velmi silně a pro někoho možná až nesmyslně. Je v něm však část pravdy, neboť František Šafařík mohl díky svému zaměstnání na Pražském hradě a napojení právě na Jana Zelenku Hajského, učitele a jednoho z nejvýznamnějších představitelů sokolského odboje, přivést Jana Kubiše přímo k Heydrichově služebnímu automobilu, kterým jezdil každý den do Prahy ze svého sídla v Panenských Břežanech, a několikrát se sejít přímo v centru Prahy s oběma parašutisty. Šafařík předával prostřednictvím dalších spolupracovníků a spolupracovnic (sestry Soukupová a Kovárníková z Klárova) výsadbkářům řadu zpráv o tom, kdy a kudy Heydrich tuto cestu každý den podniká, což otevřelo možnost vybrat co nejvhodnější místo k provedení atentátu, kterým se stala dnes proslulá zatáčka na ulici V Holešovičkách. Šafařík se měl dokonce podílet na hledání vhodného útočiště pro některé parašutisty přímo na Pražském hradě, k čemuž nakonec nedošlo, protože by byli příliš na očích. I přes to, že se Šafařík zapojil do této pravděpodobně nejvýznamnější odbojové akce, zůstal jako zázrakem až do konce války neprozrazen, a tudíž unikl jistě popravě za velezradu a nepřátelskou činnost vůči Říši.

Druhou trojici bychom mohli označit jako nešťastníky, kteří se stali oběťmi nacistických represí díky svému nerozváženému chování a dřívějšímu politickému a společenskému vystupování. Rozhodně není účelem tohoto vyčlenění od předešlé skupiny tvrdit, že se tyto osobnosti takřka s naprostou jistotou nezapojily do odbojového hnutí. V současné době však nejsme schopni toto prokázat, tudíž bylo přistoupeno k tomuto jejich alespoň částečnému vydělení. Jako prvního jsme představili Karla Kajpra. Jeho neštěstím se stala kombinace alkoholu a držení ilegálního časopisu V boj! Nejprve měl během jedné návštěvy restaurace, do níž docházel pravidelně, v podnapilém stavu vykřikovat heslo „Ať žije Daladier!“ Tento incident se nejprve obešel bez účasti gestapa, ale později byl Kajprovi přičten v obžalobě i následném rozsudku. Jako závažnější lze vidět nešťastnou událost s časopisem V boj! Za čtení a možný pokus o ovlivnění dalších lidí dostal v roce 1940 od soudu čtyři roky vězení. Většinu trestu strávil v německých věznicích, odkud byl v roce 1944 (pravděpodobně s již podlomeným zdravím) převezen do Terezína. Nelidské poměry si vybraly svou daň na Kajprově zdravotním stavu. Po těžké nemoci zemřel v kladenské nemocnici necelých 14 dní po konci války v Československu a pohřben byl na lánském hřbitově.

Bohuslav/Gottlieb/Gottlob Láska patřil mezi úředníky hospodářské správy. Dokonce se stal jejím vrchním účetním ředitelem. Láskovo angažmá v odboji je podobně nejisté jako v případě

Karla Kajpra. Oproti všem ostatním je však jediným, u něhož jsme schopni vysledovat cílenou akci agentů a konfidentky gestapa. Jak jsme již uvedli v kapitole o něm, Láskovo příjmení bylo více než přiléhavé, neboť již v období první republiky proběhla prezidentskou kanceláří kauza okolo jeho mileneckém vztahu s jinou zaměstnankyní. Tuto informaci s velkou pravděpodobností využilo gestapo k tomu, aby se prostřednictvím placené konfidentky Jany Lejnarové pokusilo získat nějaké důvěrnější informace o fungování Háchovy prezidentské kanceláře a jejích zaměstnancích. Z archivních materiálů totiž tak trochu mezi řádky také mimo jiné vyplývá, že Láška se rád chlubil svou pozicí v KSP a možná ji v některých bodech až příliš zveličoval, neboť měl tvrdit, že spravuje majetek prezidentů Masaryka a Beneše, což nebyla s největší pravděpodobností pravda. Lejnarová dostala za úkol jej svést, vytěžit chtěné informace o KPR a později se ho zbavit pomocí nastražené pasti, která spočívala v předání zbraně do úschovy pro zcela vymyšlené odbojáře. Zcela naivní a dost možná Lejnarovou okouzlený Láška přistoupil na její hru a zbraň skutečně uschoval u sebe doma, na což přišla později organizovaná domovní prohlídka gestapa, jejíž vyšetřovatelé s jistotou věděli, kde zbraň naleznou. Po vynesení rozsudku smrti nepomohly ani přímluvy manželky, která se snažila použít svůj německý původ v manželův prospěch, ani prezidentské kanceláře. Láška byl popraven v pankrácké věznici v říjnu 1944.

Do druhé trojice jsme doplnili příběh ryzího Čecha a demokrata JUDr. Josefa Patejdla. Ruský legionář, který pomáhal v rámci komise pro nábor dobrovolníků československým jednotkám získávat nové členy z řad zajatců, a dlouholetý poslanec Národního shromáždění za legionáře, resp. národní socialisty, působil na Hradě jako referent, jehož rukama procházely zejména záležitosti Slovenska, Podkarpatské Rusi a mnohdy zcela logicky i legionářů. Stál u zrodu zastřešující všelegionářské organizace – Československé obce legionářské – a Svazu národního osvobození, jehož úkolem bylo sjednotit představitele prvního odboje (včetně legionářů) a pokrokově smýšlející občany. Po celou dobu existence meziválečného Československa těmto organizacím také předsedal. Jeho odkaz si členové legionářské obce, která byla po roce 1989 obnovena, připomínají dodnes na nejrůznějších pietních shromážděních. Byl oblíbeným a dobrým řečníkem, který neváhal na přelomu let 1938 a 1939 agitovat na místních setkáních v českých městech za myšlenku Národní strany práce jako jediné opoziční (levicové) strany po vzniku vládní (pravicové) Strany národní jednoty. V roce 1938 se odhodlal k poměrně nezvyklému kroku, který však do velké míry ukazuje na jeho odvahu a pevné politické a národní přesvědčení – ještě před dovršením 60. narozenin se rozhodl podat žádost o převedení do trvalé výslužby. Dle poválečných svědectví jeho přátel se k tomuto kroku odhodlal krátce poté, co abdikoval a emigroval prezident Beneš. Díky svému politickému a názorovému přesvědčení

totiž pociťoval odpor podílet se na novém režimu a nechtěl své jméno, které se jinak těšilo velké oblibě, spojovat s nedemokratickým režimem, jehož příchod očekával. Správně se také domníval, že Hitlerovi nebudou Sudety stačit a dříve nebo později se rozhodne obsadit i zbytek československého území. Trochu naivně doufal, že když se zcela stáhne z veřejného života (a dokonce i z Prahy, kde přišel o služební byt), nebude nikomu překážet a nikdo si jej nebude všimát. Opak byl pravdou a Patejdl byl zatčen relativně brzy poté, co gestapo pozatýkalo další významné představitele legionářských organizací. Celá věc s jeho zadržením a vězněním působí velmi nepřirozeně a podivně, neboť proti němu nebyla oficiálně vznesena žádná obvinění. Z odpovědí okupačních orgánů vyplývá, že v Patejdlovi spatřují vysoce nebezpečnou osobu, kterou je lepší nechat po dobu válečného konfliktu preventivně zavřenou ve vězení. U těchto odpovědí může mnohé děsit jejich naprostá byrokratická strohost. Podmínky věznic a koncentračního tábora v Dachau se tragicky podepsaly na Patejdlově již dříve nepříznivém zdravotním stavu a zapříčinily jeho smrt již v roce 1940. Bez oficiálního rozsudku smrti tak skončil život oddaného Čecha, který měl všechny předpoklady pro odbojovou činnost ve kterékoli organizaci (kontakty, společenské postavení, přesvědčení atd.), avšak dle všeho s druhým odbojem nespolupracoval, neboť k tomu neměl příležitost.

V takřka stejnou dobu jako Patejdl odešel z prezidentské kanceláře i kancléř Šámal. Nabízí se tedy otázka, proč jsme nevěnovali prostor i jemu, když Patejdlův životopis do práce zahrnujeme. Odpověď je jednoduchá – Šámalovi a jeho aktivitám se současná česká historiografie narozdíl od Patejdla již podrobněji věnovala a věnuje, tudíž by bylo v podstatě zbytečné pokoušet se o jinou interpretaci, která by se navíc opírala o stejné spektrum materiálů jako práce již vydané (případně připravované). Šámalova osobnost si navíc zaslouží mnohem větší prostor, než jaký by jí byl v této práci poskytnut.

Složení poslední skupiny, kterou jsme označili jako „možní účastníci odboje v KSP“, je asi nejvíce roztržštěné. Zahrnuje v sobě totiž čtveřici mužů (Alois Mazal, Antonín Cerha, Jaroslav Kynzl a František Šmíd), kteří byli po válce označeni za příslušníky komunistického odboje a jejichž personální spisy jsou příliš málo sdělné s ohledem na jimi vykonávané dělnické a nižší úřednické profese, což se nutně podepsalo na rozsahu jejich medailonů, které jsou oproti předcházejícím velmi stručné a omezují se skutečně na základní biografické informace. Prezidentská kancelář si u zaměstnanců většinou zjišťovala při jejich nástupu členství v politických stranách a referenti osobního oddělení tuto informaci uváděli v personálních spisech, avšak ani u jednoho ze těchto čtyř tuto informaci neznáme. Rekonstruovat komunistický domácí odboj je poměrně náročné, tudíž nemůžeme potvrdit a ani vyloučit, že

tito jmenovaní byli jeho součástí. Ilegální Rudé právo mohli buď získávat přímo sami, nebo případně prostřednictvím někoho, kdo se pohyboval blíže k jeho vydavatelům.

U dalších dvou zmíněných mužů – Josefa Marka a Josefa Chaloupky – příslušnictví k politické straně nehrálo ani po válce roli. Oba působili v hospodářské správě a věnovali se vedení účetnictví a další přidělené administrativě. Marek, který působil přímo na Hradě v blízkosti Karla Strnada a Bohuslava Lásky, byl v roce 1940 zatčen a za údajné napojení na Politické ústředí a ÚVOD odvezen do koncentračního tábora Mauthausen. Chaloupka byl zatčen v Lánech, kde měl být ve spojení s parašutisty. V rozsudku stojí, že se provinil schvalováním atentátu a veřejnou podporou vrahů. Ani jeden válku nepřežil – Marek zemřel v koncentračním táboře, Chaloupka byl zastřelen v Kladně v den vynesení rozsudku.

Poslední větší blok tvoří účastníci květnového povstání v roce 1945, kteří však nesplňují stanovené kritérium dlouhodobější aktivity ve prospěch odbojového hnutí. Díky zprávě Františka Škarvana víme, že během ozbrojeného střetu zemřel Jaroslav Vágner, který na Hradě pracoval jako dělník a hlídač púd. Jaroslav Janotka měl v květnu 1945 spolu s Františkem Peťasem odzbrojit dva příslušníky jednotky SS, která byla vyslána Hrad již 5. května, aby jej bránila. Tito dva zaměstnanci měli také na pokyn přednosta kanceláře Augusta Adolfa Popelky vyvést vlajky spojeneckých vojsk na stožárech na Pražském hradě. Do této skupiny jsme přiřadili i majora Karla Jiříčka. Ten se do služeb prezidentské kanceláře dostal až po zrušení Hradní stráže a likvidaci armády po okupaci zbytku Československa v roce 1939, kdy byl převeden do úřednického stavu jako zaměstnanec archivního a knihovního odboru. V civilních službách nevydržel dlouho, neboť již v roce 1941 požádal o převedení do trvalé výslužby. Po válce obdržel Československý válečný kříž 1939 za aktivní účast na odboji a v květnovém povstání, což poněkud devaluje a narušuje anonymní dopis z roku 1946, v němž údajných sedmáct zaměstnanců Hradu tvrdí, že se Jiříček na odboji a povstání nijak nepodílel (dokonce se měl schovávat) a pouze se objevil ve správný čas na správném místě v nažehlené uniformě, aby mohl později získat ono ocenění.

Cílem předkládané analýzy bylo představit napojení zaměstnanců prezidentské kanceláře na odboj v co nejširším možném pohledu, což se dle všeho podařilo. Povedlo se představit životopisy nejvýznamnějších spolupracovníků odboje v tomto nejvyšším úřadě a vnést tak alespoň trochu světla pod pomyslný svícen, jenž figuruje ve známém přísloví, které se dostalo do názvu práce. Neustále si musíme uvědomovat fakt, že odbojová činnost je ve své hlavní podstatě tajná a prováděna co nejvíce nenápadně tak, aby její organizátoři zůstali v bezpečí, nebyli protivníkem dopadeni a likvidováni. Práce pracuje se jmény, která se ve většině případů

podářilo odhalit i nacistickým orgánům, což nutně vedlo k tvrdé a nesmlouvavé odplatě v podobě dlouhých vězení a poprav. To, že jsme představili seznam osmnácti mužů, kteří se více či méně zapojili do odboje, neznamená, že v jejich okolí neexistovala síť desítek spolupracovníků, což je možné předpokládat i díky faktu, že někteří výše postavení zaměstnanci prezidentské kanceláře měli jako vysocí úředníci k ruce své tajemníky a pomocné úředníky, kteří mohli pomáhat při získávání důvěrných informací, aniž by mnohdy museli být detailněji obeznámeni s tím, k čemu jsou používány, neboť se jednalo o každodenní součást jejich práce. Nevědomé spolupráce s odbojem se pak mohli dopouštět další a další zaměstnanci prezidentské kanceláře a dalších protektorátních úřadů. Můžeme ovšem poměrně spolehlivě tvrdit, že se samotná hlavní odbojová činnost soustředila pouze na užší okruh několika vybraných spolehlivých jedinců.

Předkládaná sonda do prezidentské kanceláře je také poměrně zajímavým pohledem na některé sociální aspekty. Již několikrát jsme uvedli, že vedle sebe v rámci odboje na Hradě stojí přednostové odborů a jejich podřízení v dělnických pozicích. Tři z nich (Sobota, Strnad, Patejdl) získali právnické vzdělání na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, minimálně další tři úspěšně absolvovali maturitní zkoušku (Láska, Jiříček, Chaloupka) a zbytek zaměstnanců ukončilo školní docházku obecnou školou, případně měšťankou. Poněkud stranou stojí František Peřas, který si maturitu a vysokoškolské vzdělání dodělal až v dospělosti po skončení války.

Všichni zaměstnanci, kterým jsme se věnovali, byli v době, kdy začínali spolupracovat s odbojem, ženatí a mnohdy měli i několik dětí, na které pobírali výživné, jež bylo vypláceno spolu se mzdou. Není asi příliš nutné vysvětlovat a zdůrazňovat, že všichni představení jedinci se hlásili k české národnosti. V tomto ohledu je zajímavé podívat se blíže na případ Bohuslava Lásky, který pocházel z českého prostředí a jak je již v příslušné kapitole uvedeno, pokládal se za Čecha a tuto informaci uváděl i v oficiálních dokumentech. Jeho manželka ovšem byla česká Němka. Na Láskově národnosti se nic nezměnilo ani po vzniku protektorátu, avšak v době jeho vyšetřování (a před tím v době působení ve finanční správě před rokem 1918) se objevuje německá verze jeho křestního jména Gottlieb/Gottlob a občas i překlad příjmení Liebe.

Všichni představení zaměstnanci, kromě Emila Soboty, u něhož tato informace není uvedena, absolvovali nějakým způsobem vojenskou službu. Polovina všech (9) mužů během první světové války sloužila v československých legiích (většina z nich v Rusku), což do jisté míry může poukazovat na jejich přesvědčení a může pomoci lépe pochopit jejich nasazení v rámci odboje.

Valná většina představených osob nepocházela z Prahy, ale z venkova. Přímo v Praze se narodili pouze Karel Strnad a Jaroslav Janotka. Pokud chceme být úplně přesní, musíme uvést, že Josef Marek a František Šafařík by se z dnešního pohledu a za dnešního stavu narodili také v Praze. Josef Marek se ovšem narodil na Smíchově v roce 1894, tedy v době, kdy se jednalo o samostatné město, a František Šafařík se narodil v Liboci, která je součástí Prahy (stejně jako Smíchov) až od vzniku Velké Prahy v roce 1922. Zbylí zaměstnanci se narodili většinou ve středních Čechách (Berounsko, Mělnicko, Poděbradsko), Patejdl v Plzni, Chaloupka v Dohalicích na Královéhradecku. Nejdále od Prahy se narodil Alois Mazal, jenž pocházel až z Vrbátek na Prostějovsku. Většina z představených pocházela z nižších poměrů (sedláci, řemeslníci), případně ze středních vrstev (rodiny učitelů a státních zaměstnanců – např. dráhy)

Dějiny odboje byly většinou prezentovány jen jako ryze mužská záležitost, tudíž asi není překvapením, že v této práci žádnou ženu-odbojáčku přímo nenacházíme a pouze zde zmiňujeme dvě sestry, které pomáhaly předávat zprávy Františka Šafaříka příslušníkům výsadkových skupin. Můžeme se však podívat na manželky jednotlivých představených mužů. Nebudeme jednotlivé ženy představovat, protože to není ani účelem této shrnující kapitoly. Uvedme zde snad jen to, že větší důraz na postavení manželek těchto představitelů odboje přinášejí až poválečné materiály, resp. dokumenty vzniklé po smrti jejich manželů. Vdovy se ve všech případech obracely na prezidentskou kancelář s žádostí o poskytování vdovské penze, případně doplacení některých nevyplacených mezd a odměn a poskytnutí výživného na děti, což souviselo s tím, že řada z nich nepracovala a byly v domácnosti, případně byly jejich mzdy příliš malé, aby náhle uživily celou rodinu. Ve většině případů se tyto peněžní prostředky automaticky navýšily po květnu 1945, kdy byla řada zemřelých in memoriam povýšena do vyšších platových kategorií a vyšších služebních hodností, což znamenalo okamžité zvednutí vdovských penzí a nezdědka i příspěvků na výživu nezaopatřených dětí i o více než polovinu. Dodejme, že povýšení mohlo být uděleno retroaktivně, což automaticky znamenalo jednorázové doplacení uniklých mezd a příspěvků. Bylo by velmi zajímavé, pokud by se někomu povedlo nejen lépe zmapovat osudy žen-odbojářek, ale také postavení manželek odbojářů, kteří válku nepřežili. Velmi zajímavě by se tím mohly doplnit ony velké „mužské“ dějiny odboje o další aspekt. Stejně tak by mohlo být přínosné spojit se s dnešními potomky některých mužů a zjistit, jak oni vnímají činnost jejich otců, dědečků a dost možná i pradědečků. Při vzniku této práce se snaha o kontaktování rodinných příslušníků některých odbojářů (např. zmíněné vnučky Františka Šafaříka) nezdařila. Ve většině případů se potomky nepovedlo vůbec identifikovat, v jiných se nepodařilo dohledat správné a aktuální kontaktní údaje nebo se snaha kontaktovat je setkala s nezájmem.

Jak již naznačuji v úvodu – předkládanou práci vnímám jako doplnění svého dlouhodobého zájmu o dějiny prezidentské kanceláře mezi lety 1918 a 1945. Domnívám se, že pokud bychom vedle sebe pečlivě vyskládali životní příběhy jednotlivých zaměstnanců od těch nejvyšších pater KPR po poslední zahradníky a dělníky, dostaneme velmi zajímavý a pestrý obraz tehdejší společnosti, jenž je zaklenut jasně daným dobovým a politickým kontextem. Velmi zajímavý pohled nabízí už komparace zde předkládaných osmnácti portrétů zaměstnanců-odbojářů s životem JUDr. Augusta Adolfa Popelky, jemuž jsem se podrobněji věnoval ve své bakalářské práci z roku 2022. Ačkoli Popelka pocházel z českého prostředí, jeho matka hrála v české Národním (resp. Prozatímním) divadle a jeho otec mnohdy až příliš pateticky a horlivě zastával pročeské názory, sám byl od mládí zvyklý pohybovat se spíše v německojazyčném prostředí, které jej formovalo již od gymnaziálních let. I vysokoškolská studia absolvoval oproti všem svým zmíněným kolegům na vídeňské univerzitě. Popelka se také rád pohyboval ve vyšších společenských kruzích, které měly vliv i na formování jeho osobnosti a názorů. Pokud bychom si vedle sebe postavili a porovnali fungování odbojářů a Popelkovy kroky během nacistické okupace, můžeme mnohem snadněji pochopit obě strany. Aníž bychom se chtěli nutně vymezovat na jednu či druhou stranu, můžeme si všimnout, že ačkoli Popelka nemusel nutně rozumět jednání odbojových skupin a spíše se snažil udržet chod a pověst kanceláře, snažil se přimlouvat za některé zatčené a ve všech případech bez jakýchkoli problémů schvaloval finanční podpory pro pozůstalé vdovy a děti.

Představenou práci vnímám jako svůj pomyslný drobný střípek do mozaiky a příspěvek k dějinám druhého československého odboje jako fenoménu let 1938 až 1945. Je naprosto jasné, že pokud bychom se pokoušeli o popsání dějin tohoto hnutí v celistvosti, zabrali bychom tím stovky a tisíce stran a dotkli se stovek osudů jednotlivých účastníků a jejich rodin. Je však třeba toto téma nadále rozvíjet a snažit se zasadit některé dílčí (např. regionální) odbojové skupiny a akce do celonárodního (a možná i celoevropského) kontextu. Jak jsem již uváděl, paměť druhého odboje se stala důležitým bodem českého národního příběhu, k němuž se každoročně odvoláváme na nejrůznějších připomínkových akcích. Také tato práce vzdává pomyslný hold všem, kteří mezi lety 1938 až 1945 zahynuli v boji za československý stát a svobodu jeho obyvatel, ať už působili doma nebo v zahraničí a identifikovali se jako členové demokratické, nebo komunistické větve odboje.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

archivy:

ABS	Archiv bezpečnostních složek ČR
AHMP	Archiv hlavního města Prahy
AKPR	Archiv Kanceláře prezidenta republiky
ANM	Archiv Národního muzea
APH	Archiv Pražského hradu
APS	Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR
AUK	Archiv Univerzity Karlovy
KPR-T	fond Kancelář prezidenta republiky – Tajné
KPR-O	fond Kancelář prezidenta republiky – Osobní
MÚA	Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR
NAČR	Národní archiv ČR
SOA	Státní oblastní archiv
VHA	Vojenský historický archiv
VÚA	Vojenský ústřední archiv
další:	
ČsOL	Československá obec legionářská
KPR	Kancelář prezidenta republiky
KSP	Kancelář státního prezidenta
NLN	Nakladatelství Lidové noviny
ON	Obrana národa
PÚ	Politické ústředí
SNO	Svaz národního osvobození
ÚVOD	Ústřední vedení odboje domácího

SEZNAM POUŽITÝCH FOTOGRAFIÍ

- obr. 1 Pamětní deska na budově Starého probošství, archiv autora
- obr. 2 Emil Sobota, archiv autora
- obr. 3 Hrob Emila Soboty v květnu 2024, archiv autora
- obr. 4 Portrétní fotografie Karla Strnada, AKPR
- obr. 5 Portrétní fotografie Františka Šafaříka, AKPR
- obr. 6 Portrétní fotografie poslance dr. Josefa Patejdla, APS
- obr. 7 Portrétní fotografie poslance dr. Josefa Patejdla, APS
- obr. 8. Portrétní fotografie poslance dr. Josefa Patejdla, APS
- obr. 9 Hrob Josefa Patejdla a jeho rodiny na Vinohradském hřbitově, archiv autora

SEZNAM TEXTOVÝCH PŘÍLOH

- Příloha č. 1 Projev vyslance Jaromíra Smutného při odhalení pamětní desky na III. nádvoří Pražského hradu dne 4. května 1946.
- Příloha č. 2 Výběr básní Emila Soboty
- Příloha č. 3 Sobotův deník z let 1942–1944

PRAMENY A LITERATURA

Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek

 fond Německé soudy v říši

Archiv hlavního města Prahy

 fond Sběrka matrik

Archiv Kanceláře prezidenta republiky

 fond KPR I (1919–1947)

 fond KPR O (osobní)

 fond KPR T (tajné, 1945–1963)

Archiv Národního muzea

 fond Emil Sobota

Archiv Pražského hradu

Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

Archiv Univerzity Karlovy

 fond Matriky Univerzity Karlovy

 fond Právnická fakulta Univerzity Karlovy

 fond Právnická fakulta německé univerzity

Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR

 fond Edvard Beneš, oddíl II

 fond Edvard Beneš, oddíl III

Národní archiv ČR

 fond Archiv České strany národně sociální

 fond Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu

fond Okupační vězeňské spisy

fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě

fond Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu

Státní oblastní archiv v Plzni

fond Sbírka matrik

Státní oblastní archiv v Praze

fond Sbírka matrik

fond Mimořádný lidový soud

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv

Databáze legionářů (online: <https://www.vuapraha.cz/databaze-vha/>)

Sbírka 37

Odborná literatura

BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Praha: Prostor, 1999.

ČECHUROVÁ, Jana – LEDVINKA, Václav – HÁLEK, Jan. *Přemysl Šámal. Nenápadný muž v pozadí velkých dějin*. Praha: Nadace „Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových“, 2024.

DOLEŽAL, Jakub – VANÍČKOVÁ, Vladimíra. *Koruna bez krále. Příběh českých korunovačních klenotů po roce 1918*. Praha: Správa Pražského hradu, 2016.

DRÁBEK, Jan. *Dva životy Vladimíra Krajiny*. Praha: Toužimský a Moravec, 2016.

EMMERT, František. *Atentát na Heydricha*. Praha: CPress, 2016.

GABRIEL, Jiří – PAVLINCOVÁ, Helena – ZOUHAR, Jan. *Česká filosofie v letech protektorátu*. Brno: Masarykova univerzita, 2007.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha: Themis, 1996.

GEBHART, Jan – KOUTEK, Jaroslav – KUKLÍK, Jan. *Na frontách tajné války. Kapitoly z boje československého zpravodajství proti nacismu v letech 1938–1941*. Praha: Panorama, 1989.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XV./a*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2006.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XV./b*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2007.

HÁJEK, Karel. *Jihočech Emil Hácha*. České Budějovice: Jihočeské vydavatelské a nakladatelské družstvo v Budějovicích, 1942.

HRBEK, Jaroslav – SMETANA, Vít – KOKOŠKA, Stanislav – PILÁT, Vladimír – HOFMAN, Petr. *Draze zaplacená svoboda. Osvobození Československa 1944–1945 I – II*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2009.

KETTNER, Petr. *Konec černého vraha. Operace Anthropoid*. Brno: C-Press, 2016.

KMOCH, Pavel. *Operace Anthoropoid. Epilog. Atentát na Reinharda Heydricha ve světle dobových pramenů*. Praha: Academia, 2018.

KOPEČEK, Pavel. *Evropa v plamenech. Protifašistický odboj v období druhé světové války se zaměřením na region střední Evropy*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2019.

- KOPEČEK, Pavel. *Odbojové hnutí na střední Moravě v letech 1939–1945. V kontextu protifašistické rezistence v Protektorátu Čechy a Morava a v Evropě ovládané nacistickým Německem*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2023.
- KURAL, Václav. *Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940–1943*. Praha: Univerzita Karlova – Ústav mezinárodních vztahů, 1997.
- KVAČEK, Robert – HEYDUK, Miloš – CHALUPA, Aleš. *Československý rok 1938*. Praha: Panorama, 1988.
- KOURA, Petr. *Druhý život Protektorátu Čechy a Morava. Příspěvek k české vzpomínkové kultuře*. Praha: Pulchra, 2019.
- KROUPA, Vlastislav (ed). *Český antifašismus a odboj*. Praha: Naše vojsko, 1988.
- KUKLÍK, Jan. *Příběh československé ústavy 1920 II*. Praha: Karolinum, 2022.
- LASKI, Harold Joseph. *Úvod do politiky*. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví, nakladatelství a antikvariát A. Svěcený, 1934.
- MACHÁLEK, Vít. *Prezident lidskost. Životní příběh Emila Háchy*. Praha: Academia, 2020.
- Odboj a revoluce 1938–1945. Nástin dějin československého odboje*. Praha: Naše vojsko, 1965.
- PACNER, Karel. *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989. II. díl, 1939–1945*. Praha: Themis, 2002.
- PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka Publishers, 2007.
- PASÁK, Tomáš. *Generál Alois Eliáš a odboj*. Praha: Melantrich, 1991.
- PAVLÍČEK, Václav – ČECHUROVÁ, Jana – LEDVINKA, Václav – HÁLEK, Jan. *Přemysl Šámal, kancléř prezidentů*. Praha: Nadace Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, 2019.
- PEJSKAR, Jožka. *Pronásledování vlastenci. Persekuce československých národních socialistů. Ústředí čs. strany národně sociální v exilu*, 1987.
- ROGERS, Lindsay. *Vlády v době krise*. Praha: L. Mazáč, 1937.
- SOBOTA, Emil. *Čím je vinna opozice? O příčinách naší nynější politické krise*. Praha: Volná myšlenka, 1925.
- SOBOTA, Emil. *Jsmo stále ještě demokraté?* Praha: Svaz národního osvobození, 1936.
- SOBOTA, Emil. *Národnostní autonomie v Československu?* Praha: Orbis, 1938.

- SOBOTA, Emil. *Národnostní právo československé*. Brno: Barvič a Novotný, 1927.
- SOBOTA, Emil. *Naše ústava. Jak zní a jak ji máme číst*. Praha: Státní nakladatelství, 1936.
- SOBOTA, Emil. *O prezidentu naší republiky*. Praha: Státní nakladatelství, 1924.
- SOBOTA, Emil. *O dopravě zboží po drahách rakouských*. Plzeň: Ignác Schiebl, 1894.
- SOBOTA, Emil. *Republika národní či národnostní*. Praha: Čin, 1929.
- SOBOTA, Emil. *Státní příslušnost, národnost a rasa. Nejnovější předpisy vížící se k úpravě státního občanství s hlediska změn územních, politických, národnostních a rasových*. Praha: Českomoravský kompas, 1939.
- SOBOTA, Emil (ed). *Ústava republiky československé. Sbirka ústavních a s nimi souvisejících norem I – IV*. Praha: Nakladatelství J. Otty, 1926–1927.
- SOBOTA, Emil – VOREL, Jaroslav – KŘOVÁK, Rudolf – SCHENK, Antonín. *Československý prezident republiky. Státoprávní instituce a její život*. Praha: Orbis, 1934.
- SOUBIGOU, Alain. *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004.
- SVITÁKOVÁ, Jindra. *Operace Anthropoid. Nejvýznamnější odbojový čin 2. světové války*. Praha: Centrum české historie, 2017.
- ŠOLC, Jiří. *Smrt přála statečným. Osudy doc. Vladimíra Krajiny a jeho spolupracovníků v české domácí odboji za druhé světové války*. Praha: Vyšehrad, 1995.
- TOMÁŠEK, Dušan – KVAČEK, Robert. *Generál Alois Eliáš. Jeden český osud*. Praha: Nakladatelství Epoque, 1996.
- TOMÁŠEK, Dušan – KVAČEK, Robert. *Causa Emil Hácha*. Praha: Themis, 1995.
- TOMÁŠEK, Dušan – KVAČEK, Robert. *Obžalována je vláda*. Praha: Themis, 1999.
- UHLÍŘ, Jan Boris. *Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan, 2002.
- UHLÍŘ, Jan Boris – WAIC, Marek. *Sokol proti totalitě 1938–1952*. Praha: Univerzita Karlova. Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2001.
- VRABEC, Václav. *Antifašistický odboj. Zmařené naděje*. Praha: Masarykova dělnická akademie, 1992.

ZÍDEK, Petr (ed). *Budovatelé státu. Příběhy osobností, které ovlivnily vznik Československa*. Praha: Knižní klub, 2018.

Beletrie a literatura pro děti

HAVLÍK, Emil. *Besedy na Jezerce*. Praha: Družstevní práce, 1948.

HAVLÍK, Emil. *Humor zdeúřední. Z kanceláří i předpokojů vysokých i nižších úřadů podle ústního podání*. Praha: Orbis, 1940.

HAVLÍK, Emil. *Stavíme osadu*. Praha: Družstevní práce, 1941.

SOBOTA, Emil. *Bodrý byrokrat o svých zkušenostech*. Praha: Václav Petr, 1945.

Články v časopisech

ČVANČARA, Jaroslav. *Ni zisk, ni slávu. Příběh Jana Zelenky-Hajského a jeho sokolské ilegální skupiny Říjen*. in: *Paměť a dějiny*, VI/2. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012, str. 16–32.

KOKOŠKA, Stanislav. *Odboj, kolaborace, přizpůsobení... Několik poznámek k výzkumu české protektorátní společnosti*. in: *Soudobé dějiny*, 1–2/2010. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010, str. 9–30.

ŘEHÁČEK, Karel. „*Otec*“ *legionářů Josef Patejdl (1878–1940)*. in: *Minulostí Západočeského kraje*, 54/1. Plzeň: Archiv města Plzeň, 2019, str. 29–43.

ZEMAN, Pavel. *15. březen 1939 a obsazení Pražského hradu*. in: *Paměť a dějiny*, VIII/2. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, str. 58–69.

ZEMAN, Pavel. *Pražský hrad v květnu 1945. Svědectví o průběhu Pražského povstání*. in: *Paměť a dějiny*, 2/2015. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů ČR, 2015, str. 67–76.

Encyklopedie a slovníky

Brockhaus. Enzyklopädie im 30 Bänden. Band 30 (Wetz – Zz). Leipzig – Mannheim: Brockhaus, 2006.

Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl V. (N-Q). Praha: Československý kompas, 1931.

The New Encyclopaedia Britannica. Vol. 9. Chicago: Encyclopaedia Britannica, Inc., 1991.

Kvalifikační práce

STEGUROVÁ, Karolína. *Úloha profesora Vladimíra Krajiny v poválečné národně socialistické straně*. Bakalářská práce, vedoucí Čechurová, Jana. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2009.

Online zdroje

IDNES.CZ. *Hrdina odboje leží možná v hrobě s kolaborantem*. Online. 2006. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/hrdina-odboje-lezi-mozna-v-hrobe-s-kolaborantem.a060810_083921_domaci_mr. [cit. 2024-05-15].

Österreichisches Biographisches Lexikon und biographische Dokumentation. Band 12. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2005, str. 387. [cit. 2024-05-15]. Dostupné z: https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_S/Sobota_Emil_1892_1945.xml

PADEVĚT, Jiří. *Ukázal Kubišovi s Gabčíkem Heydrichův vůz i ideální místo k atentátu. Hrdina odboje Šafařík přežil pomstu nacistů zázrakem*. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/historie/112807/ukazal-kubisovi-s-gabcikem-heydrichuv-vuz-i-idealni-misto-k-atentatu-hrdina-safarik-prezil-pomstu-nacistu-zazrakem.html> [cit. 2024-05-15].

VLČKOVÁ, Daniela. *Operace Anthropoid: Z Hradu nosil zprávy o Heydrichových cestách. Nacisté o něm neměli tušení*. Online. Lidové noviny. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/relax/lide/z-hradu-nosil-informace-o-heydrichovych-cestach-naciste-o-safarikovi-nemeli-tuseni.A170524_152723_lide_gib. [cit. 2024-05-15].

Populárně naučná literatura

BURIAN, Michal – KNÍŽEK, Aleš – RAJLICH, Jiří – STEHLÍK, Eduard. *Atentát. Operace Anthropoid 1941–1942*. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských služeb, 2007.

ČVANČARA, Jaroslav. *Anthropoid. Příběh československých vlastenců*. Praha: Centrum české historie, 2016.

ČVANČARA, Jaroslav. *Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc I – III*. Praha: Laguna (Proxima), 2002, 2003 a 2007.

PADEVĚT, Jiří – ŠMEJKAL, Pavel. *Anthropoid. Průvodce*. Praha: Academia, 2016.

ŠMEJKAL, Pavel – PADEVĚT, Jiří. *Anthropoid. Průvodce*. Praha: Academia, 2016.

Příspěvky ve sbornících

JANÁČEK, František. *Odboj a jeho paměť*. in: *Dějiny a paměť – odboj a kolaborace za druhé světové války*. Praha: Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách (CEFRES), 1995, str. 35–50.

MALÁ, Věra. *Okupace Pražského hradu*. in: BROKLOVÁ, Eva (ed). *Věře Olivové ad honorem. Sborník příspěvků k novodobým československým dějinám*. Praha: Společnost Edvarda Beneše – Ústav T. G. Masaryka, 2006, str. 141–160.

OSTERKAMP, Jana. *Emil Sobota*. In: SKŘEJPKOVÁ, Petra. *Antologie československé právní vědy*. Praha: Linde, 2009, str. 491–498.

Televizní dokument

Heydrich – konečné řešení, díl 38/44 *Hledá se zatačka*.

Tištěné prameny a edice dokumentů

BENEŠ, Edvard. *Šest let exilu a druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty z roku 1938–1945*. Praha: Orbis, 1946.

Co je a co chce Svaz národního osvobození. Praha: Svaz národního osvobození, 1923.

Čtyřicátý druhý program c. k. Českého státního gymnasia v Olomouci na konci školního roku 1910–1911. Olomouc: vlastním nákladem, 1911.

HLUŠIČKOVÁ, Růžena – ŠŤOVÍČEK, Ivan – PEKÁREK, Bohumil (eds). *V Boj! Edice ilegálního časopisu.* Díl III. Praha: Historický ústav Armády České republiky, 1995.

KOKOŠKA, Stanislav. *Petiční výbor Věrní zůstaneme v dokumentech 1938–1941.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2021.

MATĚJČEK, Antonín – KADLEC, František – PEŤAS, František. *Klasikové českého malířství ve sbírkách Pražského hradu.* Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1949.

MILDE, Lubomír. *Dr. Josef Patejdl.* Praha: Svaz národního osvobození, 1925.

Na paměť' presidenta Osvoboditele Tomáše Garrigue Masaryka, který zemřel v úterý čtrnáctého září roku tisícího devítistého třicátého sedmého ve tři hodiny dvacet devět minut po půlnoci, právě když naplnil osmdesát sedm let, šest měsíců a sedm dní svého života. Praha: Ministerstvo školství a národní osvěty, 1937.

PATEJDL, Josef. *Sibiřská anabase.* Praha: Památník národního odboje v Praze, 1923.

PEŤAS, František. *Památky a památníky revolučního dělnického hnutí v Praze.* Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1961.

PEŤAS, František. *Pražský hrad. Přehled.* Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955.

Projev presidenta republiky Dr. Edvarda Beneše na Staroměstském náměstí v Praze 16. května 1945. Praha: Ministerstvo informací, 1945.

SOBOTA, Emil. *Glossy 1939–1945.* Praha: Jan Laichter, 1946.

SOBOTA, Emil. *Co to byl protektorát.* Praha: Kvasnička a Hampl, 1946.

SOBOTOVÁ, Ludmila (ed). *JUDr. Emil Sobota in memoriam.* Praha: Kvasnička a Hampl, 1945.

VANĚK, Otakar – KŘÍŽ, Karel (eds). *Československý střelecký pluk „pražský“ T. G. Masaryka v boji za svobodu vlasti 1917–1920.* Praha: Památník osvobození, 1934.

XXXIV. Program c. k. Českého státního gymnasia v Olomouci. Olomouc: vlastním nákladem, 1903.

Vydané paměti

DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud*. Svazek 1, kniha 1. Praha: Melantrich, 1991.

GUTH-JARCOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Paměti. Díl III. Na dvoře republikánském 1919–1925*. Praha: Hejda a Tuček, 1929.

JELÍNEK, Jaroslav. *Politické ústředí domácího odboje. Vzpomínky a poznámky novináře*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1947.

KRAJINA, Vladimír. *Vysoká hra. Vzpomínky*. Praha: Nakladatelství Eva, 1994.

KVAČEK, Robert – TOMEŠ, Josef (eds) – KLÍMA, Vlastimil. *Druhý odboj (1939–1945). Svědectví a úvahy*. Praha: MÚA – Nakladatelství Lidové noviny (NLN), 2017.

KVAČEK, Robert – TOMEŠ, Josef (eds) – HAVELKA, Jiří. *Dvojitý život. Vzpomínky protektorátního ministra*. Praha: MÚA – NLN, 2015.

SUM, Antonín (ed). *Otec a syn. Tomáš Garrigue a Jan Masarykové ve vzpomínkách přátel a pamětníků*. Praha: Pragma, 2000.

ŽIŽKOVÁ-ČIHAŘOVÁ, Eva (ed) – ČIHAŘ, Jaromír. *Ve službách našich prvních prezidentů a jiné vzpomínky*. Praha: Vladimír Kvasnička – nakladatelství VODNÁŘ, 2023.

Zákony a nařízení

Výnos Vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava.

Zákon č. 654/1919 Sb., kterým se zřizuje kancelář presidenta republiky.

Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky.

Zákon č. 243/1920 Sb., o zastoupení sibiřských legionářů v poslanecké sněmovně.

Zákon č. 255/1946 Sb., o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození.

Zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu.